

Πλάτων
Ἀπολογία Σωκράτους
(ed. John Burnet, 1903)

(Το κείμενο στα Νέα Ελληνικά από τη σελίδα 28 και μετά)

[17a] ὅτι μὲν ὑμεῖς, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πεπόνθατε ὑπὸ τῶν ἐμῶν κατηγορῶν, οὐκ οἶδα· ἐγὼ δ' οὖν καὶ αὐτὸς ὑπ' αὐτῶν ὀλίγου ἐμαυτοῦ ἐπελαθόμεν, οὕτω πιθανῶς ἔλεγον. καίτοι ἀληθές γε ὡς ἔπος εἰπεῖν οὐδὲν εἰρήκασιν. μάλιστα δὲ αὐτῶν ἐν ἐθαύμασα τῶν πολλῶν ὧν ἐψεύσαντο, τοῦτο ἐν ᾧ ἔλεγον ὡς χρῆν ὑμᾶς εὐλαβεῖσθαι μὴ ὑπ' ἐμοῦ ἐξαπατηθῆτε [17b] ὡς δεινοῦ ὄντος λέγειν. τὸ γὰρ μὴ αἰσχυνθῆναι ὅτι αὐτίκα ὑπ' ἐμοῦ ἐξελεγχθήσονται ἔργῳ, ἐπειδὴν μηδ' ὀπωσιοῦν φαίνωμαι δεινὸς λέγειν, τοῦτό μοι ἔδοξεν αὐτῶν ἀναισχυντότατον εἶναι, εἰ μὴ ἄρα δεινὸν καλοῦσιν οὗτοι λέγειν τὸν τάληθῆ λέγοντα· εἰ μὲν γὰρ τοῦτο λέγουσιν, ὁμολογοίην ἂν ἔγωγε οὐ κατὰ τούτους εἶναι ῥήτωρ. οὗτοι μὲν οὖν, ὥσπερ ἐγὼ λέγω, ἢ τι ἢ οὐδὲν ἀληθές εἰρήκασιν, ὑμεῖς δέ μου ἀκούσεσθε πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν--οὐ μέντοι μὰ Δία, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, κεκαλλιεπημένους γε λόγους, ὥσπερ οἱ τούτων, [17c] ῥήμασί τε καὶ ὀνόμασιν οὐδὲ κεκοσμημένους, ἀλλ' ἀκούσεσθε εἰκῆ λεγόμενα τοῖς ἐπιτυχοῦσιν ὀνόμασιν--πιστεύω γὰρ δίκαια εἶναι ἃ λέγω--καὶ μηδεὶς ὑμῶν προσδοκησάτω ἄλλως· οὐδὲ γὰρ ἂν δήπου πρέπτοι, ὧ ἄνδρες, τῆδε τῆ ἡλικία ὥσπερ μαιρακίῳ πλάττοντι λόγους εἰς ὑμᾶς εἰσιέναι. καὶ μέντοι καὶ πάνυ, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῦτο ὑμῶν δέομαι καὶ παρίεμαι· ἐὰν διὰ τῶν αὐτῶν λόγων ἀκούητέ μου ἀπολογουμένου δι' ὧν περ εἴωθα λέγειν καὶ ἐν ἀγορᾷ ἐπὶ τῶν τραπεζῶν, ἵνα ὑμῶν πολλοὶ ἀκηκόασι, καὶ ἄλλοθι, μήτε [17d] θαυμάζειν μήτε θορυβεῖν τούτου ἕνεκα. ἔχει γὰρ οὕτως. νῦν ἐγὼ πρῶτον ἐπὶ δικαστήριον ἀναβέβηκα, ἔτη γεγονῶς ἐβδομήκοντα· ἀτεχνῶς οὖν ξένως ἔχω τῆς ἐνθάδε λέξεως. ὥσπερ οὖν ἂν, εἰ τῶ ὄντι ξένος ἐτύγχανον ὧν, συνεγιγνώσκετε δήπου ἂν μοι εἰ ἐν ἐκείνῃ τῇ φωνῇ τε καὶ τῷ τρόπῳ [18a] ἔλεγον ἐν οἷσπερ

έτεθράμμην, καὶ δὴ καὶ νῦν τοῦτο ὑμῶν δέομαι δίκαιον, ὥς γέ μοι δοκῶ, τὸν μὲν τρόπον τῆς λέξεως ἔαν--ἴσως μὲν γὰρ χείρων, ἴσως δὲ βελτίων ἂν εἶη--αὐτὸ δὲ τοῦτο σκοπεῖν καὶ τούτῳ τὸν νοῦν προσέχειν, εἰ δίκαια λέγω ἢ μή· δικαστοῦ μὲν γὰρ αὕτη ἀρετὴ, ῥήτορος δὲ τάληθῆ λέγειν.

πρῶτον μὲν οὖν δίκαιός εἰμι ἀπολογήσασθαι, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πρὸς τὰ πρῶτά μου ψευδῆ κατηγορημένα καὶ τοὺς πρῶτους κατηγοροὺς, ἔπειτα δὲ πρὸς τὰ ὕστερον καὶ τοὺς [18b] ὑστέρους. ἐμοῦ γὰρ πολλοὶ κατήγοροι γεγονάσι πρὸς ὑμᾶς καὶ πάσαι πολλὰ ἤδη ἔτη καὶ οὐδὲν ἀληθὲς λέγοντες, οὓς ἐγὼ μᾶλλον φοβοῦμαι ἢ τοὺς ἀμφὶ Ἄνουτον, καίπερ ὄντας καὶ τούτους δεινούς· ἀλλ' ἐκεῖνοι δεινότεροι, ὧ ἄνδρες, οἱ ὑμῶν τοὺς πολλοὺς ἐκ παίδων παραλαμβάνοντες ἔπειθόν τε καὶ κατηγοροῦν ἐμοῦ μᾶλλον οὐδὲν ἀληθές, ὡς ἔστιν τις Σωκράτης σοφὸς ἀνὴρ, τὰ τε μετέωρα φροντιστῆς καὶ τὰ ὑπὸ γῆς πάντα ἀνεζητηκῶς καὶ τὸν ἥττω λόγον κρείττω [18c] ποιῶν. οὗτοι, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, <οἱ> ταύτην τὴν φήμην κατασκεδάσαντες, οἱ δεινοὶ εἰσὶν μοι κατήγοροι· οἱ γὰρ ἀκούοντες ἡγοῦνται τοὺς ταῦτα ζητοῦντας οὐδὲ θεοὺς νομίζουσιν. ἔπειτὰ εἰσὶν οὗτοι οἱ κατήγοροι πολλοὶ καὶ πολὺν χρόνον ἤδη κατηγορηκότες, ἔτι δὲ καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἡλικίᾳ λέγοντες πρὸς ὑμᾶς ἐν ἧ ἂν μάλιστα ἐπιστεύσατε, παῖδες ὄντες ἔνιοι ὑμῶν καὶ μειράκια, ἀτεχνῶς ἐρήμην κατηγοροῦντες ἀπολογουμένου οὐδενός. ὃ δὲ πάντων ἀλογώτατον, ὅτι οὐδὲ τὰ [18d] ὀνόματα οἷόν τε αὐτῶν εἰδέναι καὶ εἰπεῖν, πλὴν εἴ τις κωμωδοποιὸς τυγχάνει ὦν. ὅσοι δὲ φθόνῳ καὶ διαβολῇ χρώμενοι ὑμᾶς ἀνέπειθον--οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ πεπεισμένοι ἄλλους πείθοντες--οὗτοι πάντες ἀπορώτατοί εἰσιν· οὐδὲ γὰρ ἀναβιβάσασθαι οἷόν τ' ἐστὶν αὐτῶν ἐνταυθοῖ οὐδ' ἐλέγξαι οὐδένα, ἀλλ' ἀνάγκη ἀτεχνῶς ὥσπερ σκιαμαχεῖν ἀπολογούμενόν τε καὶ ἐλέγχειν μηδενὸς ἀποκρινομένου. ἀξιῶσατε οὖν καὶ ὑμεῖς, ὥσπερ ἐγὼ λέγω, διπτούς μοι τοὺς κατηγοροὺς γεγονέναι, ἐτέρους μὲν τοὺς ἄρτι κατηγορήσαντας, ἐτέρους δὲ [18e] τοὺς πάσαι οὓς ἐγὼ λέγω, καὶ οἰήθητε δεῖν πρὸς ἐκείνους πρῶτόν με ἀπολογήσασθαι· καὶ γὰρ ὑμεῖς ἐκείνων πρότερον ἠκούσατε κατηγορούντων καὶ πολὺ μᾶλλον ἢ τῶνδε τῶν ὕστερον.

εἶεν· ἀπολογητέον δὴ, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ ἐπιχειρητέον [19a] ὑμῶν ἐξελέσθαι τὴν διαβολὴν ἣν ὑμεῖς ἐν πολλῷ χρόνῳ ἔσχετε ταύτην ἐν οὕτως ὀλίγῳ χρόνῳ. βουλοίμην μὲν οὖν ἂν τοῦτο οὕτως γενέσθαι, εἴ τι ἄμεινον καὶ ὑμῖν καὶ ἐμοί, καὶ πλεόν τί με ποιῆσαι ἀπολογούμενον· οἶμαι δὲ αὐτὸ χαλεπὸν εἶναι, καὶ οὐ πάνυ με λανθάνει οἷόν ἐστιν. ὅμως τοῦτο μὲν ἴτω ὅπη τῷ θεῷ φίλον, τῷ δὲ νόμῳ πειστέον καὶ ἀπολογητέον.

ἀναλάβωμεν οὖν ἐξ ἀρχῆς τίς ἡ κατηγορία ἐστὶν ἐξ ἧς [19b] ἡ ἐμὴ διαβολὴ γέγονεν, ἣ δὴ καὶ πιστεύων Μέλητός με ἐγράψατο τὴν γραφὴν ταύτην. εἶεν· τί δὴ λέγοντες διέβαλλον οἱ διαβάλλοντες; ὥσπερ οὖν κατηγορῶν τὴν ἀντωμοσίαν δεῖ ἀναγνῶναι αὐτῶν· “Σωκράτης ἀδικεῖ καὶ περιεργάζεται ζητῶν τά τε ὑπὸ γῆς καὶ οὐράνια καὶ τὸν ἥπτω λόγον κρεῖπτω [19c] ποιῶν καὶ ἄλλους ταῦτα ταῦτα διδάσκων”. τοιαύτη τίς ἐστὶν· ταῦτα γὰρ ἐωρᾶτε καὶ αὐτοὶ ἐν τῇ Ἀριστοφάνους κωμῳδίᾳ, Σωκράτη τινὰ ἐκεῖ περιφερόμενον, φάσκοντά τε ἀεροβατεῖν καὶ ἄλλην πολλὴν φλυαρίαν φλυαροῦντα, ὧν ἐγὼ οὐδὲν οὔτε μέγα οὔτε μικρὸν πέρι ἐπαῖω. καὶ οὐχ ὡς ἀτιμάζων λέγω τὴν τοιαύτην ἐπιστήμην, εἴ τις περὶ τῶν τοιούτων σοφός ἐστιν--μή πως ἐγὼ ὑπὸ Μελήτου τοσαύτας δίκας φεύγοιμι-- ἀλλὰ γὰρ ἐμοὶ τούτων, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, οὐδὲν μέτεστιν. [19d] μάρτυρας δὲ αὖ ὑμῶν τοὺς πολλοὺς παρέχομαι, καὶ ἀξιῶ ὑμᾶς ἀλλήλους διδάσκειν τε καὶ φράζειν, ὅσοι ἐμοῦ πώποτε ἀκηκόατε διαλεγομένου--πολλοὶ δὲ ὑμῶν οἱ τοιοῦτοί εἰσιν-- φράζετε οὖν ἀλλήλοις εἰ πώποτε ἢ μικρὸν ἢ μέγα ἤκουσέ τις ὑμῶν ἐμοῦ περὶ τῶν τοιούτων διαλεγομένου, καὶ ἐκ τούτου γνώσεσθε ὅτι τοιαῦτ' ἐστὶ καὶ ἄλλα περὶ ἐμοῦ ἃ οἱ πολλοὶ λέγουσιν.

ἀλλὰ γὰρ οὔτε τούτων οὐδὲν ἐστὶν, οὐδέ γ' εἴ τις ἀκηκόατε ὡς ἐγὼ παιδεύειν ἐπιχειρῶ ἀνθρώπους καὶ χρήματα [19e] πράττομαι, οὐδὲ τοῦτο ἀληθές. ἐπεὶ καὶ τοῦτό γέ μοι δοκεῖ καλὸν εἶναι, εἴ τις οἷός τ' εἴη παιδεύειν ἀνθρώπους ὥσπερ Γοργίας τε ὁ Λεοντίνος καὶ Πρόδικος ὁ Κεῖος καὶ Ἴππίας ὁ Ἡλεῖος. τούτων γὰρ ἕκαστος, ὧ ἄνδρες, οἷός τ' ἐστὶν ἰὼν εἰς ἐκάστην τῶν πόλεων τοὺς νέους--οἷς ἕξεστι τῶν ἑαυτῶν πολιτῶν προῖκα συνεῖναι ὧ ἂν βούλωνται--τούτους πείθουσι [20a] τὰς ἐκείνων συνουσίας

ἀπολιπόντας σφίσιν συνείναι χρήματα διδόντας καὶ χάριν προσειδέναι. ἐπεὶ καὶ ἄλλος ἀνὴρ ἐστὶ Πάριος ἐνθάδε σοφὸς ὃν ἐγὼ ἠσθόμην ἐπιδημοῦντα· ἔτυχον γὰρ προσελθὼν ἀνδρὶ ὃς τετέλεκε χρήματα σοφισταῖς πλείω ἢ σύμπαντες οἱ ἄλλοι, Καλλία τῷ Ἴππονίκου· τοῦτον οὖν ἀνηρόμην--ἐστὸν γὰρ αὐτῷ δύο ὑεῖ-- “ὦ Καλλία”, ἦν δ’ ἐγώ, “εἰ μὲν σου τῷ ὑεῖ πῶλω ἢ μόσχῳ ἐγενέσθην, εἴχομεν ἂν αὐτοῖν ἐπιστάτην λαβεῖν καὶ μισθώσασθαι ὃς [20b] ἔμελλεν αὐτῷ καλῶ τε κάγαθῶ ποιήσῃν τὴν προσήκουσαν ἀρετὴν, ἦν δ’ ἂν οὗτος ἢ τῶν ἵππικῶν τις ἢ τῶν γεωργικῶν· νῦν δ’ ἐπειδὴ ἀνθρώπῳ ἐστὸν, τίνα αὐτοῖν ἐν νῶ ἔχεις ἐπιστάτην λαβεῖν; τίς τῆς τοιαύτης ἀρετῆς, τῆς ἀνθρωπίνης τε καὶ πολιτικῆς, ἐπιστήμων ἐστίν; οἶμαι γὰρ σε ἐσκέφθαι διὰ τὴν τῶν ὑέων κτῆσιν. ἔστιν τις”, ἔφην ἐγώ, “ἢ οὐ;” “πάνυ γε”, ἦ δ’ ὅς. “τίς”, ἦν δ’ ἐγώ, “καὶ ποδαπός, καὶ πόσου διδάσκει;” “Εὐήνος”, ἔφην, “ὦ Σώκρατες, Πάριος, πέντε μνῶν”. καὶ ἐγὼ τὸν Εὐήνον ἐμακάρισα εἰ ὡς ἀληθῶς [20c] ἔχοι ταύτην τὴν τέχνην καὶ οὕτως ἐμμελῶς διδάσκει. ἐγὼ γοῦν καὶ αὐτὸς ἐκαλλυνόμεν τε καὶ ἠβρυνόμεν ἂν εἰ ἠπιστάμην ταῦτα· ἀλλ’ οὐ γὰρ ἐπίσταμαι, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι.

ὑπολάβοι ἂν οὖν τις ὑμῶν ἴσως· “ἀλλ’ ὦ Σώκρατες, τὸ σὸν τί ἐστὶ πρᾶγμα; πόθεν αἱ διαβολαὶ σοὶ αὗται γεγόνασιν; οὐ γὰρ δήπου σοῦ γε οὐδὲν τῶν ἄλλων περιττότερον πραγματευομένου ἔπειτα τοσαύτη φήμη τε καὶ λόγος γέγονεν, εἰ μὴ τι ἔπραττες ἄλλοιον ἢ οἱ πολλοί. λέγε οὖν ἡμῖν τί [20d] ἐστίν, ἵνα μὴ ἡμεῖς περὶ σοῦ αὐτοσχεδιάζωμεν”. ταυτί μοι δοκεῖ δίκαια λέγειν ὁ λέγων, κάγῳ ὑμῖν πειράσομαι ἀποδείξαι τί ποτ’ ἐστὶν τοῦτο ὃ ἐμοὶ πεποίηκεν τό τε ὄνομα καὶ τὴν διαβολήν. ἀκούετε δή. καὶ ἴσως μὲν δόξω τισὶν ὑμῶν παίζειν· εὖ μέντοι ἴστε, πᾶσαν ὑμῖν τὴν ἀλήθειαν ἐρῶ. ἐγὼ γάρ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δι’ οὐδὲν ἄλλ’ ἢ διὰ σοφίαν τινὰ τοῦτο τὸ ὄνομα ἔσχηκα. ποίαν δὲ σοφίαν ταύτην; ἢπερ ἐστὶν ἴσως ἀνθρωπίνη σοφία· τῷ ὄντι γὰρ κινδυνεύω ταύτην εἶναι σοφός. οὗτοι δὲ τάχ’ ἂν, οὐς ἄρτι [20e] ἔλεγον, μείζω τινὰ ἢ κατ’ ἀνθρώπον σοφίαν σοφοὶ εἶεν, ἢ οὐκ ἔχω τί λέγω· οὐ γὰρ δὴ ἔγωγε αὐτὴν ἐπίσταμαι, ἀλλ’ ὅστις φησὶ φεύδεται τε καὶ ἐπὶ διαβολῇ τῇ ἐμῇ λέγει. καί μοι, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, μὴ θορυβήσητε, μηδ’ ἐὰν δόξω τι ὑμῖν μέγα λέγειν· οὐ

γὰρ ἐμὸν ἐρῶ τὸν λόγον ὃν ἂν λέγω, ἀλλ' εἰς ἀξιόχρεων ὑμῖν τὸν λέγοντα ἀνοίσω. τῆς γὰρ ἐμῆς, εἰ δὴ τίς ἐστὶν σοφία καὶ οἶα, μάρτυρα ὑμῖν παρέξομαι τὸν θεὸν τὸν ἐν Δελφοῖς. Χαιρεφῶντα γὰρ ἴστε που. οὗτος [21a] ἐμός τε ἐταῖρος ἦν ἐκ νέου καὶ ὑμῶν τῷ πλήθει ἐταῖρός τε καὶ συνέφυγε τὴν φυγὴν ταύτην καὶ μεθ' ὑμῶν κατήλθε. καὶ ἴστε δὴ οἶος ἦν Χαιρεφῶν, ὡς σφοδρὸς ἐφ' ὅτι ὀρμήσειεν. καὶ δὴ ποτε καὶ εἰς Δελφοὺς ἐλθὼν ἐτόλμησε τοῦτο μαντεύσασθαι--καί, ὅπερ λέγω, μὴ θορυβεῖτε, ὧ ἄνδρες--ἤρετο γὰρ δὴ εἴ τις ἐμοῦ εἴη σοφώτερος. ἀνεῖλεν οὖν ἡ Πυθία μηδένᾳ σοφώτερον εἶναι. καὶ τούτων πέρι ὁ ἀδελφὸς ὑμῖν αὐτοῦ οὐτοσί μαρτυρήσει, ἐπειδὴ ἐκεῖνος τετελεύτηκεν. [21b] σκέψασθε δὴ ὧν ἔνεκα ταῦτα λέγω· μέλλω γὰρ ὑμᾶς διδάξειν ὅθεν μοι ἡ διαβολὴ γέγονεν. ταῦτα γὰρ ἐγὼ ἀκούσας ἐνεθυμούμην οὕτως· “τί ποτε λέγει ὁ θεός, καὶ τί ποτε αἰνίττεται; ἐγὼ γὰρ δὴ οὔτε μέγα οὔτε σμικρὸν σύνοιδα ἐμαυτῷ σοφὸς ὢν· τί οὖν ποτε λέγει φάσκων ἐμὲ σοφώτατον εἶναι; οὐ γὰρ δήπου ψεύδεται γέ· οὐ γὰρ θέμις αὐτῷ”. καὶ πολὺν μὲν χρόνον ἠπόρουν τί ποτε λέγει· ἔπειτα μόγις πάνυ ἐπὶ ζήτησιν αὐτοῦ τοιαύτην τινὰ ἐτραπόμην. ἦλθον ἐπὶ τινὰ τῶν δοκούντων σοφῶν εἶναι, ὡς [21c] ἐνταῦθα εἶπερ που ἐλέγξων τὸ μαντεῖον καὶ ἀποφανῶν τῷ χρησμῷ ὅτι “οὐτοσί ἐμοῦ σοφώτερός ἐστι, σὺ δ' ἐμὲ ἔφησθα”. διασκοπῶν οὖν τοῦτον-- ὄνόματι γὰρ οὐδὲν δέομαι λέγειν, ἦν δὲ τις τῶν πολιτικῶν πρὸς ὃν ἐγὼ σκοπῶν τοιοῦτόν τι ἔπαθον, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ διαλεγόμενος αὐτῷ--ἔδοξέ μοι οὗτος ὁ ἀνὴρ δοκεῖν μὲν εἶναι σοφὸς ἄλλοις τε πολλοῖς ἀνθρώποις καὶ μάλιστα ἑαυτῷ, εἶναι δ' οὐ· κἄπειτα ἐπειρώμην αὐτῷ δεικνύναι ὅτι οἶοιτο μὲν εἶναι σοφός, εἴη δ' οὐ. [21d] ἐντεῦθεν οὖν τούτῳ τε ἀπηχθόμην καὶ πολλοῖς τῶν παρόντων· πρὸς ἑμαυτὸν δ' οὖν ἀπιὼν ἐλογιζόμην ὅτι τούτου μὲν τοῦ ἀνθρώπου ἐγὼ σοφώτερός εἰμι· κινδυνεύει μὲν γὰρ ἡμῶν οὐδέτερος οὐδὲν καλὸν κάγαθον εἰδέναι, ἀλλ' οὗτος μὲν οἶεται τι εἰδέναι οὐκ εἰδώς, ἐγὼ δὲ, ὡσπερ οὖν οὐκ οἶδα, οὐδὲ οἶομαι· ἔοικα γοῦν τούτου γε σμικρῷ τινι αὐτῷ τούτῳ σοφώτερος εἶναι, ὅτι ἂ μὴ οἶδα οὐδὲ οἶομαι εἰδέναι. ἐντεῦθεν ἐπ' ἄλλον ἦα τῶν ἐκείνου δοκούντων σοφωτέρων εἶναι καί [21e] μοι ταῦτα ταῦτα ἔδοξε, καὶ ἐνταῦθα κάκείνω καὶ ἄλλοις πολλοῖς ἀπηχθόμην.

μετὰ ταῦτ' οὖν ἤδη ἐφεξῆς ἦα, αἰσθανόμενος μὲν καὶ λυπούμενος καὶ δεδιὼς ὅτι ἀπηχθανόμην, ὅμως δὲ ἀναγκαῖον ἐδόκει εἶναι τὸ τοῦ θεοῦ περὶ πλείστου ποιεῖσθαι--ἰτέον οὖν, σκοποῦντι τὸν χρησμὸν τί λέγει, ἐπὶ ἅπαντας τοὺς τι [22a] δοκοῦντας εἶδέναι. καὶ νῆ τὸν κύνα, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι-- δεῖ γὰρ πρὸς ὑμᾶς τάληθῆ λέγειν--ἢ μὴν ἐγὼ ἔπαθόν τι τοιοῦτον· οἱ μὲν μάλιστα εὐδοκιμοῦντες ἔδοξαν μοι ὀλίγου δεῖν τοῦ πλείστου ἐνδεεῖς εἶναι ζητοῦντι κατὰ τὸν θεόν, ἄλλοι δὲ δοκοῦντες φαυλότεροι ἐπιεικέστεροι εἶναι ἄνδρες πρὸς τὸ φρονίμως ἔχειν. δεῖ δὴ ὑμῖν τὴν ἐμὴν πλάνην ἐπιδειῖξαι ὥσπερ πόνους τινὰς πονοῦντος ἵνα μοι καὶ ἀνέλεγκτος ἢ μαντεία γένοιτο. μετὰ γὰρ τοὺς πολιτικοὺς ἦα ἐπὶ τοὺς ποιητὰς τοὺς τε τῶν τραγωδιῶν καὶ τοὺς τῶν [22b] διθυράμβων καὶ τοὺς ἄλλους, ὡς ἐνταῦθα ἐπ' αὐτοφώρῳ καταληψόμενος ἐμαυτὸν ἀμαθέστερον ἐκείνων ὄντα. ἀναλαμβάνων οὖν αὐτῶν τὰ ποιήματα ἃ μοι ἐδόκει μάλιστα πεπραγματεῦσθαι αὐτοῖς, διηρώτων ἂν αὐτοὺς τί λέγοιεν, ἴν' ἅμα τι καὶ μανθάνοιμι παρ' αὐτῶν. αἰσχύνομαι οὖν ὑμῖν εἰπεῖν, ὧ ἄνδρες, τάληθῆ· ὅμως δὲ ῥητέον. ὡς ἔπος γὰρ εἰπεῖν ὀλίγου αὐτῶν ἅπαντες οἱ παρόντες ἂν βέλτιον ἔλεγον περὶ ὧν αὐτοὶ ἐπεποιήκεσαν. ἔγνω οὖν αὖ καὶ περὶ τῶν ποιητῶν ἐν ὀλίγῳ τοῦτο, ὅτι οὐ σοφία ποιοῖεν [22c] ἢ ποιοῖεν, ἀλλὰ φύσει τινὶ καὶ ἐνθουσιάζοντες ὥσπερ οἱ θεομάντεις καὶ οἱ χρησμωδοί· καὶ γὰρ οὗτοι λέγουσι μὲν πολλὰ καὶ καλά, ἴσασιν δὲ οὐδὲν ὧν λέγουσι. τοιοῦτόν τι μοι ἐφάνησαν πάθος καὶ οἱ ποιηταὶ πεπρονθότες, καὶ ἅμα ἠσθόμην αὐτῶν διὰ τὴν ποιήσιν οἰομένων καὶ τᾶλλα σοφωτάτων εἶναι ἀνθρώπων ἃ οὐκ ἦσαν. ἀπῆα οὖν καὶ ἐντεῦθεν τῷ αὐτῷ οἰόμενος περιγεγονέναι ὥπερ καὶ τῶν πολιτικῶν.

τελευτῶν οὖν ἐπὶ τοὺς χειροτέχνους ἦα· ἐμαυτῷ γὰρ [22d] συνήδη οὐδὲν ἐπισταμένῳ ὡς ἔπος εἰπεῖν, τούτους δὲ γ' ἤδη ὅτι εὐρήσοιμι πολλὰ καὶ καλά ἐπισταμένους. καὶ τούτου μὲν οὐκ ἐψεύσθην, ἀλλ' ἠπίσταντο ἃ ἐγὼ οὐκ ἠπιστάμην καὶ μου ταύτη σοφώτεροι ἦσαν. ἀλλ', ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ταυτόν μοι ἔδοξαν ἔχειν ἀμάρτημα ὅπερ καὶ οἱ ποιηταὶ καὶ οἱ ἀγαθοὶ δημιουργοί--διὰ τὸ τὴν τέχνην καλῶς ἐξεργάζεσθαι ἕκαστος ἡξίου καὶ τᾶλλα τὰ μέγιστα σοφώτατος εἶναι--καὶ αὐτῶν αὕτη ἢ πλημμέλεια ἐκείνην τὴν σοφίαν [22e] ἀποκρύπτειν· ὥστε με ἐμαυτὸν ἀνερωτᾶν ὑπὲρ

τοῦ χρησιμοῦ πότερα δεξαίμην ἂν οὕτως ὥσπερ ἔχω ἔχειν, μήτε τι σοφὸς ὢν τὴν ἐκείνων σοφίαν μήτε ἀμαθὴς τὴν ἀμαθίαν, ἢ ἀμφοτέρω ἀ ἐκεῖνοι ἔχουσιν ἔχειν. ἀπεκρινάμην οὖν ἐμαυτῷ καὶ τῷ χρησμῷ ὅτι μοι λυσιτελοῖ ὥσπερ ἔχω ἔχειν.

ἐκ ταυτησὶ δὴ τῆς ἐξετάσεως, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, [23a] πολλὰ μὲν ἀπέχθειά μοι γέγονασι καὶ οἷα χαλεπώταται καὶ βαρύταται, ὥστε πολλὰς διαβολὰς ἀπ’ αὐτῶν γεγονέναι, ὄνομα δὲ τοῦτο λέγεσθαι, σοφὸς εἶναι· οἴονται γὰρ με ἐκάστοτε οἱ παρόντες ταῦτα αὐτὸν εἶναι σοφὸν ἢ ἂν ἄλλον ἐξελέγξω. τὸ δὲ κινδυνεύει, ὧ ἄνδρες, τῷ ὄντι ὁ θεὸς σοφὸς εἶναι, καὶ ἐν τῷ χρησμῷ τούτῳ τοῦτο λέγειν, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη σοφία ὀλίγου τινὸς ἀξία ἐστὶν καὶ οὐδενός. καὶ φαίνεται τοῦτον λέγειν τὸν Σωκράτη, προσκεχρηῆσθαι δὲ [23b] τῷ ἐμῷ ὀνόματι, ἐμὲ παράδειγμα ποιούμενος, ὥσπερ ἂν <εἰ> εἶποι ὅτι “οὗτος ὑμῶν, ὧ ἄνθρωποι, σοφώτατός ἐστιν, ὅστις ὥσπερ Σωκράτης ἔγνωκεν ὅτι οὐδενὸς ἀξιὸς ἐστὶ τῆ ἀληθείᾳ πρὸς σοφίαν”. ταῦτ’ οὖν ἐγὼ μὲν ἔτι καὶ νῦν περιῶν ζητῶ καὶ ἐρευνῶ κατὰ τὸν θεὸν καὶ τῶν ἀστῶν καὶ ξένων ἂν τινα οἴωμαι σοφὸν εἶναι· καὶ ἐπειδὴν μοι μὴ δοκῆ, τῷ θεῷ βοηθῶν ἐνδείκνυμαι ὅτι οὐκ ἔστι σοφός. καὶ ὑπὸ ταύτης τῆς ἀσχολίας οὔτε τι τῶν τῆς πόλεως πρᾶξαί μοι σχολὴ γέγονεν ἀξιὸν λόγου οὔτε τῶν οἰκείων, ἀλλ’ ἐν [23c] πενία μυρία εἰμί διὰ τὴν τοῦ θεοῦ λατρείαν.

πρὸς δὲ τούτοις οἱ νέοι μοι ἐπακολουθοῦντες--οἷς μάλιστα σχολὴ ἐστὶν, οἱ τῶν πλουσιωτάτων--αὐτόματοι, χαίρουσιν ἀκούοντες ἐξεταζομένων τῶν ἀνθρώπων, καὶ αὐτοὶ πολλάκις ἐμὲ μιμοῦνται, εἶτα ἐπιχειροῦσιν ἄλλους ἐξετάζειν· κᾶπειτα οἷμαι εὐρίσκουσι πολλὴν ἀφθονίαν οἰομένων μὲν εἰδέναι τι ἀνθρώπων, εἰδόντων δὲ ὀλίγα ἢ οὐδέν. ἐντεῦθεν οὖν οἱ ὑπ’ αὐτῶν ἐξεταζόμενοι ἐμοὶ ὀργίζονται, οὐχ αὐτοῖς, [23d] καὶ λέγουσιν ὡς Σωκράτης τίς ἐστὶ μιαιώτατος καὶ διαφθείρει τοὺς νέους· καὶ ἐπειδὴν τις αὐτοὺς ἐρωτᾷ ὅτι ποιῶν καὶ ὅτι διδάσκων, ἔχουσι μὲν οὐδὲν εἰπεῖν ἀλλ’ ἀγνοοῦσιν, ἵνα δὲ μὴ δοκῶσιν ἀπορεῖν, τὰ κατὰ πάντων τῶν φιλοσοφούντων πρόχειρα ταῦτα λέγουσιν, ὅτι “τὰ μετέωρα καὶ τὰ ὑπὸ γῆς” καὶ “θεοὺς μὴ νομίζειν” καὶ “τὸν ἥπτω λόγον κρείπτω ποιεῖν”. τὰ γὰρ ἀληθῆ οἴομαι οὐκ ἂν ἐθέλοιεν λέγειν, ὅτι

κατάδηλοι γίνονται προσποιοῦμενοι μὲν εἰδέναι, εἰδότες δὲ οὐδέν. ἄτε οὖν οἶμαι φιλότιμοι [23e] ὄντες καὶ σφοδροὶ καὶ πολλοί, καὶ συντεταμένως καὶ πιθανῶς λέγοντες περὶ ἐμοῦ, ἐμπεπλήκασιν ὑμῶν τὰ ὤτα καὶ πάλαι καὶ σφοδρῶς διαβάλλοντες. ἐκ τούτων καὶ Μέλητός μοι ἐπέθετο καὶ Ἄνυτος καὶ Λύκων, Μέλητος μὲν ὑπὲρ τῶν ποιητῶν ἀχθόμενος, Ἄνυτος δὲ ὑπὲρ τῶν δημιουργῶν καὶ [24a] τῶν πολιτικῶν, Λύκων δὲ ὑπὲρ τῶν ῥητόρων· ὥστε, ὅπερ ἀρχόμενος ἐγὼ ἔλεγον, θαυμάζοιμ' ἂν εἰ οἷός τ' εἶην ἐγὼ ὑμῶν ταύτην τὴν διαβολὴν ἐξελέσθαι ἐν οὕτως ὀλίγῳ χρόνῳ οὕτω πολλὴν γεγονυῖαν. ταῦτ' ἔστιν ὑμῖν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τάληθῆ, καὶ ὑμᾶς οὔτε μέγα οὔτε μικρὸν ἀποκρυψάμενος ἐγὼ λέγω οὐδ' ὑποστειλάμενος. καίτοι οἶδα σχεδὸν ὅτι αὐτοῖς τούτοις ἀπεχθάνομαι, ὃ καὶ τεκμήριον ὅτι ἀληθῆ λέγω καὶ ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ διαβολὴ ἢ ἐμὴ καὶ τὰ αἴτια [24b] ταῦτά ἐστιν. καὶ ἐάντε νῦν ἐάντε αὖθις ζητήσητε ταῦτα, οὕτως εὐρήσετε.

περὶ μὲν οὖν ὧν οἱ πρῶτοί μου κατήγοροι κατηγόρουν αὕτη ἔστω ἱκανὴ ἀπολογία πρὸς ὑμᾶς· πρὸς δὲ Μέλητον τὸν ἀγαθὸν καὶ φιλόπολιν, ὡς φησι, καὶ τοὺς ὑστέρους μετὰ ταῦτα πειράσομαι ἀπολογήσασθαι. αὖθις γὰρ δὴ, ὥσπερ ἐτέρων τούτων ὄντων κατηγόρων, λάβωμεν αὖ τὴν τούτων ἀντωμοσίαν. ἔχει δὲ πως ὧδε· Σωκράτη φησὶν ἀδικεῖν τοὺς τε νέους διαφθείροντα καὶ θεοὺς οὐς ἡ πόλις [24c] νομίζει οὐ νομίζοντα, ἕτερα δὲ δαιμόνια καινά. τὸ μὲν δὴ ἔγκλημα τοιοῦτόν ἐστιν· τούτου δὲ τοῦ ἐγκλήματος ἐν ἑκάστον ἐξετάσωμεν.

φησὶ γὰρ δὴ τοὺς νέους ἀδικεῖν με διαφθείροντα. ἐγὼ δὲ γε, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀδικεῖν φημι Μέλητον, ὅτι σπουδῆ χαριεντίζεται, ῥαδίως εἰς ἀγῶνα καθιστὰς ἀνθρώπους, περὶ πραγμάτων προσποιοῦμενος σπουδάζειν καὶ κήδεσθαι ὧν οὐδὲν τούτῳ πώποτε ἐμέλησεν· ὡς δὲ τοῦτο οὕτως ἔχει, πειράσομαι καὶ ὑμῖν ἐπιδειξάι. καὶ μοι δεῦρο, ὧ Μέλητε, εἶπέ· ἄλλο τι ἢ [24d] περὶ πλείστου ποιῆ ὅπως ὡς βέλτιστοι οἱ νεώτεροι ἔσονται; ἔγωγε.

ἴθι δὴ νυν εἶπέ τούτοις, τίς αὐτοὺς βελτίους ποιεῖ; δῆλον γὰρ ὅτι οἶσθα, μέλον γέ σοι. τὸν μὲν γὰρ διαφθείροντα ἐξευρών, ὡς φῆς,

ἐμέ, εἰσάγεις τουτοισὶ καὶ κατηγορεῖς· τὸν δὲ δὴ βελτίους
ποιοῦντα ἴθι εἶπε καὶ μῆνυσον αὐτοῖς τίς ἐστίν. --ὄρᾳς, ὦ Μέλητε,
ὅτι σιγᾶς καὶ οὐκ ἔχεις εἰπεῖν; καίτοι οὐκ αἰσχρὸν σοὶ δοκεῖ εἶναι
καὶ ἱκανὸν τεκμήριον οὗ δὴ ἐγὼ λέγω, ὅτι σοὶ οὐδὲν μεμέληκεν;
ἀλλ' εἶπέ, ὦγαθέ, τίς αὐτοὺς ἀμείνους ποιεῖ;

οἱ νόμοι.

[24e] ἀλλ' οὐ τοῦτο ἐρωτῶ, ὦ βέλτιστε, ἀλλὰ τίς ἄνθρωπος,
ὅστις πρῶτον καὶ αὐτὸ τοῦτο οἶδε, τοὺς νόμους;

οὔτοι, ὦ Σώκρατες, οἱ δικασταί.

πῶς λέγεις, ὦ Μέλητε; οἶδε τοὺς νέους παιδεύειν οἱοί τέ εἰσι καὶ
βελτίους ποιοῦσιν;

μάλιστα.

πότερον ἅπαντες, ἢ οἱ μὲν αὐτῶν, οἱ δ' οὐ;

ἅπαντες.

εὔ γε νῆ τὴν Ἥραν λέγεις καὶ πολλὴν ἀφθονίαν τῶν
ὠφελούντων. τί δὲ δῆ; οἱ δὲ ἀκροαταὶ βελτίους ποιοῦσιν [25a] ἢ
οὔ;

καὶ οὔτοι.

τί δέ, οἱ βουλευταί;

καὶ οἱ βουλευταί.

ἀλλ' ἄρα, ὦ Μέλητε, μὴ οἱ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, οἱ ἐκκλησιασταί,
διαφθείρουσι τοὺς νεωτέρους; ἢ κάκεῖνοι βελτίους ποιοῦσιν
ἅπαντες;

κάκεῖνοι.

πάντες ἄρα, ὡς ἔοικεν, Ἀθηναῖοι καλοὺς κάγαθοὺς ποιοῦσι πλὴν
ἐμοῦ, ἐγὼ δὲ μόνος διαφθείρω. οὕτω λέγεις;

πάνυ σφόδρα ταῦτα λέγω.

πολλὴν γέ μου κατέγνωκας δυστυχίαν. καί μοι ἀπόκριται· ἢ καὶ
περὶ ἵππους οὕτω σοὶ δοκεῖ ἔχειν; οἱ μὲν [25b] βελτίους
ποιοῦντες αὐτοὺς πάντες ἄνθρωποι εἶναι, εἷς δὲ τις ὁ

διαφθείρων; ἢ τούναντίον τούτου πᾶν εἷς μὲν τις ὁ βελτίους οἶός τ' ὢν ποιεῖν ἢ πάνυ ὀλίγοι, οἱ ἵππικοί, οἱ δὲ πολλοὶ ἐάνπερ συνῶσι καὶ χρῶνται ἵπποις, διαφθείρουσιν; οὐχ οὕτως ἔχει, ὦ Μέλητε, καὶ περὶ ἵππων καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων ζώων; πάντως δῆπου, ἐάντε σὺ καὶ Ἄνυτος οὐ φῆτε ἐάντε φῆτε· πολλὴ γὰρ ἄν τις εὐδαιμονία εἴη περὶ τοὺς νέους εἰ εἷς μὲν μόνος αὐτοὺς διαφθείρει, οἱ δ' ἄλλοι [25c] ὠφελοῦσιν. ἀλλὰ γάρ, ὦ Μέλητε, ἱκανῶς ἐπιδείκνυσαι ὅτι οὐδεπώποτε ἐφρόντισας τῶν νέων, καὶ σαφῶς ἀποφαίνεις τὴν σαυτοῦ ἀμέλειαν, ὅτι οὐδέν σοι μεμέληκεν περὶ ὧν ἐμὲ εἰσάγεις.

ἔτι δὲ ἡμῖν εἶπέ, ὦ πρὸς Διδὸς Μέλητε, πότερόν ἐστιν οἰκεῖν ἄμεινον ἐν πολίταις χρηστοῖς ἢ πονηροῖς; ὦ τάν, ἀπόκριναι· οὐδέν γάρ τοι χαλεπὸν ἐρωτῶ. οὐχ οἱ μὲν πονηροὶ κακόν τι ἐργάζονται τοὺς ἀεὶ ἐγγυτάτῳ αὐτῶν ὄντας, οἱ δ' ἀγαθοὶ ἀγαθόν τι;

πάνυ γε.

[25d] ἔστιν οὖν ὅστις βούλεται ὑπὸ τῶν συνόντων βλάπτεσθαι μᾶλλον ἢ ὠφελεῖσθαι; ἀποκρίνου, ὦ ἀγαθέ· καὶ γὰρ ὁ νόμος κελεύει ἀποκρίνεσθαι. ἔσθ' ὅστις βούλεται βλάπτεσθαι;

οὐ δῆτα.

φέρε δῆ, πότερον ἐμὲ εἰσάγεις δεῦρο ὡς διαφθείροντα τοὺς νέους καὶ πονηροτέρους ποιοῦντα ἐκόντα ἢ ἄκοντα;

ἐκόντα ἔγωγε.

τί δῆτα, ὦ Μέλητε; τοσοῦτον σὺ ἐμοῦ σοφώτερος εἶ τηλικούτου ὄντος τηλικόσδε ὢν, ὥστε σὺ μὲν ἔγνωκας ὅτι οἱ μὲν κακοὶ κακόν τι ἐργάζονται ἀεὶ τοὺς μάλιστα πλησίον [25e] ἑαυτῶν, οἱ δὲ ἀγαθοὶ ἀγαθόν, ἐγὼ δὲ δῆ εἰς τοσοῦτον ἀμαθίας ἤκω ὥστε καὶ τοῦτ' ἀγνοῶ, ὅτι ἐάν τινα μοχθηρὸν ποιήσω τῶν συνόντων, κινδυνεύσω κακόν τι λαβεῖν ὑπ' αὐτοῦ, ὥστε τοῦτο <τὸ> τοσοῦτον κακὸν ἐκὼν ποιῶ, ὡς φῆς σύ; ταῦτα ἐγὼ σοι οὐ πείθομαι, ὦ Μέλητε, οἶμαι δὲ οὐδὲ ἄλλον ἀνθρώπων οὐδένα· ἀλλ' ἢ οὐ διαφθείρω, ἢ εἰ διαφθείρω, [26a] ἄκων, ὥστε σύ γε κατ' ἀμφοτέρα ψεύδῃ. εἰ δὲ ἄκων διαφθείρω, τῶν τοιούτων [καὶ

ἀκουσίῳ] ἀμαρτημάτων οὐ δεῦρο νόμος εἰσάγειν ἐστίν, ἀλλὰ ἰδίᾳ λαβόντα διδάσκειν καὶ νουθετεῖν· δῆλον γὰρ ὅτι ἐὰν μάθω, παύσομαι ὃ γε ἄκων ποιῶ. σὺ δὲ συγγενέσθαι μὲν μοι καὶ διδάξαι ἔφυγες καὶ οὐκ ἠθέλησας, δεῦρο δὲ εἰσάγεις, οἷ νόμος ἐστίν εἰσάγειν τοὺς κολάσεως δεομένους ἀλλ' οὐ μαθήσεως.

ἀλλὰ γάρ, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῦτο μὲν ἤδη δῆλον [26b] οὐγὼ ἔλεγον, ὅτι Μελήτῳ τούτων οὔτε μέγα οὔτε μικρὸν πώποτε ἐμέλησεν. ὅμως δὲ δὴ λέγε ἡμῖν, πῶς με φῆς διαφθεῖρην, ὧ Μέλητε, τοὺς νεωτέρους; ἢ δῆλον δὴ ὅτι κατὰ τὴν γραφὴν ἢ ἐγράψω θεοὺς διδάσκοντα μὴ νομίζειν οὐς ἢ πόλις νομίζει, ἕτερα δὲ δαιμόνια καινά; οὐ ταῦτα λέγεις ὅτι διδάσκων διαφθεῖρω;

πάνυ μὲν οὖν σφόδρα ταῦτα λέγω.

πρὸς αὐτῶν τοίνυν, ὧ Μέλητε, τούτων τῶν θεῶν ὧν νῦν ὁ λόγος ἐστίν, εἶπε ἔτι σαφέστερον καὶ ἐμοὶ καὶ τοῖς ἀνδράσι [26c] τουτοισί. ἐγὼ γὰρ οὐ δύναμαι μαθεῖν πότερον λέγεις διδάσκειν με νομίζειν εἶναί τινος θεοῦς--καὶ αὐτὸς ἄρα νομίζω εἶναί θεοὺς καὶ οὐκ εἶμι τὸ παράπαν ἄθεος οὐδὲ ταύτη ἀδικῶ --οὐ μέντοι οὐσπερ γε ἢ πόλις ἀλλὰ ἐτέρους, καὶ τοῦτ' ἐστίν ὃ μοι ἐγκαλεῖς, ὅτι ἐτέρους, ἢ παντάπασί με φῆς οὔτε αὐτὸν νομίζειν θεοὺς τοὺς τε ἄλλους ταῦτα διδάσκειν.

ταῦτα λέγω, ὡς τὸ παράπαν οὐ νομίζεις θεοῦς.

[26d] ὧ θαυμάσιε Μέλητε, ἵνα τί ταῦτα λέγεις; οὐδὲ ἥλιον οὐδὲ σελήνην ἄρα νομίζω θεοὺς εἶναί, ὡσπερ οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι;

μὰ Δί', ὧ ἄνδρες δικασταί, ἐπεὶ τὸν μὲν ἥλιον λίθον φησὶν εἶναί, τὴν δὲ σελήνην γῆν.

Ἀναξαγόρου οἶει κατηγορεῖν, ὧ φίλε Μέλητε; καὶ οὕτω καταφρονεῖς τῶνδε καὶ οἶει αὐτοὺς ἀπείρους γραμμάτων εἶναί ὥστε οὐκ εἰδέναι ὅτι τὰ Ἀναξαγόρου βιβλία τοῦ Κλαζομενίου γέμει τούτων τῶν λόγων; καὶ δὴ καὶ οἱ νέοι ταῦτα παρ' ἐμοῦ μανθάνουσιν, ἃ ἕξοστιν ἐνίοτε εἰ πάνυ πολλοῦ δραχμῆς [26e] ἐκ τῆς ὀρχήστρας πριαμένοις Σωκράτους καταγελαῖν, ἐὰν προσποιῆται ἑαυτοῦ εἶναί, ἄλλως τε καὶ οὕτως ἄτοπα ὄντα; ἀλλ', ὧ πρὸς Δίος, οὕτωςί σοι δοκῶ; οὐδένα νομίζω θεὸν εἶναί;

οὐ μέντοι μὰ Δία οὐδ' ὀπωστιοῦν.

ἄπιστός γ' εἶ, ὦ Μέλητε, καὶ ταῦτα μέντοι, ὡς ἐμοὶ δοκεῖς, σαυτῶ. ἐμοὶ γὰρ δοκεῖ οὐτοσί, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πάνυ εἶναι ὑβριστῆς καὶ ἀκόλαστος, καὶ ἀτεχνῶς τὴν γραφὴν ταύτην ὑβρεῖ τινὶ καὶ ἀκολασία καὶ νεότητι γράψασθαι.

[27a] ἔοικεν γὰρ ὥσπερ αἰνίγμα συντιθέντι διαπειρωμένῳ “ἄρα γινώσεται Σωκράτης ὁ σοφὸς δὴ ἐμοῦ χαριεντιζομένου καὶ ἐναντί' ἐμαυτῶ λέγοντος, ἢ ἐξαπατήσω αὐτὸν καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἀκούοντας;” οὗτος γὰρ ἐμοὶ φαίνεται τὰ ἐναντία λέγειν αὐτὸς ἐαυτῶ ἐν τῇ γραφῇ ὥσπερ ἂν εἰ εἶποι· “ἀδικεῖ Σωκράτης θεοὺς οὐ νομίζων, ἀλλὰ θεοὺς νομίζων”. καίτοι τοῦτό ἐστι παίζοντος.

συνεπισκέψασθε δὴ, ὦ ἄνδρες, ἢ μοι φαίνεται ταῦτα λέγειν· σὺ δὲ ἡμῖν ἀπόκριναι, ὦ Μέλητε. ὑμεῖς δέ, ὅπερ [27b] κατ' ἀρχὰς ὑμᾶς παρητησάμην, μέμνησθέ μοι μὴ θορυβεῖν ἐὰν ἐν τῷ εἰωθότῳ τρόπῳ τοὺς λόγους ποιῶμαι.

ἔστιν ὅστις ἀνθρώπων, ὦ Μέλητε, ἀνθρώπεια μὲν νομίζει πράγματ' εἶναι, ἀνθρώπους δὲ οὐ νομίζει; ἀποκρινέσθω, ὦ ἄνδρες, καὶ μὴ ἄλλα καὶ ἄλλα θορυβεῖτω· ἔσθ' ὅστις ἵππους μὲν οὐ νομίζει, ἵππικὰ δὲ πράγματα; ἢ αὐλητὰς μὲν οὐ νομίζει εἶναι, αὐλητικὰ δὲ πράγματα; οὐκ ἔστιν, ὦ ἄριστε ἀνδρῶν· εἰ μὴ σὺ βούλει ἀποκρίνεσθαι, ἐγὼ σοὶ λέγω καὶ τοῖς ἄλλοις τουτοισί. ἀλλὰ τὸ ἐπὶ τούτῳ γε ἀπόκριναι· [27c] ἔσθ' ὅστις δαιμόνια μὲν νομίζει πράγματ' εἶναι, δαίμονας δὲ οὐ νομίζει;

οὐκ ἔστιν.

ὡς ὤνησας ὅτι μόνος ἀπεκρίνω ὑπὸ τουτωνὶ ἀναγκαζόμενος. οὐκοῦν δαιμόνια μὲν φῆς με καὶ νομίζειν καὶ διδάσκειν, εἴτ' οὖν καινὰ εἴτε παλαιά, ἀλλ' οὖν δαιμόνιά γε νομίζω κατὰ τὸν σὸν λόγον, καὶ ταῦτα καὶ διωμόσω ἐν τῇ ἀντιγραφῇ. εἰ δὲ δαιμόνια νομίζω, καὶ δαίμονας δήπου πολλὴ ἀνάγκη νομίζειν μέ ἐστιν· οὐχ οὕτως ἔχει; ἔχει δὴ· τίθημι γὰρ σε ὁμολογοῦντα, ἐπειδὴ οὐκ ἀποκρίνη. τοὺς δὲ [27d] δαίμονας οὐχὶ ἦτοι θεοὺς γε ἡγούμεθα ἢ θεῶν παῖδας; φῆς ἢ οὐ;

πάνυ γε.

οὐκοῦν εἴπερ δαίμονας ἠγοῦμαι, ὡς σὺ φῆς, εἰ μὲν θεοὶ τινὲς εἰσιν οἱ δαίμονες, τοῦτ' ἂν εἶη ὃ ἐγὼ φημί σε αἰνίπτεσθαι καὶ χαριεντίζεσθαι, θεοὺς οὐχ ἠγούμενον φάναι με θεοὺς αὖ ἠγεῖσθαι πάλιν, ἐπειδὴ περ γε δαίμονας ἠγοῦμαι· εἰ δ' αὖ οἱ δαίμονες θεῶν παῖδές εἰσιν νόθοι τινὲς ἢ ἐκ νυμφῶν ἢ ἐκ τινῶν ἄλλων ὧν δὴ καὶ λέγονται, τίς ἂν ἀνθρώπων θεῶν μὲν παῖδας ἠγοῖτο εἶναι, θεοὺς δὲ μή; ὁμοίως γὰρ [27e] ἂν ἄτοπον εἶη ὡσπερ ἂν εἴ τις ἵππων μὲν παῖδας ἠγοῖτο ἢ καὶ ὄνων, τοὺς ἡμιόνους, ἵππους δὲ καὶ ὄνους μὴ ἠγοῖτο εἶναι. ἀλλ', ὦ Μέλητε, οὐκ ἔστιν ὅπως σὺ ταῦτα οὐχὶ ἀποπειρώμενος ἡμῶν ἐγράψω τὴν γραφὴν ταύτην ἢ ἀπορῶν ὅτι ἐγκαλοῖς ἐμοὶ ἀληθὲς ἀδίκημα· ὅπως δὲ σὺ τινα πείθοις ἂν καὶ σμικρὸν νοῦν ἔχοντα ἀνθρώπων, ὡς οὐ τοῦ αὐτοῦ ἔστιν καὶ δαιμόνια καὶ θεῖα ἠγεῖσθαι, καὶ αὖ τοῦ αὐτοῦ μήτε [28a] δαίμονας μήτε θεοὺς μήτε ἥρωας, οὐδεμία μηχανὴ ἐστίν.

ἀλλὰ γάρ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὡς μὲν ἐγὼ οὐκ ἀδικῶ κατὰ τὴν Μελήτου γραφὴν, οὐ πολλῆς μοι δοκεῖ εἶναι ἀπολογίας, ἀλλὰ ἱκανὰ καὶ ταῦτα· ὃ δὲ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἔλεγον, ὅτι πολλὴ μοι ἀπέχθεια γέγονεν καὶ πρὸς πολλοὺς, εὖ ἴστε ὅτι ἀληθὲς ἐστίν. καὶ τοῦτ' ἔστιν ὃ ἐμὲ αἰρεῖ, ἐάν περ αἰρή, οὐ Μέλητος οὐδὲ Ἄνυτος ἀλλ' ἢ τῶν πολλῶν διαβολὴ τε καὶ φθόνος. ἃ δὴ πολλοὺς καὶ ἄλλους καὶ ἀγαθοὺς [28b] ἄνδρας ἤρηκεν, οἶμαι δὲ καὶ αἰρήσει· οὐδὲν δὲ δεινὸν μὴ ἐν ἐμοὶ στῆ.

ἴσως ἂν οὔν εἴποι τις· “εἴτ' οὐκ αἰσχύνῃ, ὦ Σώκρατες, τοιοῦτον ἐπιτήδευμα ἐπιτηδεύσας ἐξ οὗ κινδυνεύεις νυνὶ ἀποθανεῖν;” ἐγὼ δὲ τούτῳ ἂν δίκαιον λόγον ἀντεῖποιμι, ὅτι ‘οὐ καλῶς λέγεις, ὦ ἄνθρωπε, εἰ οἶε δεῖν κίνδυνον ὑπολογίζεσθαι τοῦ ζῆν ἢ τεθνάναι ἄνδρα ὅτου τι καὶ σμικρὸν ὄφελός ἐστιν, ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνο μόνον σκοπεῖν ὅταν πράττη, πότερον δίκαια ἢ ἄδικα πράττει, καὶ ἀνδρὸς ἀγαθοῦ ἔργα ἢ κακοῦ. φαῦλοι [28c] γὰρ ἂν τῷ γε σῶ λόγῳ εἶεν τῶν ἡμιθέων ὅσοι ἐν Τροίᾳ τετελευτήκασιν οἱ τε ἄλλοι καὶ ὁ τῆς Θέτιδος υἱός, ὃς τοσοῦτον τοῦ κινδύνου κατεφρόνησεν παρὰ τὸ αἰσχρὸν τι ὑπομεῖναι ὥστε, ἐπειδὴ εἶπεν ἢ μήτηρ αὐτῷ προθυμουμένῳ Ἔκτορα ἀποκτεῖναι, θεὸς οὔσα, οὕτωςί πως, ὡς ἐγὼ οἶμαι· “ὦ παῖ, εἰ τιμωρήσεις Πατρόκλῳ τῷ ἐταίρῳ τὸν φόνον καὶ Ἔκτορα ἀποκτενεῖς, αὐτὸς ἀποθανῆ--αὐτίκα γάρ τοι”, φησί,

“μεθ’ Ἑκτορα πότμος ἐτοῖμος” --ὁ δὲ τοῦτο ἀκούσας τοῦ μὲν θανάτου καὶ τοῦ κινδύνου ὠλιγόρησε, πολὺ δὲ μᾶλλον [28d] δεῖσας τὸ ζῆν κακὸς ὢν καὶ τοῖς φίλοις μὴ τιμωρεῖν, “αὐτίκα”, φησί, “τεθναίην, δίκην ἐπιθείς τῷ ἀδικοῦντι, ἵνα μὴ ἐνθάδε μένω καταγέλαστος παρὰ νηυσὶ κορωνίσιν ἄχθος ἀρούρης”. μὴ αὐτὸν οἶει φροντίσαι θανάτου καὶ κινδύνου;’

οὕτω γὰρ ἔχει, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῇ ἀληθείᾳ· οὐ ἂν τις ἑαυτὸν τάξῃ ἡγησάμενος βέλτιστον εἶναι ἢ ὑπ’ ἄρχοντος ταχθῆ, ἐνταῦθα δεῖ, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, μένοντα κινδυνεύειν, μηδὲν ὑπολογιζόμενον μήτε θάνατον μήτε ἄλλο μηδὲν πρὸ τοῦ αἰσχροῦ. ἐγὼ οὖν δεινὰ ἂν εἶην εἰργασμένος, ὧ ἄνδρες [28e] Ἀθηναῖοι, εἰ ὅτε μὲν με οἱ ἄρχοντες ἔταπτον, οὐς ὑμεῖς εἴλεσθε ἄρχειν μου, καὶ ἐν Ποτειδαίᾳ καὶ ἐν Ἀμφιπόλει καὶ ἐπὶ Δηλίῳ, τότε μὲν οὐ ἐκεῖνοι ἔταπτον ἔμενον ὥσπερ καὶ ἄλλος τις καὶ ἐκινδύνευον ἀποθανεῖν, τοῦ δὲ θεοῦ τάπτοντος, ὡς ἐγὼ ὠήθην τε καὶ ὑπέλαβον, φιλοσοφοῦντά με δεῖν ζῆν καὶ ἐξετάζοντα ἑμαυτὸν καὶ τοὺς ἄλλους, ἐνταῦθα δὲ φοβηθεὶς ἢ θάνατον [29a] ἢ ἄλλ’ ὅτιοῦν πρᾶγμα λίποιμι τὴν τάξιν.

δεινὸν τὰν εἶη, καὶ ὡς ἀληθῶς τότε ἂν με δικαίως εἰσάγοι τις εἰς δικαστήριον, ὅτι οὐ νομίζω θεοὺς εἶναι ἀπειθῶν τῇ μαντεία καὶ δεδιῶς θάνατον καὶ οἰόμενος σοφὸς εἶναι οὐκ ὢν. τὸ γὰρ τοι θάνατον δεδιέναι, ὧ ἄνδρες, οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ δοκεῖν σοφὸν εἶναι μὴ ὄντα· δοκεῖν γὰρ εἰδέναί ἐστιν ἢ οὐκ οἶδεν. οἶδε μὲν γὰρ οὐδεὶς τὸν θάνατον οὐδ’ εἰ τυγχάνει τῷ ἀνθρώπῳ πάντων μέγιστον ὄν τῶν ἀγαθῶν, δεδίασι δ’ ὡς εὔ εἰδότες [29b] ὅτι μέγιστον τῶν κακῶν ἐστι.

καίτοι πῶς οὐκ ἀμαθία ἐστὶν αὕτη ἢ ἐπονείδιστος, ἢ τοῦ οἶεσθαι εἰδέναί ἢ οὐκ οἶδεν; ἐγὼ δ’, ὧ ἄνδρες, τούτῳ καὶ ἐνταῦθα ἴσως διαφέρω τῶν πολλῶν ἀνθρώπων, καὶ εἰ δὴ τῷ σοφώτερός του φαίην εἶναι, τούτῳ ἂν, ὅτι οὐκ εἰδῶς ἱκανῶς περὶ τῶν ἐν Ἄιδου οὕτω καὶ οἶομαι οὐκ εἰδέναί· τὸ δὲ ἀδικεῖν καὶ ἀπειθεῖν τῷ βελτίονι καὶ θεῷ καὶ ἀνθρώπῳ, ὅτι κακὸν καὶ αἰσχρὸν ἐστὶν οἶδα. πρὸ οὖν τῶν κακῶν ὢν οἶδα ὅτι κακά ἐστίν, ἢ μὴ οἶδα εἰ καὶ ἀγαθὰ ὄντα τυγχάνει οὐδέποτε φοβήσομαι οὐδὲ φεύξομαι· ὥστε οὐδ’ εἶ [29c] με νῦν ὑμεῖς ἀφίετε Ἀνύτῳ ἀπιστήσαντες, ὃς ἔφη ἢ τὴν ἀρχὴν οὐ

δεῖν ἐμὲ δεῦρο εἰσελθεῖν ἢ, ἐπειδὴ εἰσῆλθον, οὐχ οἷόν τ' εἶναι τὸ μὴ ἀποκτεῖναί με, λέγων πρὸς ὑμᾶς ὡς εἰ διαφευξοίμην ἤδη [ἂν] ὑμῶν οἱ ὑεῖς ἐπιτηδεύοντες ἅ Σωκράτης διδάσκει πάντες παντάπασι διαφθαρήσονται, --εἴ μοι πρὸς ταῦτα εἴποιτε· “ὦ Σώκρατες, νῦν μὲν Ἀνύτῳ οὐ πεισόμεθα ἀλλ' ἀφίεμέν σε, ἐπὶ τούτῳ μέντοι, ἐφ' ὧτε μηκέτι ἐν ταύτῃ τῇ ζητήσῃ διατρίβειν μηδὲ φιλοσοφεῖν· ἐὰν δὲ [29d] ἀλῶς ἔτι τοῦτο πράττων, ἀποθανῆ” --

εἰ οὖν με, ὅπερ εἶπον, ἐπὶ τούτοις ἀφίετε, εἴποιμ' ἂν ὑμῖν ὅτι “ἐγὼ ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀσπάζομαι μὲν καὶ φιλῶ, πείσομαι δὲ μᾶλλον τῷ θεῷ ἢ ὑμῖν, καὶ ἕωσπερ ἂν ἐμπνέω καὶ οἶός τε ὦ, οὐ μὴ παύσωμαι φιλοσοφῶν καὶ ὑμῖν παρακελευόμενός τε καὶ ἐνδεικνύμενος ὅτῳ ἂν ἀεὶ ἐντυγχάνω ὑμῶν, λέγων οἷάπερ εἶωθα, ὅτι “ὦ ἄριστε ἀνδρῶν, Ἀθηναῖος ὢν, πόλεως τῆς μεγίστης καὶ εὐδοκιμωτάτης εἰς σοφίαν καὶ ἰσχύν, χρημάτων μὲν οὐκ αἰσχύνη ἐπιμελούμενος ὅπως σοι ἔσται ὡς πλεῖστα, [29e] καὶ δόξης καὶ τιμῆς, φρονήσεως δὲ καὶ ἀληθείας καὶ τῆς ψυχῆς ὅπως ὡς βελτίστη ἔσται οὐκ ἐπιμελῆ οὐδὲ φροντίζεις;” καὶ ἐὰν τις ὑμῶν ἀμφισβητήσῃ καὶ φῆ ἐπιμελεῖσθαι, οὐκ εὐθύς ἀφήσω αὐτὸν οὐδ' ἄπειμι, ἀλλ' ἐρήσομαι αὐτὸν καὶ ἐξετάσω καὶ ἐλέγξω, καὶ ἐὰν μοι μὴ δοκῆ κεκτῆσθαι ἀρετήν, [30a] φάναι δέ, ὄνειδιῶ ὅτι τὰ πλείστου ἄξια περὶ ἐλαχίστου ποιεῖται, τὰ δὲ φαυλότερα περὶ πλείονος. ταῦτα καὶ νεωτέρῳ καὶ πρεσβυτέρῳ ὅτῳ ἂν ἐντυγχάνω ποιήσω, καὶ ξένῳ καὶ ἀστῷ, μᾶλλον δὲ τοῖς ἀστοῖς, ὅσω μου ἐγγυτέρῳ ἐστὲ γένει. ταῦτα γὰρ κελεύει ὁ θεός, εὖ ἴστε, καὶ ἐγὼ οἶομαι οὐδέν πω ὑμῖν μείζον ἀγαθὸν γενέσθαι ἐν τῇ πόλει ἢ τὴν ἐμὴν τῷ θεῷ ὑπηρεσίαν. οὐδέν γὰρ ἄλλο πράττων ἐγὼ περιέρχομαι ἢ πείθων ὑμῶν καὶ νεωτέρους καὶ πρεσβυτέρους μήτε σωμάτων [30b] ἐπιμελεῖσθαι μήτε χρημάτων πρότερον μηδὲ οὕτω σφόδρα ὡς τῆς ψυχῆς ὅπως ὡς ἀρίστη ἔσται, λέγων ὅτι ‘οὐκ ἐκ χρημάτων ἀρετὴ γίνεται, ἀλλ' ἐξ ἀρετῆς χρήματα καὶ τὰ ἄλλα ἀγαθὰ τοῖς ἀνθρώποις ἅπαντα καὶ ἴδια καὶ δημοσίᾳ’. εἰ μὲν οὖν ταῦτα λέγων διαφθείρω τοὺς νέους, ταῦτ' ἂν εἴῃ βλαβερά· εἰ δὲ τίς μέ φησιν ἄλλα λέγειν ἢ ταῦτα, οὐδέν λέγει. πρὸς ταῦτα”, φαίην ἂν, “ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἢ πείθεσθε Ἀνύτῳ ἢ μή, καὶ ἢ ἀφίετέ με ἢ μή, ὡς ἐμοῦ οὐκ [30c] ἂν ποιήσαντος ἄλλα, οὐδ' εἰ μέλλω πολλάκις

τεθνάναι”.

μη θορυβεῖτε, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀλλ’ ἐμμείνατέ μοι οἷς ἐδεήθην ὑμῶν, μη θορυβεῖν ἐφ’ οἷς ἂν λέγω ἀλλ’ ἀκούειν· καὶ γάρ, ὡς ἐγὼ οἶμαι, ὀνήσεσθε ἀκούοντες. μέλλω γὰρ οὖν ἅπτα ὑμῖν ἐρεῖν καὶ ἄλλα ἐφ’ οἷς ἴσως βοήσεσθε· ἀλλὰ μηδαμῶς ποιεῖτε τοῦτο. εὖ γὰρ ἴστε, ἐὰν με ἀποκτείνητε τοιοῦτον ὄντα οἶον ἐγὼ λέγω, οὐκ ἐμὲ μείζω βλάψετε ἢ ὑμᾶς αὐτούς· ἐμὲ μὲν γὰρ οὐδὲν ἂν βλάψειεν οὔτε Μέλητος οὔτε Ἄνυτος--οὐδὲ γὰρ ἂν δύναίτο--οὐ γὰρ οἶομαι θεμιτὸν [30d] εἶναι ἀμείνονι ἀνδρὶ ὑπὸ χείρονος βλάπτεσθαι. ἀποκτείνειε μεντὰν ἴσως ἢ ἐξελάσειεν ἢ ἀτιμώσειεν· ἀλλὰ ταῦτα οὗτος μὲν ἴσως οἶεται καὶ ἄλλος τίς που μεγάλα κακά, ἐγὼ δ’ οὐκ οἶομαι, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ποιεῖν ἢ οὐτοσὶ νῦν ποιεῖ, ἄνδρα ἀδίκως ἐπιχειρεῖν ἀποκτείνουσαι. νῦν οὖν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πολλοῦ δέω ἐγὼ ὑπὲρ ἑμαυτοῦ ἀπολογεῖσθαι, ὡς τις ἂν οἶοίτο, ἀλλὰ ὑπὲρ ὑμῶν, μή τι ἐξαμάρτητε περὶ τὴν τοῦ [30e] θεοῦ δόσιν ὑμῖν ἐμοῦ καταψηφισάμενοι. ἐὰν γὰρ με ἀποκτείνητε, οὐ ῥαδίως ἄλλον τοιοῦτον εὐρήσετε, ἀτεχνῶς--εἰ καὶ γελοϊότερον εἰπεῖν--προσκεείμενον τῇ πόλει ὑπὸ τοῦ θεοῦ ὥσπερ ἵππῳ μεγάλῳ μὲν καὶ γενναίῳ, ὑπὸ μεγέθους δὲ νωθεστέρῳ καὶ δεομένῳ ἐγείρεσθαι ὑπὸ μύωπός τινος, οἶον δὴ μοι δοκεῖ ὁ θεὸς ἐμὲ τῇ πόλει προστεθηκέναι τοιοῦτόν τινα, ὃς ὑμᾶς ἐγείρων καὶ πείθων καὶ ὀνειδίζων ἕνα ἕκαστον [31a] οὐδὲν παύομαι τὴν ἡμέραν ὅλην πανταχοῦ προσκαθίζων. τοιοῦτος οὖν ἄλλος οὐ ῥαδίως ὑμῖν γενήσεται, ὧ ἄνδρες, ἀλλ’ ἐὰν ἐμοὶ πείθησθε, φείσεσθέ μου· ὑμεῖς δ’ ἴσως τάχ’ ἂν ἀχθόμενοι, ὥσπερ οἱ νυστάζοντες ἐγειρόμενοι, κρούσαντες ἂν με, πειθόμενοι Ἀνύτῳ, ῥαδίως ἂν ἀποκτείναιτε, εἶτα τὸν λοιπὸν βίον καθεύδοντες διατελοῖτε ἂν, εἰ μή τινα ἄλλον ὁ θεὸς ὑμῖν ἐπιπέμψειεν κηδόμενος ὑμῶν. ὅτι δ’ ἐγὼ τυγχάνω ὦν τοιοῦτος οἶος ὑπὸ τοῦ θεοῦ τῇ πόλει δεδόσθαι, ἐνθὲνδε [31b] ἂν κατανοήσαίτε· οὐ γὰρ ἀνθρωπίνῳ ἔοικε τὸ ἐμὲ τῶν μὲν ἑμαυτοῦ πάντων ἡμεληκέναι καὶ ἀνέχεσθαι τῶν οἰκείων ἀμελουμένων τοσαῦτα ἤδη ἔτη, τὸ δὲ ὑμέτερον πράττειν ἀεὶ, ἴδια ἕκαστῳ προσιόντα ὥσπερ πατέρα ἢ ἀδελφὸν πρεσβύτερον πείθοντα ἐπιμελεῖσθαι ἀρετῆς. καὶ εἰ μὲν τι ἀπὸ τούτων ἀπέλαυον καὶ μισθὸν λαμβάνων ταῦτα παρεκελευόμην, εἶχον ἂν τινα λόγον· νῦν δὲ ὁρᾶτε δὴ καὶ αὐτοὶ

ὅτι οἱ κατήγοροι τᾶλλα πάντα ἀναισχύντως οὕτω κατηγοροῦντες τοῦτό γε οὐχ οἷοί τε ἐγένοντο ἀπαναισχυντῆσαι [31c] παρασχόμενοι μάρτυρα, ὡς ἐγὼ ποτέ τινα ἢ ἐπραξάμην μισθὸν ἢ ἦτησα. ἰκανὸν γάρ, οἶμαι, ἐγὼ παρέχομαι τὸν μάρτυρα ὡς ἀληθῆ λέγω, τὴν πενίαν.

ἴσως ἂν οὖν δόξειεν ἄτοπον εἶναι, ὅτι δὴ ἐγὼ ἰδία μὲν ταῦτα συμβουλεύω περιῶν καὶ πολυπραγμονῶ, δημοσίᾳ δὲ οὐ τολμῶ ἀναβαίνων εἰς τὸ πλῆθος τὸ ὑμέτερον συμβουλεύειν τῇ πόλει. τούτου δὲ αἰτίον ἐστὶν ὃ ὑμεῖς ἐμοῦ πολλάκις ἀκηκόατε πολλαχοῦ λέγοντος, ὅτι μοι θεῖόν τι καὶ [31d] δαιμόνιον γίγνεται [φωνή], ὃ δὴ καὶ ἐν τῇ γραφῇ ἐπικωμωδῶν Μέλητος ἐγράψατο. ἐμοὶ δὲ τοῦτ' ἐστὶν ἐκ παιδὸς ἀρξάμενον, φωνή τις γιγνομένη, ἢ ὅταν γένηται, ἀεὶ ἀποτρέπει με τοῦτο ὃ ἂν μέλλω πράττειν, προτρέπει δὲ οὐποτε. τοῦτ' ἐστὶν ὃ μοι ἐναντιοῦται τὰ πολιτικὰ πράττειν, καὶ παγκάλως γέ μοι δοκεῖ ἐναντιοῦσθαι· εὗ γὰρ ἴστε, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, εἰ ἐγὼ πάλαι ἐπεχείρησα πράττειν τὰ πολιτικὰ πράγματα, πάλαι ἂν ἀπολώλη καὶ οὐτ' ἂν ὑμᾶς ὠφελήκη [31e] οὐδὲν οὐτ' ἂν ἐμαυτόν. καὶ μοι μὴ ἄχθεσθε λέγοντι τάληθῆ· οὐ γὰρ ἐστὶν ὅστις ἀνθρώπων σωθήσεται οὔτε ὑμῖν οὔτε ἄλλω πλήθει οὐδενὶ γνησίως ἐναντιούμενος καὶ διακωλύων πολλὰ ἄδικα καὶ παράνομα ἐν τῇ πόλει γίνεσθαι, ἀλλ' [32a] ἀναγκαῖόν ἐστι τὸν τῷ ὄντι μαχοῦμενον ὑπὲρ τοῦ δικαίου, καὶ εἰ μέλλει ὀλίγον χρόνον σωθήσεσθαι, ἰδιωτεύειν ἀλλὰ μὴ δημοσιεύειν.

μεγάλα δ' ἐγωγε ὑμῖν τεκμήρια παρέξομαι τούτων, οὐ λόγους ἀλλ' ὃ ὑμεῖς τιμᾶτε, ἔργα. ἀκούσατε δὴ μοι τὰ συμβεβηκότα, ἵνα εἰδῆτε ὅτι οὐδ' ἂν ἐνὶ ὑπείκῃθοιμι παρὰ τὸ δίκαιον δεῖσας θάνατον, μὴ ὑπεΐκων δὲ ἀλλὰ κἂν ἀπολοίμην. ἐρῶ δὲ ὑμῖν φορτικὰ μὲν καὶ δικανικά, ἀληθῆ δέ. ἐγὼ γάρ, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἄλλην μὲν ἀρχὴν οὐδεμίαν [32b] πῶποτε ἦρξα ἐν τῇ πόλει, ἐβούλευσα δέ· καὶ ἔτυχεν ἡμῶν ἡ φυλὴ Ἀντιοχίς πρυτανεύουσα ὅτε ὑμεῖς τοὺς δέκα στρατηγούς τοὺς οὐκ ἀνελομένους τοὺς ἐκ τῆς ναυμαχίας ἐβουλεύεσασθε ἀθρόους κρίνειν, παρανόμως, ὡς ἐν τῷ ὑστέρω χρόνῳ πᾶσιν ὑμῖν ἔδοξεν. τότε ἐγὼ μόνος τῶν πρυτάνεων ἠναντιώθην ὑμῖν μηδὲν ποιεῖν παρὰ τοὺς νόμους καὶ ἐναντία ἐψηφισάμην· καὶ ἐτοίμων ὄντων ἐνδεικνύναι με καὶ

ἀπάγειν τῶν ῥητόρων, καὶ ὑμῶν κελευόντων καὶ βοώντων, μετὰ τοῦ [32c] νόμου καὶ τοῦ δικαίου ὤμην μᾶλλον με δεῖν διακινδυνεύειν ἢ μεθ' ὑμῶν γενέσθαι μὴ δίκαια βουλευομένων, φοβηθέντα δεσμὸν ἢ θάνατον. καὶ ταῦτα μὲν ἦν ἔτι δημοκρατουμένης τῆς πόλεως· ἐπειδὴ δὲ ὀλιγαρχία ἐγένετο, οἱ τριάκοντα αὖ μεταπεμψάμενοί με πέμπτον αὐτὸν εἰς τὴν θόλον προσέταξαν ἀγαγεῖν ἐκ Σαλαμίνας Λέοντα τὸν Σαλαμίνιον ἵνα ἀποθάνοι, οἷα δὴ καὶ ἄλλοις ἐκεῖνοι πολλοῖς πολλὰ προσέταπτον, βουλόμενοι ὡς πλείστους ἀναπλήσαι αἰτιῶν. τότε μέντοι ἐγὼ [32d] οὐ λόγῳ ἀλλ' ἔργῳ αὖ ἐνεδειξάμην ὅτι ἐμοὶ θανάτου μὲν μέλει, εἰ μὴ ἀγροικότερον ἦν εἰπεῖν, οὐδ' ὀτιοῦν, τοῦ δὲ μηδὲν ἄδικον μηδ' ἀνόσιον ἐργάζεσθαι, τούτου δὲ τὸ πᾶν μέλει. ἐμὲ γὰρ ἐκείνη ἢ ἀρχὴ οὐκ ἐξέπληξεν, οὕτως ἰσχυρὰ οὔσα, ὥστε ἄδικόν τι ἐργάσασθαι, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκ τῆς θόλου ἐξήλθομεν, οἱ μὲν τέτταρες ὥχοντο εἰς Σαλαμίνα καὶ ἤγαγον Λέοντα, ἐγὼ δὲ ὥχόμην ἀπιῶν οἴκαδε. καὶ ἴσως ἂν διὰ ταῦτα ἀπέθανον, εἰ μὴ ἢ ἀρχὴ διὰ ταχέων κατελύθη. καὶ [32e] τούτων ὑμῖν ἔσονται πολλοὶ μάρτυρες.

ἄρ' οὖν ἂν με οἴεσθε τοσάδε ἔτη διαγενέσθαι εἰ ἔπραττον τὰ δημόσια, καὶ πράττων ἀξίως ἀνδρὸς ἀγαθοῦ ἐβοήθουν τοῖς δικαίοις καὶ ὡσπερ χρὴ τοῦτο περὶ πλείστου ἐποιούμην; πολλοῦ γε δεῖ, ὡς ἄνδρες Ἀθηναῖοι· οὐδὲ γὰρ ἂν ἄλλος [33a] ἀνθρώπων οὐδεὶς. ἀλλ' ἐγὼ διὰ παντὸς τοῦ βίου δημοσίᾳ τε εἴ ποῦ τι ἔπραξα τοιοῦτος φανοῦμαι, καὶ ἰδίᾳ ὁ αὐτὸς οὔτος, οὐδενὶ πώποτε συγχωρήσας οὐδὲν παρὰ τὸ δίκαιον οὔτε ἄλλῳ οὔτε τούτων οὐδενὶ οὐς δὴ διαβάλλοντες ἐμέ φασιν ἐμοὺς μαθητὰς εἶναι. ἐγὼ δὲ διδάσκαλος μὲν οὐδενὸς πώποτ' ἐγενόμην· εἰ δὲ τίς μου λέγοντος καὶ τὰ ἐμαυτοῦ πράττοντος ἐπιθυμοῖ ἀκούειν, εἴτε νεώτερος εἴτε πρεσβύτερος, οὐδενὶ πώποτε ἐφθόνησα, οὐδὲ χρήματα μὲν λαμβάνων διαλέγομαι [33b] μὴ λαμβάνων δὲ οὔ, ἀλλ' ὁμοίως καὶ πλουσίῳ καὶ πένητι παρέχω ἐμαυτὸν ἐρωτᾶν, καὶ ἐάν τις βούληται ἀποκρινόμενος ἀκούειν ὧν ἂν λέγω. καὶ τούτων ἐγὼ εἴτε τις χρηστὸς γίγνεται εἴτε μὴ, οὐκ ἂν δικαίως τὴν αἰτίαν ὑπέχοιμι, ὧν μήτε ὑπεσχόμην μηδενὶ μηδὲν πώποτε μάθημα μήτε ἐδίδαξα· εἰ δὲ τίς φησι παρ' ἐμοῦ πώποτέ τι μαθεῖν ἢ ἀκοῦσαι ἰδίᾳ ὅτι μὴ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες, εὖ ἴστε ὅτι οὐκ ἀληθῆ

λέγει.

ἀλλὰ διὰ τί δή ποτε μετ' ἐμοῦ χαίρουσί τινες πολὺν [33c] χρόνον διατρίβοντες; ἀκηκόατε, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πᾶσαν ὑμῖν τὴν ἀλήθειαν ἐγὼ εἶπον· ὅτι ἀκούοντες χαίρουσιν ἐξεταζομένοις τοῖς οἰομένοις μὲν εἶναι σοφοῖς, οὓσι δ' οὐ. ἔστι γὰρ οὐκ ἀηδές. ἐμοὶ δὲ τοῦτο, ὡς ἐγὼ φημι, προστέτακται ὑπὸ τοῦ θεοῦ πράττειν καὶ ἐκ μαντείων καὶ ἐξ ἐνυπνίων καὶ παντὶ τρόπῳ ὧπέρ τις ποτε καὶ ἄλλη θεία μοῖρα ἀνθρώπῳ καὶ ὀτιοῦν προσέταξε πράττειν. ταῦτα, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ ἀληθῆ ἐστὶν καὶ εὐέλεγκτα. εἰ γὰρ δή ἔγωγε τῶν νέων [33d] τοὺς μὲν διαφθείρω τοὺς δὲ διέφθαρκα, χρῆν δήπου, εἴτε τινὲς αὐτῶν πρεσβύτεροι γενόμενοι ἔγνωσαν ὅτι νέοις οὓσιν αὐτοῖς ἐγὼ κακὸν πῶπποτέ τι συνεβούλευσα, νυνὶ αὐτοὺς ἀναβαίνοντας ἐμοῦ κατηγορεῖν καὶ τιμωρεῖσθαι· εἰ δὲ μὴ αὐτοὶ ἤθελον, τῶν οἰκείων τινὰς τῶν ἐκείνων, πατέρας καὶ ἀδελφοὺς καὶ ἄλλους τοὺς προσήκοντας, εἴπερ ὑπ' ἐμοῦ τι κακὸν ἐπεπόνθεσαν αὐτῶν οἱ οἰκεῖοι, νῦν μεμνησθαι καὶ τιμωρεῖσθαι. πάντως δὲ πάρεισιν αὐτῶν πολλοὶ ἐνταυθοῖ οὓς ἐγὼ ὀρῶ, πρῶτον μὲν Κρίτων οὐτοσί, ἐμὸς ἡλικιώτης [33e] καὶ δημότης, Κριτοβούλου τοῦδε πατήρ, ἔπειτα Λυσανίας ὁ Σφήττιος, Αἰσχίνου τοῦδε πατήρ, ἔτι δ' Ἀντιφῶν ὁ Κηφισιεὺς οὐτοσί, Ἐπιγένου πατήρ, ἄλλοι τοίνυν οὗτοι ὧν οἱ ἀδελφοὶ ἐν ταύτῃ τῇ διατριβῇ γεγόνασιν, Νικόστρατος Θεοζοτίδου, ἀδελφὸς Θεοδότου--καὶ ὁ μὲν Θεόδοτος τετελεύτηκεν, ὥστε οὐκ ἂν ἐκεῖνός γε αὐτοῦ καταδεηθείη--καὶ Παράλιος ὁδε, ὁ Δημοδόκου, οὗ ἦν Θεάγης ἀδελφός· ὁδε δὲ [34a] Ἀδείμαντος, ὁ Ἀρίστωνος, οὗ ἀδελφὸς οὐτοσί Πλάτων, καὶ Αἰαντόδωρος, οὗ Ἀπολλόδωρος ὁδε ἀδελφός. καὶ ἄλλους πολλοὺς ἐγὼ ἔχω ὑμῖν εἰπεῖν, ὧν τινα ἐχρῆν μάλιστα μὲν ἐν τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ παρασχέσθαι Μέλητον μάρτυρα· εἰ δὲ τότε ἐπελάθετο, νῦν παρασχέσθω--ἐγὼ παραχωρῶ--καὶ λεγέτω εἴ τι ἔχει τοιοῦτον. ἀλλὰ τούτου πᾶν τούναντίον εὐρήσετε, ὧ ἄνδρες, πάντας ἐμοὶ βοηθεῖν ἐτοίμους τῷ διαφθείροντι, τῷ κακὰ ἐργαζομένῳ τοὺς οἰκείους αὐτῶν, ὡς φασὶ Μέλητος καὶ [34b] Ἄνουτος. αὐτοὶ μὲν γὰρ οἱ διεφθαρμένοι τάχ' ἂν λόγον ἔχοιεν βοηθοῦντες· οἱ δὲ ἀδιάφθαρτοι, πρεσβύτεροι ἤδη ἄνδρες, οἱ τούτων προσήκοντες, τίνα ἄλλον ἔχουσι λόγον βοηθοῦντες ἐμοὶ ἄλλ' ἢ τὸν ὀρθόν τε καὶ δίκαιον,

ὅτι συνίσασσι Μελήτω μὲν ψευδομένω, ἔμοι δὲ ἀληθεύοντι;
εἶεν δὴ, ὧ ἄνδρες· ἃ μὲν ἐγὼ ἔχοιμ' ἂν ἀπολογεῖσθαι, σχεδὸν
ἔστι ταῦτα καὶ ἄλλα ἴσως τοιαῦτα.

τάχα δ' ἂν τις [34c] ὑμῶν ἀγανακτήσειεν ἀναμνησθεὶς ἑαυτοῦ, εἰ
ὁ μὲν καὶ ἐλάττω τουτοῦ τοῦ ἀγῶνος ἀγῶνα ἀγωνιζόμενος
ἐδεήθη τε καὶ ἰκέτευσε τοὺς δικαστὰς μετὰ πολλῶν δακρύων,
παιδία τε αὐτοῦ ἀναβιβάσάμενος ἵνα ὅτι μάλιστα ἐλεηθείη, καὶ
ἄλλους τῶν οἰκείων καὶ φίλων πολλούς, ἐγὼ δὲ οὐδὲν ἄρα
τούτων ποιήσω, καὶ ταῦτα κινδυνεύων, ὡς ἂν δόξαιμι, τὸν
ἔσχατον κίνδυνον. τάχ' ἂν οὖν τις ταῦτα ἐννοήσας αὐθαδέστερον
ἂν πρὸς με σχοίη καὶ ὀργισθεὶς αὐτοῖς τούτοις θεῖτο ἂν μετ' [34d]
ὀργῆς τὴν ψῆφον. εἰ δὴ τις ὑμῶν οὕτως ἔχει--οὐκ ἀξιῶ μὲν γὰρ
ἔγωγε, εἰ δ' οὖν--ἐπιεικῆ ἂν μοι δοκῶ πρὸς τοῦτον λέγειν λέγων
ὅτι “ἔμοι, ὧ ἄριστε, εἰσὶν μὲν πού τινες καὶ οἰκεῖοι· καὶ γὰρ τοῦτο
αὐτὸ τὸ τοῦ Ὀμήρου, οὐδ' ἐγὼ ‘ἀπὸ δρυὸς οὐδ' ἀπὸ πέτρης’
πέφυκα ἄλλ' ἐξ ἀνθρώπων, ὥστε καὶ οἰκεῖοί μοι εἰσι καὶ ὑεῖς γε,
ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τρεῖς, εἷς μὲν μειράκιον ἤδη, δύο δὲ παιδία·
ἄλλ' ὅμως οὐδένα αὐτῶν δεῦρο ἀναβιβάσάμενος δεήσομαι ὑμῶν
ἀποψηφίσασθαι”. τί δὴ οὖν οὐδὲν τούτων ποιήσω; οὐκ
αὐθαδιζόμενος, ὧ ἄνδρες [34e] Ἀθηναῖοι, οὐδ' ὑμᾶς ἀτιμάζων,
ἄλλ' εἰ μὲν θάρραλέως ἐγὼ ἔχω πρὸς θάνατον ἢ μὴ, ἄλλος
λόγος, πρὸς δ' οὖν δόξαν καὶ ἔμοι καὶ ὑμῖν καὶ ὅλη τῇ πόλει οὐ
μοι δοκεῖ καλὸν εἶναι ἐμὲ τούτων οὐδὲν ποιεῖν καὶ τηλικόνδε ὄντα
καὶ τοῦτο τοῦνομα ἔχοντα, εἴτ' οὖν ἀληθὲς εἴτ' οὖν ψεῦδος, ἄλλ'
οὖν δεδογμένον [35a] γέ ἐστὶ τῷ Σωκράτῃ διαφέρειν τῶν πολλῶν
ἀνθρώπων. εἰ οὖν ὑμῶν οἱ δοκοῦντες διαφέρειν εἴτε σοφία εἴτε
ἀνδρεία εἴτε ἄλλη ἠτινιοῦν ἀρετῆ τοιοῦτοι ἔσονται, αἰσχρὸν ἂν
εἴη· οἴουσπερ ἐγὼ πολλάκις ἐώρακά τινες ὅταν κρίνωνται,
δοκοῦντας μὲν τι εἶναι, θαυμάσια δὲ ἐργαζομένους, ὡς δεινὸν τι
οἰομένους πείσεσθαι εἰ ἀποθανοῦνται, ὥσπερ ἀθανάτων
ἔσομένων ἂν ὑμεῖς αὐτοὺς μὴ ἀποκτείνητε· οἱ ἔμοι δοκοῦσιν
αἰσχύνῃ τῇ πόλει περιάπτειν, ὥστ' ἂν τινα καὶ τῶν ξένων [35b]
ὑπολαβεῖν ὅτι οἱ διαφέροντες Ἀθηναίων εἰς ἀρετήν, οὓς αὐτοὶ
ἑαυτῶν ἔν τε ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἄλλαις τιμαῖς προκρίνουσιν,
οὔτοι γυναικῶν οὐδὲν διαφέρουσιν. ταῦτα γάρ, ὧ ἄνδρες

Ἀθηναῖοι, οὔτε ὑμᾶς χρὴ ποιεῖν τοὺς δοκοῦντας καὶ ὀπηρεῖν τι εἶναι, οὔτ' ἂν ἡμεῖς ποιῶμεν, ὑμᾶς ἐπιτρέπουν, ἀλλὰ τοῦτο αὐτὸ ἐνδείκνυσθαι, ὅτι πολὺ μᾶλλον καταψηφιεῖσθε τοῦ τὰ ἐλείναι ταῦτα δράματα εἰσάγοντος καὶ καταγέλαστον τὴν πόλιν ποιοῦντος ἢ τοῦ ἡσυχίαν ἄγοντος.

χωρὶς δὲ τῆς δόξης, ὧς ἄνδρες, οὐδὲ δίκαιόν μοι δοκεῖ [35c] εἶναι δεῖσθαι τοῦ δικαστοῦ οὐδὲ δεόμενον ἀποφεύγειν, ἀλλὰ διδάσκειν καὶ πείθειν. οὐ γὰρ ἐπὶ τούτῳ κάθηται ὁ δικαστής, ἐπὶ τῷ καταχαρίζεσθαι τὰ δίκαια, ἀλλ' ἐπὶ τῷ κρίνειν ταῦτα· καὶ ὁμῶμοκεν οὐ χαριεῖσθαι οἷς ἂν δοκῇ αὐτῷ, ἀλλὰ δικάσειν κατὰ τοὺς νόμους. οὐκ οὐκ χρὴ οὔτε ἡμᾶς ἐθίζειν ὑμᾶς ἐπιπορκεῖν οὔθ' ὑμᾶς ἐθίζεσθαι· οὐδέτεροι γὰρ ἂν ἡμῶν εὐσεβοῖεν. μὴ οὖν ἀξιοῦτέ με, ὧς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοιαῦτα δεῖν πρὸς ὑμᾶς πράττειν ἢ μήτε ἡγοῦμαι καλὰ εἶναι μήτε [35d] δίκαια μήτε ὅσια, ἄλλως τε μέντοι νῆ Δία πάντως καὶ ἀσεβείας φεύγοντα ὑπὸ Μελήτου τουτουῖ. σαφῶς γὰρ ἂν, εἰ πείθοιμι ὑμᾶς καὶ τῷ δεῖσθαι βιαζοίμην ὁμωμοκότας, θεοὺς ἂν διδάσκοιμι μὴ ἡγεῖσθαι ὑμᾶς εἶναι, καὶ ἀτεχνῶς ἀπολογούμενος κατηγοροῖην ἂν ἐμαυτοῦ ὡς θεοὺς οὐ νομίζω. ἀλλὰ πολλοῦ δεῖ οὕτως ἔχειν· νομίζω τε γάρ, ὧς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὡς οὐδεὶς τῶν ἐμῶν κατηγορῶν, καὶ ὑμῖν ἐπιτρέπω καὶ τῷ θεῷ κρίναι περὶ ἐμοῦ ὅπῃ μέλλει ἐμοί τε ἄριστα εἶναι καὶ ὑμῖν.

[35e] τὸ μὲν μὴ ἀγανακτεῖν, ὧς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἐπὶ τούτῳ [36a] τῷ γεγονότι, ὅτι μου κατεψηφίσασθε, ἄλλα τέ μοι πολλὰ συμβάλλεται, καὶ οὐκ ἀνέλπιστόν μοι γέγονεν τὸ γεγονὸς τοῦτο, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον θαυμάζω ἐκατέρων τῶν ψήφων τὸν γεγονότα ἀριθμόν. οὐ γὰρ ὡμόμην ἔγωγε οὕτω παρ' ὀλίγον ἔσεσθαι ἀλλὰ παρὰ πολὺ· νῦν δέ, ὡς ἔοικεν, εἰ τριάκοντα μόναι μετέπεσον τῶν ψήφων, ἀπεπεφεύγη ἂν. Μέλητον μὲν οὖν, ὡς ἐμοὶ δοκῶ, καὶ νῦν ἀποπέφευγα, καὶ οὐ μόνον ἀποπέφευγα, ἀλλὰ παντὶ δήλον τοῦτό γε, ὅτι εἰ μὴ ἀνέβη Ἴαντος καὶ Λύκων κατηγορήσοντες ἐμοῦ, κἂν ὧφλε [36b] χιλίας δραχμάς, οὐ μεταλαβὼν τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων.

τιμᾶται δ' οὖν μοι ὁ ἀνὴρ θανάτου. εἶεν· ἐγὼ δὲ δὴ τίνοσ ὑμῖν ἀντιτιμήσομαι, ὧς ἄνδρες Ἀθηναῖοι; ἢ δήλον ὅτι τῆς ἀξίας; τί οὖν; τί ἀξίός εἰμι παθεῖν ἢ ἀποτεῖσαι, ὅτι μαθῶν ἐν τῷ βίῳ οὐχ

ήσυχίαν ἤγον, ἀλλ' ἀμελήσας ὧνπερ οἱ πολλοί, χρηματισμοῦ τε καὶ οἰκονομίας καὶ στρατηγιῶν καὶ δημηγοριῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀρχῶν καὶ συνωμοσιῶν καὶ στάσεων τῶν ἐν τῇ πόλει γιγνομένων, ἠγησάμενος ἑμαυτὸν [36c] τῷ ὄντι ἐπιεικέστερον εἶναι ἢ ὥστε εἰς ταῦτ' ἰόντα σώζεσθαι, ἐνταῦθα μὲν οὐκ ἦα οἷ ἐλθῶν μήτε ὑμῖν μήτε ἑμαυτῷ ἔμελλον μηδὲν ὄφελος εἶναι, ἐπὶ δὲ τὸ ἰδίᾳ ἕκαστον ἰὼν εὐεργετεῖν τὴν μεγίστην εὐεργεσίαν, ὡς ἐγὼ φημι, ἐνταῦθα ἦα, ἐπιχειρῶν ἕκαστον ὑμῶν πείθειν μὴ πρότερον μήτε τῶν ἑαυτοῦ μηδενὸς ἐπιμελεῖσθαι πρὶν ἑαυτοῦ ἐπιμεληθεῖν ὅπως ὡς βέλτιστος καὶ φρονιμώτατος ἔσοιτο, μήτε τῶν τῆς πόλεως, πρὶν αὐτῆς τῆς πόλεως, τῶν τε ἄλλων οὕτω κατὰ τὸν [36d] αὐτὸν τρόπον ἐπιμελεῖσθαι--τί οὖν εἰμι ἄξιος παθεῖν τοιοῦτος ὧν; ἀγαθόν τι, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, εἰ δεῖ γε κατὰ τὴν ἀξίαν τῇ ἀληθείᾳ τιμᾶσθαι· καὶ ταῦτά γε ἀγαθὸν τοιοῦτον ὅτι ἂν πρέποι ἐμοί. τί οὖν πρέπει ἀνδρὶ πένητι εὐεργέτη δεομένῳ ἄγειν σχολὴν ἐπὶ τῇ ὑμετέρα παρακελεύσει; οὐκ ἔσθ' ὅτι μᾶλλον, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πρέπει οὕτως ὡς τὸν τοιοῦτον ἄνδρα ἐν πρυτανείῳ σιτεῖσθαι, πολὺ γε μᾶλλον ἢ εἴ τις ὑμῶν ἵππῳ ἢ συνωρίδι ἢ ζεύγῃ νενίκηκεν Ὀλυμπίασιν· ὁ μὲν γὰρ ὑμᾶς ποιεῖ εὐδαίμονας δοκεῖν εἶναι, ἐγὼ δὲ [36e] εἶναι, καὶ ὁ μὲν τροφῆς οὐδὲν δεῖται, ἐγὼ δὲ δέομαι. εἰ οὖν δεῖ με κατὰ τὸ δίκαιον τῆς ἀξίας τιμᾶσθαι, τούτου [37a] τιμῶμαι, ἐν πρυτανείῳ σιτήσεως.

ἴσως οὖν ὑμῖν καὶ ταυτὶ λέγων παραπλησίως δοκῶ λέγειν ὥσπερ περὶ τοῦ οἴκτου καὶ τῆς ἀντιβολήσεως, ἀπαυθαδιζόμενος· τὸ δὲ οὐκ ἔστιν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοιοῦτον ἀλλὰ τοιόνδε μᾶλλον. πέπεισμαι ἐγὼ ἐκῶν εἶναι μηδένα ἀδικεῖν ἀνθρώπων, ἀλλὰ ὑμᾶς τοῦτο οὐ πείθω· ὀλίγον γὰρ χρόνον ἀλλήλοις διειλέγμεθα. ἐπεὶ, ὡς ἐγὼμαι, εἰ ἦν ὑμῖν νόμος, ὥσπερ καὶ ἄλλοις ἀνθρώποις, περὶ θανάτου μὴ μίαν ἡμέραν [37b] μόνον κρίνειν ἀλλὰ πολλὰς, ἐπέισθητε ἂν· νῦν δ' οὐ ῥᾶδιον ἐν χρόνῳ ὀλίγῳ μεγάλας διαβολὰς ἀπολύεσθαι. πεπεισμένος δὴ ἐγὼ μηδένα ἀδικεῖν πολλοῦ δέω ἑμαυτὸν γε ἀδικήσῃν καὶ κατ' ἑμαυτοῦ ἐρεῖν αὐτὸς ὡς ἄξιός εἰμί του κακοῦ καὶ τιμῆσθαι τοιούτου τινὸς ἑμαυτῷ. τί δείσας; ἢ μὴ πάθω τοῦτο οὗ Μέλητός μοι τιμᾶται, ὃ φημι οὐκ εἰδέναι οὔτ' εἰ ἀγαθὸν οὔτ' εἰ κακόν ἐστιν; ἀντὶ τούτου δὴ ἔλωμαι ὧν εὖ οἶδά τι κακῶν ὄντων τούτου τιμησάμενος; πρότερον

δεσμοῦ;

[37c] καὶ τί με δεῖ ζῆν ἐν δεσμωτηρίῳ, δουλεύοντα τῇ ἀεὶ καθισταμένη ἀρχῇ, τοῖς ἑνδεκά; ἀλλὰ χρημάτων καὶ δεδέσθαι ἕως ἂν ἐκτείσω; ἀλλὰ ταυτόν μοί ἐστιν ὅπερ νυνδὴ ἔλεγον· οὐ γὰρ ἔστι μοι χρήματα ὀπόθεν ἐκτείσω. ἀλλὰ δὴ φυγῆς τιμήσωμαι; ἴσως γὰρ ἂν μοι τούτου τιμήσαιτε. πολλὴ μεντᾶν με φιλοψυχία ἔχοι, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, εἰ οὕτως ἀλόγιστός εἰμι ὥστε μὴ δύνασθαι λογίζεσθαι ὅτι ὑμεῖς μὲν ὄντες πολῖταί μου οὐχ οἷοί τε ἐγένεσθε ἐνεγκεῖν τὰς ἐμὰς [37d] διατριβὰς καὶ τοὺς λόγους, ἀλλ' ὑμῖν βαρύτεραι γεγόνασιν καὶ ἐπιφθονώτεραι, ὥστε ζητεῖτε αὐτῶν νυνὶ ἀπαλλαγῆναι· ἄλλοι δὲ ἄρα αὐτὰς οἴσουσι ῥαδίως; πολλοῦ γε δεῖ, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι. καλὸς οὖν ἂν μοι ὁ βίος εἴη ἐξελθόντι τηλικῶδε ἀνθρώπῳ ἄλλην ἐξ ἄλλης πόλεως ἀμειβομένῳ καὶ ἐξελαυνομένῳ ζῆν. εὖ γὰρ οἶδ' ὅτι ὅποι ἂν ἔλθω, λέγοντος ἐμοῦ ἀκροάσονται οἱ νέοι ὥσπερ ἐνθάδε· κἂν μὲν τούτους ἀπελαύνω, οὗτοί με αὐτοὶ ἐξελῶσι πείθοντες τοὺς πρεσβυτέρους· [37e] ἐὰν δὲ μὴ ἀπελαύνω, οἱ τούτων πατέρες δὲ καὶ οἰκεῖοι δι' αὐτοὺς τούτους.

ἴσως οὖν ἂν τις εἴποι· “σιγῶν δὲ καὶ ἡσυχίαν ἄγων, ὧ Σώκρατες, οὐχ οἷός τ' ἔση ἡμῖν ἐξελθὼν ζῆν;” τουτὶ δὴ ἐστὶ πάντων χαλεπώτατον πεῖσαί τινος ὑμῶν. ἐάντε γὰρ λέγω ὅτι τῷ θεῷ ἀπειθεῖν τοῦτ' ἐστὶν καὶ διὰ τοῦτ' ἀδύνατον [38a] ἡσυχίαν ἄγειν, οὐ πείσεσθέ μοι ὡς εἰρωνευομένῳ· ἐάντ' αὖ λέγω ὅτι καὶ τυγχάνει μέγιστον ἀγαθὸν ὃν ἀνθρώπῳ τοῦτο, ἐκάστης ἡμέρας περὶ ἀρετῆς τοὺς λόγους ποιεῖσθαι καὶ τῶν ἄλλων περὶ ὧν ὑμεῖς ἐμοῦ ἀκούετε διαλεγομένου καὶ ἐμαυτὸν καὶ ἄλλους ἐξετάζοντος, ὁ δὲ ἀνεξέταστος βίος οὐ βιωτὸς ἀνθρώπῳ, ταῦτα δ' ἔτι ἦπτον πείσεσθέ μοι λέγοντι. τὰ δὲ ἔχει μὲν οὕτως, ὡς ἐγὼ φημι, ὧ ἄνδρες, πείθειν δὲ οὐ ῥάδιον. καὶ ἐγὼ ἅμα οὐκ εἴθισμαι ἐμαυτὸν ἀξιοῦν κακοῦ [38b] οὐδενός. εἰ μὲν γὰρ ἦν μοι χρήματα, ἐτιμησάμην ἂν χρημάτων ὅσα ἔμελλον ἐκτείσαι, οὐδὲν γὰρ ἂν ἐβλάβην· νῦν δὲ οὐ γὰρ ἔστιν, εἰ μὴ ἄρα ὅσον ἂν ἐγὼ δυναίμην ἐκτεῖσαι, τοσούτου βούλεσθέ μοι τιμῆσαι. ἴσως δ' ἂν δυναίμην ἐκτεῖσαι ὑμῖν που μνᾶν ἀργυρίου· τοσούτου οὖν τιμῶμαι.

Πλάτων δὲ ὅδε, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ Κρίτων καὶ Κριτόβουλος

καὶ Ἀπολλόδωρος κελεύουσί με τριάκοντα μνῶν τιμήσασθαι, αὐτοὶ δ' ἐγγυᾶσθαι· τιμῶμαι οὖν τοσοῦτου, ἐγγυηταὶ δὲ ὑμῖν ἔσονται τοῦ ἀργυρίου οὗτοι ἀξιόχρεω.

[38c] οὐ πολλοῦ γ' ἔνεκα χρόνου, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὄνομα ἔξετε καὶ αἰτίαν ὑπὸ τῶν βουλομένων τὴν πόλιν λοιδορεῖν ὡς Σωκράτη ἀπεκτόνατε, ἄνδρα σοφόν--φήσουσι γὰρ δὴ σοφὸν εἶναι, εἰ καὶ μὴ εἶμι, οἱ βουλόμενοι ὑμῖν ὄνειδίζειν-- εἰ γοῦν περιεμείνατε ὀλίγον χρόνον, ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου ἂν ὑμῖν τοῦτο ἐγένετο· ὁρᾶτε γὰρ δὴ τὴν ἡλικίαν ὅτι πόρρω ἤδη ἐστὶ τοῦ βίου θανάτου δὲ ἐγγύς. λέγω δὲ τοῦτο οὐ [38d] πρὸς πάντας ὑμᾶς, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἐμοῦ καταψηφισαμένους θάνατον. λέγω δὲ καὶ τότε πρὸς τοὺς αὐτοὺς τούτους. ἴσως με οἴεσθε, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀπορία λόγων ἐαλωκέναι τοιοῦτων οἷς ἂν ὑμᾶς ἐπεισα, εἰ ὦμην δεῖν ἅπαντα ποιεῖν καὶ λέγειν ὥστε ἀποφυγεῖν τὴν δίκην. πολλοῦ γε δεῖ. ἀλλ' ἀπορία μὲν ἐάλωκα, οὐ μέντοι λόγων, ἀλλὰ τόλμης καὶ ἀναισχυντίας καὶ τοῦ μὴ ἐθέλειν λέγειν πρὸς ὑμᾶς τοιαῦτα οἷ' ἂν ὑμῖν μὲν ἡδιστα ἦν ἀκούειν-- θρηνοῦντός τέ μου καὶ ὀδυρομένου καὶ ἄλλα ποιοῦντος καὶ [38e] λέγοντος πολλὰ καὶ ἀνάξια ἐμοῦ, ὡς ἐγὼ φημι, οἷα δὴ καὶ εἴθισθε ὑμεῖς τῶν ἄλλων ἀκούειν. ἀλλ' οὔτε τότε ᾤηθην δεῖν ἔνεκα τοῦ κινδύνου πρᾶξαι οὐδὲν ἀνελεύθερον, οὔτε νῦν μοι μεταμέλει οὕτως ἀπολογησαμένω, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον αἰροῦμαι ὥδε ἀπολογησάμενος τεθνάναι ἢ ἐκείνως ζῆν. οὔτε γὰρ ἐν δίκῃ οὔτ' ἐν πολέμῳ οὔτ' ἐμὲ οὔτ' ἄλλον οὐδένα δεῖ [39a] τοῦτο μηχανᾶσθαι, ὅπως ἀποφεύξεται πᾶν ποιῶν θάνατον. καὶ γὰρ ἐν ταῖς μάχαις πολλάκις δῆλον γίγνεται ὅτι τό γε ἀποθανεῖν ἂν τις ἐκφύγοι καὶ ὄπλα ἀφείς καὶ ἐφ' ἱκετείαν τραπόμενος τῶν διωκόντων· καὶ ἄλλαι μηχαναὶ πολλάι εἰσιν ἐν ἐκάστοις τοῖς κινδύνοις ὥστε διαφεύγειν θάνατον, ἐάν τις τολμᾷ πᾶν ποιεῖν καὶ λέγειν. ἀλλὰ μὴ οὐ τοῦτ' ἦ χαλεπὸν, ὧ ἄνδρες, θάνατον ἐκφυγεῖν, ἀλλὰ πολὺ χαλεπώτερον πονηρίαν· [39b] θᾶπτον γὰρ θανάτου θεῖ. καὶ νῦν ἐγὼ μὲν ἄτε βραδύς ὢν καὶ πρεσβύτης ὑπὸ τοῦ βραδυτέρου ἐάλων, οἱ δ' ἐμοὶ κατήγοροι ἄτε δεινοὶ καὶ ὀξεῖς ὄντες ὑπὸ τοῦ θάπτονος, τῆς κακίας. καὶ νῦν ἐγὼ μὲν ἄπειμι ὑφ' ὑμῶν θανάτου δίκην ὀφλῶν, οὗτοι δ' ὑπὸ τῆς ἀληθείας ὠφληκότες μοχθηρίαν καὶ ἀδικίαν. καὶ ἐγὼ τε τῷ τιμήματι ἐμμένω

καὶ οὗτοι. ταῦτα μὲν που ἴσως οὕτως καὶ ἔδει σχεῖν, καὶ οἶμαι αὐτὰ μετρίως ἔχειν.

[39c] τὸ δὲ δὴ μετὰ τοῦτο ἐπιθυμῶ ὑμῖν χρησμοδῆσαι, ὧ καταψηφισάμενοί μου· καὶ γάρ εἰμι ἤδη ἐνταῦθα ἐν ᾧ μάλιστα ἄνθρωποι χρησμοδοῦσιν, ὅταν μέλλωσιν ἀποθανεῖσθαι. φημί γάρ, ὧ ἄνδρες οἱ ἐμὲ ἀπεκτόνατε, τιμωρίαν ὑμῖν ἤξουν εὐθύς μετὰ τὸν ἐμὸν θάνατον πολὺ χαλεπωτέραν νῆ Δία ἢ οἶαν ἐμὲ ἀπεκτόνατε· νῦν γὰρ τοῦτο εἴργασθε οἰόμενοι μὲν ἀπαλλάξεσθαι τοῦ διδόναι ἔλεγχον τοῦ βίου, τὸ δὲ ὑμῖν πολὺ ἐναντίον ἀποβήσεται, ὡς ἐγὼ φημι. πλείους ἔσονται ὑμᾶς [39d] οἱ ἐλέγχοντες, οὐς νῦν ἐγὼ κατεῖχον, ὑμεῖς δὲ οὐκ ἠσθάνεσθε· καὶ χαλεπώτεροι ἔσονται ὅσω νεώτεροί εἰσιν, καὶ ὑμεῖς μᾶλλον ἀγανακτήσετε. εἰ γὰρ οἴεσθε ἀποκτείνοντες ἀνθρώπους ἐπισχῆσειν τοῦ ὄνειδίζειν τινὰ ὑμῖν ὅτι οὐκ ὀρθῶς ζῆτε, οὐ καλῶς διανοεῖσθε· οὐ γὰρ ἐσθ' αὕτη ἢ ἀπαλλαγὴ οὔτε πάνυ δυνατὴ οὔτε καλὴ, ἀλλ' ἐκείνη καὶ καλλίστη καὶ ῥάστη, μὴ τοὺς ἄλλους κολοῦειν ἀλλ' ἐαυτὸν παρασκευάζειν ὅπως ἔσται ὡς βέλτιστος. ταῦτα μὲν οὖν ὑμῖν τοῖς καταψηφισαμένοις μαντευσάμενος ἀπαλλάττομαι.

[39e] τοῖς δὲ ἀποψηφισαμένοις ἠδέως ἂν διαλεχθεῖην ὑπὲρ τοῦ γεγονότος τουτουῖ πράγματος, ἐν ᾧ οἱ ἄρχοντες ἀσχολίαν ἄγουσι καὶ οὕτω ἔρχομαι οἱ ἐλθόντα με δεῖ τεθάναι. ἀλλὰ μοι, ὧ ἄνδρες, παραμείνατε τοσοῦτον χρόνον· οὐδὲν γὰρ κωλύει διαμυθολογῆσαι πρὸς ἀλλήλους ἕως ἕξεστιν. ὑμῖν [40a] γὰρ ὡς φίλοις οὓσιν ἐπιδείξαι ἐθέλω τὸ νυνὶ μοι συμβεβηκὸς τί ποτε νοεῖ. ἐμοὶ γάρ, ὧ ἄνδρες δικασταί--ὑμᾶς γὰρ δικαστὰς καλῶν ὀρθῶς ἂν καλοῖην--θαυμάσιόν τι γέγονεν. ἢ γὰρ εἰωθυῖά μοι μαντικὴ ἢ τοῦ δαιμονίου ἐν μὲν τῷ πρόσθεν χρόνῳ παντὶ πάνυ πυκνὴ αἰεὶ ἦν καὶ πάνυ ἐπὶ σμικροῖς ἐναντιουμένη, εἴ τι μέλλοιμι μὴ ὀρθῶς πράξειν. νυνὶ δὲ συμβέβηκέ μοι ἄπερ ὀρᾶτε καὶ αὐτοί, ταυτὶ ἅ γε δὴ οἰηθεῖν ἂν τις καὶ νομίζεται ἔσχατα κακῶν εἶναι· ἐμοὶ δὲ [40b] οὔτε ἐξιόντι ἕωθεν οἴκοθεν ἠναντιώθη τὸ τοῦ θεοῦ σημεῖον, οὔτε ἠνίκα ἀνέβαινον ἐνταυθοῖ ἐπὶ τὸ δικαστήριον, οὔτε ἐν τῷ λόγῳ οὐδαμοῦ μέλλοντί τι ἐρεῖν. καίτοι ἐν ἄλλοις λόγοις πολλαχοῦ δὴ με ἐπέσχε λέγοντα μεταξύ· νῦν δὲ οὐδαμοῦ περὶ ταύτην τὴν

πράξιν οὐτ' ἐν ἔργῳ οὐδενὶ οὐτ' ἐν λόγῳ ἠναντίωταί μοι. τί οὖν
 αἴτιον εἶναι ὑπολαμβάνω; ἐγὼ ὑμῖν ἐρῶ· κινδυνεύει γάρ μοι τὸ
 συμβεβηκὸς τοῦτο ἀγαθὸν γεγονέναι, καὶ οὐκ ἔσθ' ὅπως ἡμεῖς
 ὀρθῶς ὑπολαμβάνομεν, [40c] ὅσοι οἴομεθα κακὸν εἶναι τὸ
 τεθνάναι. μέγα μοι τεκμήριον τούτου γέγονεν· οὐ γὰρ ἔσθ' ὅπως
 οὐκ ἠναντιώθη ἂν μοι τὸ εἰωθὸς σημεῖον, εἰ μὴ τι ἔμελλον ἐγὼ
 ἀγαθὸν πράξειν. ἐννοήσωμεν δὲ καὶ τῆδε ὡς πολλὴ ἐλπίς ἐστίν
 ἀγαθὸν αὐτὸ εἶναι. δυοῖν γὰρ θάτερόν ἐστιν τὸ τεθνάναι· ἢ γὰρ
 οἶον μὴδὲν εἶναι μὴδὲ αἴσθησιν μὴδεμίαν μὴδενὸς ἔχειν τὸν
 τεθνεῶτα, ἢ κατὰ τὰ λεγόμενα μεταβολὴ τις τυγχάνει οὔσα καὶ
 μετοίκησις τῆ ψυχῆ τοῦ τόπου τοῦ ἐνθένδε εἰς ἄλλον τόπον. καὶ
 εἴτε δὴ μὴδεμία αἴσθησις ἐστὶν ἄλλ' [40d] οἶον ὕπνος ἐπειδὴν τις
 καθεύδων μὴδ' ὄναρ μὴδὲν ὄρα, θαυμάσιον κέρδος ἂν εἴη ὁ
 θάνατος--ἐγὼ γὰρ ἂν οἶμαι, εἴ τινα ἐκλεξάμενον δέοι ταύτην τὴν
 νύκτα ἐν ἧ οὕτω κατέδραθεν ὥστε μὴδὲ ὄναρ ἰδεῖν, καὶ τὰς ἄλλας
 νύκτας τε καὶ ἡμέρας τὰς τοῦ βίου τοῦ ἑαυτοῦ ἀντιπαραθέντα
 ταύτη τῆ νυκτὶ δέοι σκεψάμενον εἰπεῖν πόσας ἄμεινον καὶ ἥδιον
 ἡμέρας καὶ νύκτας ταύτης τῆς νυκτὸς βεβίωκεν ἐν τῷ ἑαυτοῦ βίῳ,
 οἶμαι ἂν μὴ ὅτι ἰδιώτην τινά, ἀλλὰ τὸν μέγαν βασιλέα
 εὐαριθμήτους [40e] ἂν εὐρεῖν αὐτὸν ταύτας πρὸς τὰς ἄλλας
 ἡμέρας καὶ νύκτας--εἰ οὖν τοιοῦτον ὁ θάνατός ἐστιν, κέρδος
 ἔγωγε λέγω· καὶ γὰρ οὐδὲν πλείων ὁ πᾶς χρόνος φαίνεται οὕτω
 δὴ εἶναι ἢ μία νύξ. εἰ δ' αὖ οἶον ἀποδημησαί ἐστιν ὁ θάνατος
 ἐνθένδε εἰς ἄλλον τόπον, καὶ ἀληθῆ ἐστὶν τὰ λεγόμενα, ὡς ἄρα
 ἐκεῖ εἰσι πάντες οἱ τεθνεῶτες, τί μείζον ἀγαθὸν τούτου εἴη ἂν, ὢ
 ἄνδρες δικασταί; εἰ γὰρ τις [41a] ἀφικόμενος εἰς Ἄιδου,
 ἀπαλλαγεῖς τουτωνὶ τῶν φασκόντων δικαστῶν εἶναι, εὐρήσει
 τοὺς ὡς ἀληθῶς δικαστάς, οἵπερ καὶ λέγονται ἐκεῖ δικάζειν,
 Μίνως τε καὶ Ῥαδάμανθος καὶ Αἰακὸς καὶ Τριπτόλεμος καὶ ἄλλοι
 ὅσοι τῶν ἡμιθέων δίκαιοι ἐγένοντο ἐν τῷ ἑαυτῶν βίῳ, ἄρα φαύλη
 ἂν εἴη ἡ ἀποδημία; ἢ αὖ Ὀρφεῖ συγγενέσθαι καὶ Μουσαίῳ καὶ
 Ἡσιόδῳ καὶ Ὀμήρῳ ἐπὶ πόσῳ ἂν τις δέξαιτ' ἂν ὑμῶν; ἐγὼ μὲν
 γὰρ πολλάκις ἐθέλω τεθνάναι εἰ ταῦτ' ἔστιν ἀληθῆ. ἐπεὶ [41b]
 ἔμοιγε καὶ αὐτῷ θαυμαστὴ ἂν εἴη ἡ διατριβὴ αὐτόθι, ὁπότε
 ἐντύχοιμι Παλαμήδει καὶ Αἴαντι τῷ Τελαμῶνος καὶ εἴ τις ἄλλος
 τῶν παλαιῶν διὰ κρίσιν ἄδικον τέθνηκεν, ἀντιπαραβάλλοντι τὰ

έμαυτοῦ πάθη πρὸς τὰ ἐκείνων--ὡς ἐγὼ οἶμαι, οὐκ ἂν ἀηδὲς εἶη--
καὶ δὴ τὸ μέγιστον, τοὺς ἐκεῖ ἐξετάζοντα καὶ ἐρευνῶντα ὡσπερ
τοὺς ἐνταῦθα διάγειν, τίς αὐτῶν σοφός ἐστιν καὶ τίς οἶεται μὲν,
ἔστιν δ' οὐ. ἐπὶ πόσῳ δ' ἂν τις, ὧ ἄνδρες δικασταί, δέξαιτο
ἐξετάσαι τὸν ἐπὶ Τροίαν ἀγαγόντα [41c] τὴν πολλὴν στρατιὰν ἢ
Ὀδυσσέα ἢ Σίσυφον ἢ ἄλλους μυρίους ἂν τις εἴποι καὶ ἄνδρας
καὶ γυναῖκας, οἷς ἐκεῖ διαλέγεσθαι καὶ συνεῖναι καὶ ἐξετάζειν
ἀμήχανον ἂν εἶη εὐδαιμονίας; πάντως οὐ δήπου τούτου γε ἔνεκα
οἱ ἐκεῖ ἀποκτείνουσι· τὰ τε γὰρ ἄλλα εὐδαιμονέστεροί εἰσιν οἱ ἐκεῖ
τῶν ἐνθάδε, καὶ ἤδη τὸν λοιπὸν χρόνον ἀθάνατοί εἰσιν, εἴπερ γε
τὰ λεγόμενα ἀληθῆ.

ἀλλὰ καὶ ὑμᾶς χρή, ὧ ἄνδρες δικασταί, εὐέλπιδας εἶναι πρὸς τὸν
θάνατον, καὶ ἐν τι τοῦτο διανοεῖσθαι ἀληθές, ὅτι [41d] οὐκ ἔστιν
ἀνδρὶ ἀγαθῷ κακὸν οὐδὲν οὔτε ζῶντι οὔτε τελευτήσαντι, οὐδὲ
ἀμελεῖται ὑπὸ θεῶν τὰ τούτου πράγματα· οὐδὲ τὰ ἐμὰ νῦν ἀπὸ
τοῦ αὐτομάτου γέγονεν, ἀλλὰ μοι δῆλόν ἐστι τοῦτο, ὅτι ἤδη
τεθάναι καὶ ἀπηλλάχθαι πραγμάτων βέλτιον ἦν μοι. διὰ τοῦτο
καὶ ἐμὲ οὐδαμοῦ ἀπέτρεψεν τὸ σημεῖον, καὶ ἔγωγε τοῖς
καταψηφισαμένοις μου καὶ τοῖς κατηγοροῖς οὐ πάνυ χαλεπαίνω.
καίτοι οὐ ταύτη τῇ διανοίᾳ κατεψηφίζοντό μου καὶ κατηγοροῦν,
ἀλλ' οἰόμενοι βλάπτειν· [41e] τοῦτο αὐτοῖς ἄξιον μέμφεσθαι.
τοσόνδε μέντοι αὐτῶν δέομαι· τοὺς ὑεῖς μου, ἐπειδὴν ἠβήσωσι,
τιμωρήσασθε, ὧ ἄνδρες, ταῦτα ταῦτα λυποῦντες ἅπερ ἐγὼ ὑμᾶς
ἐλύπουν, ἐὰν ὑμῖν δοκῶσιν ἢ χρημάτων ἢ ἄλλου του πρότερον
ἐπιμελεῖσθαι ἢ ἀρετῆς, καὶ ἐὰν δοκῶσί τι εἶναι μηδὲν ὄντες,
ὄνειδίσετε αὐτοῖς ὡσπερ ἐγὼ ὑμῖν, ὅτι οὐκ ἐπιμελοῦνται ὧν δεῖ,
καὶ οἶονταί τι εἶναι ὄντες οὐδενὸς ἄξιοι. καὶ ἐὰν [42a] ταῦτα
ποιῆτε, δίκαια πεπονθὼς ἐγὼ ἔσομαι ὑφ' ὑμῶν αὐτός τε καὶ οἱ
ὑεῖς. ἀλλὰ γὰρ ἤδη ὥρα ἀπιέναι, ἐμοὶ μὲν ἀποθανουμένῳ, ὑμῖν
δὲ βιωσομένοις· ὀπότεροι δὲ ἡμῶν ἔρχονται ἐπὶ ἄμεινον πρᾶγμα,
ἄδηλον παντὶ πλὴν ἢ τῷ θεῷ.

ΠΛΑΤΩΝ

Η ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗ

Δεν ξέρω, άνδρες Αθηναίοι, αν οι κατήγοροί μου σας επηρέασαν. Γιατί κι εμένα, λίγο ακόμα και θα με έκαναν να ξεχάσω ποιος είμαι. Τόσο πειστικά μιλούσαν. Αν και, εδώ που τα λέμε, δεν είπαν τίποτα το αληθινό. Πιο μεγάλη εντύπωση όμως από όλα τα ψέματα που είπαν μου έκανε αυτό: που έλεγαν ότι πρέπει να με προσέχετε, για να μην σας εξαπατήσω επειδή είμαι τάχα δεινός ρήτορας.

Αυτό μου φάνηκε το πιο αδιάντροπο ψέμα, γιατί είναι βέβαιο ότι θα διαψευσθούν ευθύς αμέσως έμπρακτα, καθώς θα αποδειχθεί ότι δεν είμαι τρομερός στο να μιλάω, εκτός αν αυτοί λένε δεινό ρήτορα όποιον λέει την αλήθεια. Αν λοιπόν θέλουν να πουν αυτό θα συμφωνούσα πως είμαι ρήτορας, αλλά όχι με τον τρόπο το δικό τους. Έτσι λοιπόν σας λέω, αυτοί είπαν, ελάχιστα ή και καθόλου, την αλήθεια, εσείς όμως από εμένα θα την ακούσετε ολόκληρη. Όχι, μα το Δία, άνδρες Αθηναίοι με δημηγορίες σαν τις δικές τους, ούτε καλλωπισμένα λόγια με κομψές φράσεις και λέξεις.

Αλλά θα ακούσετε τα σωστά λόγια, όπως μου έρθουν στο μυαλό, γιατί πιστεύω ότι είναι δίκαια όσα λέγω. Και κανείς σας να μην περιμένει τίποτε άλλο. Γιατί δεν είναι σωστό, άνδρες, σε αυτήν την ηλικία που βρίσκομαι, να έρθω σε σας πλάθοντας όμορφα λόγια σαν να ήμουν νεαρός. Και πρέπει να σας ζητήσω, άνδρες Αθηναίοι, μια χάρη από εσάς. Αν με ακούσετε να μιλάω με τα ίδια λόγια που έχω συνηθίσει να μιλάω και στην αγορά και στα τραπέζια, να μην απορήσετε και να μην θορυβηθείτε.

Γιατί συμβαίνει αυτό: Αν και είμαι εβδομήντα χρονών για πρώτη φορά ανεβαίνω σε βήμα δικαστηρίου. Δεν ξέρω λοιπόν την τέχνη

της γλώσσας που χρησιμοποιείτε εδώ. Έτσι λοιπόν, όπως εάν πραγματικά ήμουν ξένος θα μου συγχωρούσατε το ότι θαμίλαγα με τη γλώσσα και με τον τρόπο που θα είχα ανατραφεί, έτσι και τώρα αυτό ακριβώς σας ζητώ, γιατί αυτό είναι δίκαιο, να με αφήσετε να εκφραστώ με τον τρόπο που θέλω, ίσως ωραία, ίσως άσχημα, όμως εσείς τούτο να προσέχετε και να έχετε στο νου σας, αν μιλάω δίκαια ή όχι. Γιατί αυτή είναι του δικαστή η αρετή, του ρήτορα δε είναι να λέγει τα αληθινά. Πρώτα λοιπόν είναι σωστό να απολογηθώ, άνδρες Αθηναίοι, για τις παλιότερες κατηγορίες που είπαν για μένα άδικοι οι πρώτοι μου κατήγοροι, και μετά για τις επόμενες και τους επόμενους κατηγορούμενους.

Γιατί πολλοί κατήγοροί μου ήρθαν σε σας και στα περασμένα χρόνια, χωρίς να λένε τίποτα το αληθινό, και τους οποίους εγώ φοβάμαι περισσότερο παρά αυτούς που βρίσκονται τώρα γύρω από τον Άνυτο, αν και αυτοί εδώ είναι αρκετά επικίνδυνοι με τον τρόπο τους. Αλλά εκείνοι, οι παλιοί, είναι φοβερότεροι, άνδρες, οι οποίοι αφού παρέλαβαν πολλούς από εσάς από παιδιά ακόμη, σας έπειθαν και με κατηγορούσαν χωρίς να λένε καμιά αλήθεια, ότι τάχα υπάρχει κάποιος Σωκράτης, σοφός άνδρας, που ασχολείται με τα ουράνια φαινόμενα και έχει ψάξει όλα όσα βρίσκονται κάτω από τη γη, και κάνει τα άδικοι λόγια να φαίνονται δίκαια.

Αυτοί, άνδρες Αθηναίοι, που έχουν διαδώσει αυτή τη φήμη, αυτοί είναι οι πιο φοβεροί μου κατήγοροι. Γιατί όσοι τους ακούνε νομίζουν ότι αυτοί που αναζητούν αυτά τα πράγματα δεν πιστεύουν ότι υπάρχουν θεοί. Έπειτα αυτοί οι κατήγοροι είναι πολλοί και με κατηγορούν επί πολλά χρόνια, και ακόμη αυτά τα έλεγαν σε σας όταν ήσασταν σε μια ηλικία που εύκολα τους πιστεύατε, επειδή πολλοί από εσάς ήσασταν παιδιά, και μάλιστα μερικοί μωρά. Και κατηγορούσαν έναν απόντα που δεν μπορούσε να απολογηθεί για καμιά κατηγορία. Το πιο παράλογο από όλα είναι ότι ούτε τα ονόματά τους δεν γνωρίζω να πω εκτός από κάποιον ποιητή κωμωδιών. Όσοι δε με έχουν διαβάλλει από φθόνο και σας έπειθαν, και όσοι έχοντας οι ίδιοι πεισθεί μετά έπειθαν κι άλλους, αυτοί είναι πολύ δύσκολο να

αντιμετωπισθούν. Γιατί δεν μπορώ ούτε να φέρω εδώ κανέναν από αυτούς ούτε να τον ελέγξω αλλά πρέπει να απολογούμαι σαν να παλεύω με σκιές και να κάνω ερωτήσεις χωρίς να παίρνω απάντηση. Θεωρήστε λοιπόν κι εσείς, σαν δεδομένο, αυτό που λέω κι εγώ, ότι οι κατηγοροί μου είναι δυο ειδών, αυτοί που με κατηγόρησαν τώρα τελευταία, κι εκείνοι που με κατηγορούν από παλιά, για τους οποίους σας μίλησα πριν λίγο.

Και να καταλάβετε ότι για εκείνους πρώτα πρέπει να απολογηθώ, γιατί κι εσείς εκείνους είχατε ακούσει πρώτα να με κατηγορούν, και μάλιστα για πολύ περισσότερο καιρό, απ' ότι αυτοί εδώ οι πρόσφατοι. Ας είναι. Πρέπει λοιπόν, άνδρες Αθηναίοι, να απολογηθώ και να επιχειρήσω να εξαφανίσω την ψεύτικη κατηγορία που τόσο πολύ χρόνο ακούγατε για μένα, μέσα σε τόσο λίγο χρόνο που έχω στη διάθεσή μου.

Θα ήθελα λοιπόν να γίνει έτσι, αν το θεωρείτε σωστό και για σας και για μένα, και να απολογηθώ με επιτυχία. Ξέρω όμως ότι είναι δύσκολο και βλέπω αρκετά καλά γιατί. Ας γίνει όμως όπως θέλει ο θεός. Εγώ πρέπει να υπακούσω στο νόμο και να απολογηθώ. Ας εξετάσουμε λοιπόν από την αρχή ποια είναι η κατηγορία από την οποία ξεκίνησε η διαβολή εναντίον μου, στην οποία πιστεύοντας ο Μέλητος έκανε αυτή την καταγγελία. Ας δούμε τι έλεγαν οι κατηγοροί μου εκείνοι. Πρέπει λοιπόν, σαν να ήταν αληθινοί κατηγοροί, να σας διαβάσω το κατηγορητήριό τους. *"Ο Σωκράτης είναι ένοχος και ερευνά ψάχνοντας αυτά που βρίσκονται κάτω από τη γη και στον ουρανό, επίσης κάνει τον άδικο λόγο να φαίνεται δίκαιος, και αυτά τα διδάσκει και σε άλλους"*.

Κάπως έτσι είναι. Γιατί αυτά βλέπετε και σεις οι ίδιοι στην κωμωδία του Αριστοφάνη, δηλαδή κάποιον Σωκράτη να περιφέρεται εκεί, να συζητά, να αεροβατεί και να φλυαρεί, πράγματα για τα οποία εγώ δεν έχω την παραμικρή ιδέα. Και δεν τα λέω αυτά για να υποτιμήσω την επιστήμη αυτή, αν κάποιος είναι σοφός σε τέτοια ζητήματα - ούτε βέβαια για να αποφύγω αυτές τις κατηγορίες του Μελήτου - αλλά επειδή εγώ, άνδρες

Αθηναίοι, δεν έχω καμιά σχέση με αυτά.

Έχω για μάρτυρες τους περισσότερους από εσάς, και σας παρακαλώ να πληροφορήσετε ο ένας τον άλλον και να μιλήσουν όσοι με άκουσαν ποτέ να συζητάω. Και υπάρχουν πολλοί ανάμεσά σας τέτοιοι. Πείτε λοιπόν μεταξύ σας, αν κανείς από σας με άκουσε να συζητάω ποτέ, έστω και για λίγο, γι' αυτά τα θέματα. Και απ' αυτό θα καταλάβετε ότι τέτοιου είδους είναι και τα άλλα που λέει για μένα ο κόσμος. Τίποτα όμως από αυτά δεν είναι αλήθεια ούτε και αυτό αν το ακούσατε είναι αληθινό, ότι δηλαδή εγώ εκπαιδεύω ανθρώπους και παίρνω χρήματα γι' αυτή τη δουλειά.

Παρόλο που και αυτό μου φαίνεται ότι είναι καλό, αν δηλαδή κάποιος είναι ικανός να εκπαιδεύσει ανθρώπους, όπως ο Γοργίας, ο Λεοντίνος και ο Πρόδικος ο Κείος και ο Ιππίας ο Ηλείος. Γιατί ο καθένας από αυτούς άνδρες Αθηναίοι, μπορεί, πηγαίνοντας από πόλη σε πόλη, να πείθει τους νέους - οι οποίοι έχουν την δυνατότητα, χωρίς να πληρώσουν τίποτα να συναναστρέφονται οποιονδήποτε θέλουν από τους συμπολίτες τους - να αφήνουν τις παρέες τους για να συναναστρέφονται αυτούς, πληρώνοντας χρήματα, και να τους χρωστούν από πάνω και ευγνωμοσύνη.

Επίσης υπάρχει κι ένας άλλος άνδρας σοφός εδώ, από την Πάρο καταγόμενος, που έμαθα ότι βρίσκεται στην πόλη μας. Έτυχε κάποτε να συναντήσω κάποιον άνθρωπο που έχει πληρώσει στους σοφιστές πολύ περισσότερα χρήματα από όσα όλοι οι άλλοι μαζί, τον Καλλία του Ιππονίκου. Τον ρώτησα λοιπόν - επειδή έχει και δυο γιους - : "Καλλία, αν αντί για τους δυο γιους σου είχες δυο πουλάρια ή δυο μοσχάρια, δεν θα ήταν δύσκολο να βρούμε σε ποιον να τα εμπιστευτούμε και ποιον να μισθώσουμε για να μεγαλώσουν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Θα ήταν κάποιος εκπαιδευτής αλόγων ή κάποιος κτηματίας. Τώρα όμως που πρόκειται για ανθρώπους, σε ποιον πρόκειται να τους εμπιστευτείς; Ποιος είναι γνώστης αυτής της αρετής, που ταιριάζει στον άνθρωπο και στον πολίτη;

Φαντάζομαι ότι θα έχεις σκεφτεί, αφού έχεις παιδιά. Υπάρχει κάποιος κατάλληλος ή όχι;

- Και βέβαια, μου είπε.

- Ποιος είναι, του είπα. Από πού κατάγεται; Και με πόσα χρήματα διδάσκει;

- Ο Εύηνος, απάντησε, Σωκράτη, από την Πάρο, με πέντε μνες.

Κι εγώ μακάρισα τον Εύηνο, αν όντως κατέχει αυτήν την τέχνη και διδάσκει τόσο καλά. Εγώ ο ίδιος θα υπερηφανευόμουν πολύ αν είχα δεξιότητες και γνώσεις τέτοιου είδους. Αλλά δεν έχω, άνδρες Αθηναίοι. Θα με ρωτούσε ίσως κάποιος από σας: "Μα Σωκράτη, εσύ με τι ασχολείσαι; Πως γεννήθηκαν αυτές οι κατηγορίες εναντίον σου; Γιατί βέβαια αν δεν σε απασχολούσαν πράγματα που δεν απασχολούν άλλους δεν θα δημιουργούσες τόση φήμη, ούτε θα γινόταν τόσο λόγος για σένα, αν δεν έκανες πράγματα που οι πολλοί δεν τα κάνουν. Πες μας λοιπόν τι είναι αυτό, για να μην υποθέτουμε εμείς διάφορα πράγματα για σένα".

Μου φαίνεται ότι σωστά θα μιλούσε όποιος έλεγε αυτά, και θα προσπαθήσω κι εγώ να βρω τι είναι αυτό που δημιουργήσε τη φήμη μου και τις εναντίον μου κατηγορίες. Ακούτε λοιπόν προσεκτικά. Ίσως φανεί σε μερικούς από εσάς ότι αστειεύομαι. Να ξέρετε καλά όμως ότι θα σας πω όλη την αλήθεια. *Εγώ λοιπόν, άνδρες Αθηναίοι, απέκτησα αυτό το όνομα απ' τη σοφία μου και μόνο. Και ποια είναι αυτή η σοφία; Αυτή που είναι, νομίζω, η ανθρώπινη σοφία. Πράγματι ίσως να την κατέχω αυτή τη σοφία. Ενώ αυτοί, για τους οποίους μιλούσα πριν λίγο, είναι σοφοί με μια σοφία ανώτερη από την ανθρώπινη, αλλιώς δεν ξέρω τι να πω.*

Γιατί εγώ δεν τη γνωρίζω αυτή τη σοφία, τη δική τους, και όποιος ισχυρίζεται το αντίθετο λέει ψέματα και το κάνει για να με διαβάσει. Και μην διαμαρτυρηθείτε με φωνές, άνδρες Αθηναίοι, αν σας φανεί ότι σας λέω κάτι υπερβολικό. Γιατί δεν είναι δικά μου τα λόγια που θα πω αλλά κάποιου πολύ αξιόπιστου. Γιατί

της δικής μου σοφίας, αν έχω κάποια σοφία, όποια κι αν είναι, θα παρουσιάσω για μάρτυρα τον θεό των Δελφών. Γνωρίζετε βέβαια τον Χαιρεφώντα.

Αυτός ήταν παιδικός μου φίλος και ήταν και δικός σας φίλος, του λαού, και είχε εξοριστεί τότε μαζί σας, και ξαναγύρισε μαζί σας εδώ. Και ξέρετε βέβαια τι χαρακτήρα είχε ο Χαιρεφώντας, πόσο υπερβολικός ήταν σε ό,τι έκανε. *Κάποτε λοιπόν που πήγε στους Δελφούς, τόλμησε να ρωτήσει το μαντείο το εξής: - γι' αυτό που θα πω μην βάλετε τις φωνές, άνδρες - ρώτησε λοιπόν αν υπάρχει κάποιος σοφότερος από μένα. Απάντησε τότε η Πυθία ότι κανένας δεν είναι σοφότερος. Και γι' αυτά τα πράγματα είναι μάρτυρας αυτός εδώ, ο αδελφός του, γιατί εκείνος έχει πεθάνει.*

Προσέξτε τώρα γιατί σας τα λέω αυτά. Γιατί πρόκειται να σας εξηγήσω πως γεννήθηκε η ψεύτικη κατηγορία εναντίον μου. *Όταν τα άκουσα λοιπόν αυτά, σκέφτηκα έτσι: "Τι είναι αυτά που λέει ο θεός και τι να εννοεί; Γιατί εγώ ξέρω πως δεν είμαι καθόλου σοφός. Τι λέει λοιπόν πως είμαι πιο σοφός απ' όλους; Δεν μπορεί βέβαια να λέει ψέματα. Δεν είναι δυνατόν αυτό". Και για πολύν καιρό απορούσα τι ήθελε να πει. Πολύ αργότερα άρχισα να εξετάζω το ζήτημα με τον τρόπο που θα σας πω. Πήγα σε κάποιον απ' αυτούς που θεωρούνται σοφοί, γιατί ίσως εκεί θα μπορούσα να ελέγξω το μαντείο και να πω στον χρησμό: "Αυτός εδώ είναι σοφότερος από μένα, ενώ εσύ είπες ότι εγώ είμαι". Εξετάζοντάς τον λοιπόν σε βάθος αυτόν - δεν χρειάζεται να πω το όνομά του, - ήταν κάποιος από τους πολιτικούς - εξετάζοντάς τον λοιπόν και συζητώντας μαζί του, έπαθα το εξής, άνδρες Αθηναίοι: μου φάνηκε ότι αυτός ο άνδρας φαινόταν σοφός και σε πολλούς άλλους ανθρώπους και προπαντός στον εαυτό του, ενώ δεν ήταν. Και έπειτα προσπαθούσα να του αποδείξω ότι νόμιζε πως ήταν σοφός, ενώ δεν ήταν. Μ' αυτόν τον τρόπο όμως με αντιπάθησε και αυτός και πολλοί από τους παρόντες.*

Εγώ λοιπόν καθώς έφευγα σκεφτόμουν ότι: "Απ' αυτόν τον άνθρωπο εγώ είμαι σοφότερος. Γιατί, όπως φαίνεται, κανένας από τους δύο μας δεν γνωρίζει τίποτα σπουδαίο. Όμως αυτός

νομίζει ότι γνωρίζει ενώ δεν γνωρίζει. Ενώ εγώ δεν γνωρίζω βέβαια τίποτα, αλλά ούτε και νομίζω ότι γνωρίζω. Φαίνεται ότι από εκείνον, γι' αυτόν ακριβώς το λόγο, είμαι λίγο σοφότερος, γιατί εκείνα που δεν γνωρίζω δεν νομίζω ότι τα γνωρίζω. Μετά πήγα σε κάποιον άλλον, από εκείνους που θεωρούνται σοφότεροι απ' αυτόν, και κατάλαβα ότι συμβαίνει και μ' αυτόν ακριβώς το ίδιο. Έτσι με αντιπάθησε κι εκείνος και πολλοί άλλοι.

Μετά απ' αυτά συνέχισα να πηγαίνω και σε άλλους, παρ' όλο που ένιωθα - και λυπόμουν και φοβόμουν - πως γινόμουν μισητός, ωστόσο μου φαινόταν ότι ήταν αναγκαίο να προτιμήσω να ερευνήσω τα λόγια του θεού. Έπρεπε λοιπόν να πάω, εξετάζοντας τι θέλει να πει ο χρησμός, σε όλους που θεωρούνταν ότι γνωρίζουν κάτι.

Και μα τον κύνα, άνδρες Αθηναίοι, - γιατί πρέπει να σας πω την αλήθεια - να τι μου συνέβη: Οι πιο φημισμένοι μου φάνηκαν να ξέρουν σχεδόν τα λιγότερα, όταν τους εξέταζα σύμφωνα με τα λόγια του θεού, ενώ άλλοι, που φαίνονταν κατώτεροι, ήταν πιο συνετοί άνδρες. Πρέπει λοιπόν αυτή την περιπλάνησή μου να σας τη διηγηθώ, σαν άθλους που κατόρθωσα να πραγματοποιήσω, για να μην αφήσω ανεπιβεβαίωτο το χρησμό. Μετά λοιπόν από τους πολιτικούς, πήγα στους ποιητές, κι εκείνους των τραγωδιών κι εκείνους των διθυράμβων και τους άλλους, με σκοπό να πιάσω εδώ τον εαυτό μου να είμαι αμαθέστερος απ' αυτούς. Φέρνοντας λοιπόν μαζί μου εκείνα από τα ποιήματά τους που μου φαινόταν ότι τα έχουν δουλέψει περισσότερο, τους ζητούσα να μου εξηγήσουν τι λένε, για να μάθω ταυτόχρονα και κάτι απ' αυτούς. Ντρέπομαι λοιπόν να σας πω, άνδρες, την αλήθεια. Πρέπει όμως να σας την πω. Με λίγα λόγια, σχεδόν όλοι όσοι είναι παρόντες θα μπορούσαν να μιλήσουν καλύτερα για τα έργα τους απ' αυτούς τους ίδιους. Δεν άργησα να αντιληφθώ ότι και για τους ποιητές ισχύει αυτό εδώ, ότι δηλαδή δεν δημιουργούν με τη σοφία, αλλά με κάποιο φυσικό χάρισμα, με κάποια έμπνευση ανάλογη μ' εκείνη των μάντεων και των χρησμοδών.

Γιατί πράγματι αυτοί λένε πολλά και καλά, αλλά δεν γνωρίζουν τίποτα γι' αυτά που λένε. Αυτό μου φαίνεται ότι έχουν πάθει και οι ποιητές. Και ταυτόχρονα κατάλαβα ότι εξαιτίας του ποιητικού τους ταλέντου νομίζουν ότι και στα άλλα είναι οι πιο σοφοί από τους ανθρώπους, ενώ δεν είναι. Έφυγα λοιπόν και από εκεί με τη σκέψη ότι έχω το ίδιο πλεονέκτημα απέναντί τους, όπως και με τους πολιτικούς. Στο τέλος πήγα στους χειροτέχνες. Γιατί ήξερα ότι εγώ δεν γνωρίζω τίποτα, ήξερα όμως ότι αυτούς θα τους εύρισκα να γνωρίζουν πολλά και καλά. Και σ' αυτό δεν διαψεύστηκα, γιατί γνώριζαν αυτά που εγώ δεν γνώριζα και ως προς αυτά ήταν σοφότεροι από εμένα. Αλλά, άνδρες Αθηναίοι, μου φάνηκαν να έχουν το ίδιο ελάττωμα με τους ποιητές και οι καλοί καλλιτέχνες. Επειδή ασκούσε καλά την τέχνη του ο καθένας απ' αυτούς, νόμιζε ότι και στα άλλα είναι πάρα πολύ σοφός, και αυτό το σφάλμα τους σκίαζε κι εκείνη τη σοφία που πράγματι κατείχαν.

Έτσι λοιπόν κατέληξα να αναρωτιέμαι - για να δικαιώσω το χρησμό - τι από τα δύο θα προτιμούσα, να είμαι όπως είμαι, δηλαδή να μην είμαι ούτε σοφός με τη δικιά τους σοφία αλλά ούτε και αμαθής με τη δικιά τους αμάθεια, ή να είμαι και σοφός και αμαθής όπως εκείνοι. Απαντούσα λοιπόν και στον εαυτό μου και στον χρησμό ότι είναι καλύτερα να είμαι όπως είμαι. Από αυτήν τη συνήθεια, άνδρες Αθηναίοι, γεννήθηκαν πολλές έχθρες εναντίον μου και μάλιστα τόσο δυσάρεστες και βαριές, ώστε να γεννηθούν απ' αυτές πολλές συκοφαντίες και να μου βγει η φήμη ότι είμαι σοφός. Γιατί κάθε φορά που αποδεικνύω την άγνοια κάποιου, νομίζουν οι παρόντες ότι είμαι σοφός σ' αυτά που εκείνος δεν γνωρίζει. Όπως φαίνεται όμως, άνδρες, ο θεός μόνο είναι πράγματι σοφός και μ' αυτόν το χρησμό αυτό λέει, ότι η ανθρώπινη σοφία έχει μικρή αξία, ίσως και καμία. Και πιθανόν να υποδεικνύει τον Σωκράτη, και να χρησιμοποιεί το όνομά μου φέροντάς με για παράδειγμα, σα να ήθελε να πει: "Εκείνος από σας είναι, άνθρωποι, ο σοφότερος που, σαν το Σωκράτη, γνωρίζει ότι στην πραγματικότητα δεν μπορεί να είναι διόλου σοφός". Όλα αυτά λοιπόν εγώ ακόμα και τώρα τα στριφογυρίζω στο μυαλό μου, τα εξετάζω και τα ερευνώ, ακολουθώντας τα

λόγια του θεού, κάθε φορά που νομίσω ότι κάποιος είναι σοφός, είτε συμπολίτης μας είτε ξένος. Και όταν έχω την αίσθηση ότι δεν είναι σοφός, βοηθώ τον θεό αποδεικνύοντάς το. Έτσι, όντας απασχολημένος μ' αυτό το έργο δεν ευκαιρώ ούτε για την πόλη να κάνω τίποτα αξιόλογο ούτε για την οικογένειά μου, αλλά βρίσκομαι σε φοβερή φτώχεια υπηρετώντας το θεό.

Εκτός από αυτά όμως οι νέοι που με ακολουθούν με τη θέλησή τους - και είναι εκείνοι που έχουν τον περισσότερο χρόνο διαθέσιμο, οι πιο πλούσιοι - ευχαριστιούνται να με ακούνε να εξετάζω τους ανθρώπους και πολλές φορές με μιμούνται κι αυτοί. Προσπαθούν έπειτα, να εξετάσουν και οι ίδιοι, άλλους. Και βρίσκουν, όπως φαίνεται, μεγάλη αφθονία από ανθρώπους που νομίζουν ότι γνωρίζουν κάτι, ενώ λίγα πράγματα μόνο γνωρίζουν ή ακόμα και τίποτα. Τότε όσοι εξετάζονται εξοργίζονται με εμένα αλλά όχι μ' εκείνους. Λένε μάλιστα ότι υπάρχει κάποιος άθλιος Σωκράτης που διαφθείρει τους νέους.

Και όταν τους ρωτάει κανείς τι κάνει και τι διδάσκει για να πετυχαίνει κάτι τέτοιο, δεν έχουν τι να απαντήσουν γιατί δεν το ξέρουν. Για να μη φανεί όμως ότι δεν έχουν τι να πουν, λένε ό,τι έχουν πρόχειρο εναντίον των φιλοσόφων γενικώς, "πως ερευνά ό,τι συμβαίνει στον ουρανό και κάτω από τη γη", "ότι δεν πιστεύει σους θεούς" και "ότι κάνει αυτό που είναι λάθος να φαίνεται για σωστό". Γιατί την αλήθεια νομίζω, δεν θα ήθελαν να πουν, ότι δηλαδή προσποιούνται ότι γνωρίζουν, ενώ τίποτα δεν γνωρίζουν. Καθώς είναι λοιπόν φιλόδοξοι και φανατικοί και πολλοί, και μιλάνε όλοι μαζί και πειστικά για μένα, έχουν γεμίσει τα αυτιά σας και από παλιά και τώρα συκοφαντώντας με άγρια. Απ' αυτούς είναι και ο Μέλητος και ο Άνυτος και ο Λύκων που μου επιτέθηκαν, ο Μέλητος οργιζόμενος για λογαριασμό των ποιητών, ο Άνυτος υπερασπιζόμενος τους πολιτικούς και ο Λύκων τους ρήτορες.

Ωστε, όπως έλεγα στην αρχή, θα απορούσα αν κατόρθωνα να βγάλω από το μυαλό σας σε τόσο λίγο χρόνο αυτές τις συκοφαντίες που έχουν συσσωρευτεί. Αυτή είναι, άνδρες

Αθηναίοι, η αλήθεια, και σας τη λέω χωρίς να σας κρύψω τίποτα απολύτως και χωρίς να παραποιήσω τίποτα. Παρ' όλο που ξέρω ότι για τον ίδιο λόγο σας γίνομαι μισητός. Αυτό άλλωστε είναι απόδειξη ότι λέω την αλήθεια και ότι από εδώ ξεκινούν οι συκοφαντίες και ότι αυτές είναι οι αιτίες τους.

Και είτε τώρα είτε άλλοτε να εξετάσετε αυτά, θα βρείτε ότι έτσι είναι. Για όσα λοιπόν με κατηγορούσαν οι πρώτοι μου κατήγοροι, αρκεί για σας αυτή μου η απολογία. *Στον Μέλητο τώρα, τον καλό και αφοσιωμένο στην πόλη, όπως λένε, και στους πρόσφατους κατηγορούς μου, θα προσπαθήσω να απολογηθώ. Πάλι λοιπόν, επειδή πρόκειται για διαφορετικούς κατηγορούς, ας ακούσουμε το κατηγορητήριό τους. Λέει λοιπόν περίπου τα εξής: Λένε ότι ο Σωκράτης είναι ένοχος επειδή διαφθείρει τους νέους και δεν πιστεύει στους θεούς της πόλης, αλλά σε άλλες καινούργιες θεότητες.*

Αυτή λοιπόν είναι η κατηγορία. Ας την εξετάσουμε λεπτομερώς. Λέει λοιπόν ότι είμαι ένοχος επειδή διαφθείρω τους νέους. Εγώ όμως, λέω, άνδρες Αθηναίοι, ότι είναι ένοχος ο Μέλητος, επειδή αστειεύεται σοβαρά, σέρνοντας με μεγάλη επιπολαιότητα ανθρώπους στα δικαστήρια, προσποιούμενος ότι ενδιαφέρεται και φροντίζει για πράγματα για τα οποία ποτέ δε νοιάστηκε. Και θα προσπαθήσω να σας αποδείξω ότι πράγματι έτσι είναι. Έλα λοιπόν, Μέλητε, και πες μας: Υπάρχει τίποτα άλλο που να σε ενδιαφέρει πιο πολύ από τη βελτίωση των νέων;

- Όχι βέβαια. Έλα λοιπόν, πες σ' αυτούς εδώ, ποιος τους κάνει καλύτερους; Γιατί είναι φανερό ότι το ξέρεις, αφού ενδιαφέρεσαι. Έχοντας βρει εκείνον που τους διαφθείρει, όπως λες, με φέρνεις εδώ ενώπιον των δικαστών και με κατηγορείς. Έλα, πες μας τώρα, ποιος τους κάνει καλύτερους. Φανέρωσέ τον σ' όσους μας ακούν.

Βλέπεις, Μέλητε, ότι σιωπάς, ότι δεν έχεις τι να πεις; Δεν νομίζεις ότι η σιωπή σου είναι ντροπή, ότι αποτελεί αρκετή απόδειξη για τον ισχυρισμό μου, ότι δε νοιάζεσαι καθόλου γι' αυτό το ζήτημα;

Αλλά πες μας, φίλε μου, ποιος κάνει τους νέους καλύτερους;

- Οι νόμοι.

- Μα δεν ρωτάω αυτό, αγαπητέ μου, αλλά ποιος άνθρωπος, ο οποίος βέβαια θα έχει πρώτα μάθει και τους νόμους.

- Αυτοί, Σωκράτη, οι δικαστές.

- Τι λες, Μέλητε; Αυτοί εδώ είναι ικανοί να μορφώνουν τους νέους και να τους κάνουν καλύτερους;

- Ασφαλώς.

- Όλοι γενικά ή μόνο μερικοί απ' αυτούς;

- Όλοι γενικά.

- Καλά τα λες, μα την Ήρα. Μεγάλη έχουμε αφθονία από ωφέλιμους ανθρώπους. Και αυτοί εδώ οι ακροατές τους κάνουν καλύτερους ή όχι;

- Και αυτοί.

- Και οι βουλευτές;

- Και οι βουλευτές.

- Μήπως τότε, Μέλητε, τα μέλη της εκκλησίας του δήμου, οι εκκλησιαστές, διαφθείρουν τους νεότερους; Ή κι εκείνοι, όλοι γενικά, τους κάνουν καλύτερους;

- Κι εκείνοι.

- Όλοι λοιπόν, όπως φαίνεται, οι Αθηναίοι τους κάνουν καλούς και άξιους εκτός από μένα, και μόνον εγώ τους διαφθείρω. Έτσι λες;

- Έτσι ακριβώς.

- Πόσο δυστυχισμένο με θεωρείς! Απάντησέ μου όμως: νομίζεις ότι και με τα άλογα συμβαίνει το ίδιο ; Όλοι οι άνθρωποι μπορούν να τα κάνουν καλύτερα, και μόνο ένας είναι που τα χαλάει;

Ή συμβαίνει εντελώς το αντίθετο, και μόνο ένας μπορεί να τα κάνει καλύτερα, ή πολύ λίγοι μόνο, οι ιπποκόμοι; Ενώ οι άλλοι, οι πολλοί, όταν ασχολούνται με άλογα και τα χρησιμοποιούν, τα χαλάνε; Δεν ισχύει αυτό, Μέλητε, και για τα άλογα και για όλα τα άλλα ζώα; Ισχύει, είτε το παραδεχτείτε εσύ κι ο Άνυτος είτε όχι. Θα ήταν λοιπόν πολύ ευτυχισμένοι οι νέοι αν ένας μόνο τους διέφθειρε και όλοι οι άλλοι τους ωφελούσαν.

Αλλά όμως, Μέλητε, είναι ολοφάνερο πως ποτέ δεν φρόντισες για τους νέους και απέδειξες καθαρά την αμέλειά σου, ότι ποτέ δεν ενδιαφέρθηκες για τα πράγματα για τα οποία με κατηγορείς. Πες μας ακόμα, στο όνομα του Δία, Μέλητε, τι είναι καλύτερο, να ζεις ανάμεσα σε καλούς πολίτες ή σε κακούς; Έλα φίλε μου, απάντησε. Δεν σε ρωτάω τίποτα δύσκολο. Οι κακοί δεν βλάπτουν πάντοτε εκείνους που βρίσκονται κοντά τους, και οι καλοί δεν τους ωφελούν;

- Ασφαλώς.

- Υπάρχει λοιπόν κανένας που θα ήθελε να βλάπτεται από τους δικούς του, και όχι να ωφελείται; Απάντησε, αγαπητέ μου. Ο νόμος προστάζει να απαντήσεις. Υπάρχει κανένας που θα ήθελε να βλάπτεται;

- Όχι βέβαια.

- Έλα λοιπόν, πες μας, με κατηγορείς εδώ ότι διαφθείρω τους νέους και τους κάνω κακούς; Γίνεται αυτό με τη θέλησή μου ή χωρίς τη θέλησή μου;

- Με τη θέλησή σου βέβαια.

- Τι είναι αυτά που λες, Μέλητε; Είσαι τόσο σοφότερος εσύ από

μένα, παρ' όλο που είσαι τόσο νεότερός μου, ώστε ενώ ξέρεις ότι οι κακοί βλάπτουν πάντοτε εκείνους που βρίσκονται κοντά τους και οι καλοί τους ωφελούν, λες ότι εγώ έχω φτάσει σε τέτοιο σημείο αμάθειας που με το να μην με ενδιαφέρει αν κάνω κάποιον από τους γύρω μου να γίνει κακός, μπαίνω κι εγώ ο ίδιος στον κίνδυνο να μου κάνει κάτι κακό; Και αυτό το τόσο μεγάλο κακό το κάνω, όπως λες, με τη θέλησή μου; Δεν με πείθεις γι' αυτό, Μέλητε, και θαρρώ πως κανέναν άλλον δεν πείθεις. Αλλά ή δεν τους διαφθείρω, ή, αν τους διαφθείρω, το κάνω χωρίς να το θέλω. Πάντως εσύ και στις δύο περιπτώσεις λες ψέματα.

Αν όμως τους διαφθείρω χωρίς τη θέλησή μου, για τέτοια αθέλητα σφάλματα ο νόμος δεν ορίζει να με φέρεις στο δικαστήριο, αλλά να με πάρεις ιδιαιτέρως, και να με συμβουλεύσεις και να με νουθετήσεις. Γιατί είναι φανερό ότι, αφού το καταλάβω, θα πάψω να κάνω ό,τι έκανα ακούσια. Εσύ όμως απέφυγες να το κάνεις αυτό και δεν θέλησες να έρθεις να με βρεις και να με νουθετήσεις. Και με φέρνεις σ' αυτό το δικαστήριο, όπου ο νόμος ορίζει να φέρνουν εκείνους που χρειάζονται τιμωρία και όχι εκείνους που χρειάζονται νουθεσία. Αλλά, άνδρες Αθηναίοι, είναι πια φανερό εκείνο που ήδη έλεγα, ότι δηλαδή ο Μέλητος δε νοιάστηκε ποτέ στο ελάχιστο γι' αυτά. Όμως πες μας: Με ποιον τρόπο Μέλητε, λες ότι διαφθείρω τους νεότερους; Όπως φαίνεται και από την καταγγελία σου, διδάσκοντάς τους να μην πιστεύουν στους θεούς που πιστεύει η πόλη, αλλά σε άλλους καινούργιους δαίμονες; Δεν λες ότι διδάσκοντας αυτά τους διαφθείρω;

- Ακριβώς αυτά λέω.

- Στο όνομα λοιπόν αυτών των θεών για τους οποίους γίνεται τώρα λόγος, Μέλητε, εξήγησέ μας με μεγαλύτερη σαφήνεια και σε μένα και σ' αυτούς εδώ τους άνδρες, γιατί εγώ δεν καταλαβαίνω τι ακριβώς θέλεις να πεις. Λες ότι διδάσκω να πιστεύουν ότι υπάρχουν μερικοί θεοί - άρα και εγώ πιστεύω ότι υπάρχουν θεοί και δεν είμαι εντελώς άθεος και δεν μπορώ να

κατηγορηθώ γι' αυτό - αλλά ότι δεν είναι αυτοί της πόλης, αλλά άλλοι, και γι' αυτό ακριβώς με κατηγορείς, επειδή είναι άλλοι; Ή ισχυρίζεσαι ότι δεν έχω πίστη στους θεούς, πράγμα που διδάσκω και στους άλλους;

- Ακριβώς, λέω ότι δεν πιστεύεις καθόλου στους θεούς.

- Καλέ μου Μέλητε, πως τα λες αυτά;

Δεν πιστεύω λοιπόν ούτε για τον ήλιο ούτε για τη σελήνη ότι είναι θεοί, όπως οι άλλοι άνθρωποι;

- Μα τον Δία, άνδρες δικαστές, για τον ήλιο λει ότι είναι πέτρα και για τη σελήνη ότι είναι γη.

- Τον Αναξαγόρα νομίζεις ότι κατηγορείς, αγαπητέ μου Μέλητε. Και τόσο μικρή ιδέα έχεις γι' αυτούς εδώ, τους θεωρείς τόσο αγράμματους, ώστε να μη γνωρίζουν ότι τα βιβλία του Αναξαγόρα του Κλαζομένιου είναι γεμάτα από τέτοια λόγια; Από εμένα θα τα μάθαιναν αυτά οι νέοι, ενώ θα μπορούσαν, όποτε ήθελαν, να αγοράσουν τα βιβλία αυτά από την ορχήστρα του θεάτρου με μια δραχμή, και να κοροϊδεύουν το Σωκράτη, αν υποστηρίζει ότι είναι δικά του, πράγματα μάλιστα τόσο περίεργα. Αλλά, στο όνομα του Δία, έτσι σου φαίνομαι; Ότι δεν πιστεύω σε κανένα θεό;

- Όχι, μα το Δία, σε κανέναν απολύτως.

- Ούτε τον εαυτό σου, Μέλητε, μου φαίνεται ότι δεν πιστεύεις πια. Αυτός εδώ μου φαίνεται, άνδρες Αθηναίοι, ότι σας περιφρονεί πολύ και ότι είναι τελείως ανείσχυτος, και ότι έκανε αυτή την καταγγελία από αλαζονεία και αναισχυντία και νεανική επιπολαιότητα. Φαίνεται σα να έχει φτιάξει ένα γρίφο για να με δοκιμάσει:

"Θα καταλάβει άραγε ο Σωκράτης ο σοφός ότι αστειεύομαι και ότι αντιφάσκω ή θα τον εξαπατήσω και αυτόν και τους άλλους που με ακούνε;" Γιατί νομίζω πως είναι φανερό ότι ο ίδιος

αντιφάσκει στην καταγγελία του και είναι σαν να έλεγε: "Ο Σωκράτης είναι ένοχος επειδή δεν πιστεύει στους θεούς, πιστεύοντας όμως στους θεούς". Μα είναι αστείο. Εξετάστε κι εσείς μαζί μου, άνδρες, πως αντιλαμβάνομαι αυτά που λέει. Κι εσύ απάντησέ μας, Μέλητε. Όσο για σας, θυμηθείτε αυτό που σας ζήτησα από την αρχή, και μη διαμαρτύρεσθε όταν μιλάω με το συνηθισμένο μου τρόπο.

Είναι κανένας, Μέλητε, από τους ανθρώπους που να πιστεύει ότι υπάρχουν ανθρώπινα πράγματα και να μην πιστεύει ότι υπάρχουν άνθρωποι; Ας μου απαντήσει, άνδρες, και ας μη διαμαρτύρεται λέγοντας άλλα αντί άλλων. Είναι κανένας που να μην πιστεύει ότι υπάρχουν άλογα, αλλά να πιστεύει ότι υπάρχει ιππασία; Ή που ενώ δεν πιστεύει ότι υπάρχουν αυλητές, πιστεύει ότι υπάρχει αυλητική τέχνη; Δεν είναι δυνατόν αυτό, φίλε μου. Κι αν εσύ δεν θέλεις να απαντήσεις, στο λέω εγώ, και σ' εσένα και σ' αυτούς εδώ. Απάντησέ μου όμως τουλάχιστον σ' αυτό που σε ρωτάω τώρα: είναι κανείς που να πιστεύει στη δύναμη των θεοτήτων και να μην πιστεύει ότι υπάρχουν θεότητες;

- Δεν είναι δυνατόν αυτό.

- Με βοηθάς απαντώντας έτσι, έστω και με το ζόρι, επειδή αναγκάζεσαι απ' αυτούς εδώ να το κάνεις. Λες λοιπόν ότι και πιστεύω στη δύναμη των θεοτήτων, και διδάσκω ότι υπάρχουν, είτε πρόκειται για καινούργιες είτε για παλιες, αλλά πάντως πιστεύω στη δύναμη των θεοτήτων, σύμφωνα με τα λόγια σου, και μάλιστα αυτό το αναφέρεις και στην ένορκη καταγγελία σου. Αλλά αν πιστεύω στη δύναμή τους, είναι απολύτως αναγκαίο να πιστεύω ότι υπάρχουν θεότητες. Δεν είναι έτσι; Ασφαλώς. Σε βάζω να συμφωνείς μαζί μου, επειδή δεν απαντάς. Τις θεότητες λοιπόν δεν τις θεωρούμε είτε θεούς είτε παιδιά των θεών; Συμφωνείς ή όχι;

- Βέβαια.

- Αν λοιπόν πιστεύω στις θεότητες, όπως λες εσύ, αν μεν είναι

κάποιοι θεοί οι δαίμονες, τότε δεν ισχύει ο ισχυρισμός μου, ότι μιλάς με γρίφους και μας κοροϊδεύεις; Γιατί λες ότι εγώ δεν πιστεύω στους θεούς αλλά ταυτόχρονα και ότι πιστεύω, εφόσον πιστεύω στις θεότητες. Αν πάλι οι θεότητες είναι παιδιά θεών, είτε νόθα είτε από νύμφες είτε από άλλες μητέρες, όπως λένε, ποιος από τους ανθρώπους θα πίστευε ότι ενώ υπάρχουν παιδιά των θεών, δεν υπάρχουν θεοί;

Το ίδιο παράλογο θα ήταν να πίστευε κανείς ότι υπάρχουν παιδιά των αλόγων και των γαϊδουριών, τα μουλάρια, αλλά να μην πίστευε ότι υπάρχουν άλογα και γαϊδούρια. Όχι, Μέλητε, δεν είναι δυνατόν να τα έγγραφες αυτά στην καταγγελία σου για άλλο λόγο παρά μόνο γιατί δεν έβρισκες κανένα αληθινό αδίκημα για να με κατηγορήσεις. Αλλά δεν υπάρχει κανένας τρόπος να πείσεις κάποιον άνθρωπο, ακόμα κι αν έχει ελάχιστη νοημοσύνη, ότι μπορεί κάποιος που πιστεύει στη δύναμη των θεοτήτων να μην πιστεύει στη δύναμη των θεών, ή το αντίθετο, ότι μπορεί κάποιος που δεν πιστεύει σε θεότητες να πιστεύει είτε στους θεούς είτε στους ήρωες.

Αλλά, άνδρες Αθηναίοι, νομίζω ότι δεν χρειάζεται να αποδείξω με περισσότερα επιχειρήματα ότι δεν ευσταθεί η κατηγορία του Μέλητου. Αρκούν αυτά που είπα. Εκείνο όμως που έλεγα προηγουμένως, ότι προκάλεσα τη μεγάλη εχθρότητα πολλών ανθρώπων, είναι απολύτως αληθινό. *Και αυτό είναι που θα με καταστρέψει, αν με καταστρέψει: δεν θα είναι ούτε ο Μέλητος ούτε ο Άνυτος, αλλά οι συκοφαντίες και ο φθόνος των πολλών.* Αυτά στ' αλήθεια κατέστρεψαν και νομίζω θα καταστρέψουν στο μέλλον πολλούς άλλους δίκαιους ανθρώπους.

Γιατί δεν πιστεύω ότι θα σταματήσει σ' εμένα το κακό.

Θα μπορούσε όμως να πει κανείς: *"Δεν ντρέπεσαι, Σωκράτη, που έχεις κάνει τέτοια πράγματα ώστε τώρα να κινδυνεύεις να πεθάνεις;"* Κι εγώ τότε θα του έδινα τη σωστή απάντηση, λέγοντας ότι: *"Κάνεις λάθος, άνθρωπε, αν νομίζεις πως ένας άνδρας που θέλει να ωφελήσει έστω και λίγο τους άλλους πρέπει*

να υπολογίζει τον κίνδυνο αν θα ζήσει ή αν θα πεθάνει. Ενώ το μόνο που πρέπει να σκέφτεται, όταν ενεργεί, είναι αν ενεργεί δίκαια ή άδικα και αν η συμπεριφορά του είναι καλού ή κακού ανθρώπου.

Γιατί τότε θα ήταν ανάξιοι, σύμφωνα με τα λεγόμενά σου, όσοι από τους ημίθεους σκοτώθηκαν στην Τροία, και όλοι οι άλλοι, και ο γιος της Θέτιδας. Αυτός τόσο πολύ περιφρονούσε τον κίνδυνο, μπροστά στο ενδεχόμενο να ντροπιαστεί, ώστε, όταν του είπε η μητέρα του, που ήταν θεά, τότε που ήθελε να σκοτώσει τον Έκτορα, τα εξής παρακάτω - αν θυμάμαι καλά - λόγια: "Παιδί μου, αν εκδικηθείς το φόνο του φίλου σου του Πατρόκλου και σκοτώσεις τον Έκτορα, θα πεθάνεις κι εσύ. Γιατί αμέσως μετά τον Έκτορα θα έρθει και το δικό σου τέλος", εκείνος - ενώ τα άκουσε αυτά - αδιαφόρησε για τον θάνατο και τον κίνδυνο, και πιο πολύ φοβήθηκε να ζήσει σαν δειλός που εκδίκηση δεν παίρνει για τους φίλους του.

"Ας πεθάνω αμέσως, είπε, φτάνει να τιμωρήσω εκείνον που έφταιξε και να μη μένω πια εδώ ντροπιασμένος, κοντά στα καμπυλόπρυμνα καράβια, βάρος της γης". Νομίζεις ότι νοιάστηκε αυτός για τον θάνατο και τον κίνδυνο; Και πράγματι, άνδρες Αθηναίοι, έτσι είναι. Εκεί που θα ταχθεί κανείς, είτε από μόνος του, επειδή πιστεύει ότι πράττει το καλύτερο, είτε από κάποιον άρχοντα, εκεί οφείλει, θαρρώ, να παραμείνει, διακινδυνεύοντας και χωρίς να λογαριάζει ούτε θάνατο ούτε τίποτα άλλο, μπροστά στην ατίμωση. Θα είχα λοιπόν κάνει πολύ άσχημα, άνδρες Αθηναίοι, αν όταν με διέταξαν οι άρχοντες που εσείς εκλέξατε, να πολεμήσω στην Ποτίδαια, στην Αμφίπολη, στο Δήλιο, έμενα τότε στο καθήκον που μου όριζαν, όπως και οι άλλοι, και έβαζα σε κίνδυνο τη ζωή μου, και όταν μου όριζε ο θεός - κατά τη δική μου πάντα αντίληψη - ότι πρέπει να ζω φιλοσοφώντας και εξετάζοντας τον εαυτό μου και τους άλλους, να φοβόμουν είτε το θάνατο είτε οτιδήποτε άλλο, και να εγκατέλειπα τη θέση μου

Θα ήταν φοβερό, και πράγματι τότε θα ήταν δίκαιο να με φέρει

κανείς στο δικαστήριο με την κατηγορία ότι δεν πιστεύω στους θεούς και ότι δεν υπακούω στον χρησμό, και ότι φοβάμαι τον θάνατο και ότι νομίζω πως είμαι σοφός ενώ δεν είμαι. Γιατί το να φοβάται κανείς τον θάνατο, άνδρες, δεν είναι τίποτα άλλο από το να νομίζει κανείς ότι είναι σοφός χωρίς να είναι. Να νομίζει ότι γνωρίζει αυτά που δε γνωρίζει. Γιατί κανείς δεν γνωρίζει τον θάνατο, ούτε αν συμβαίνει να είναι το μεγαλύτερο αγαθό για τον άνθρωπο, κι όμως τον φοβούνται σα να ξέρουν καλά ότι είναι το μεγαλύτερο κακό.

Και δεν είναι αμάθεια αυτό επονείδιστη, το να νομίζει κανείς ότι γνωρίζει εκείνα που δεν γνωρίζει; Εγώ όμως, άνδρες, σ' αυτό ακριβώς διαφέρω ίσως από τους περισσότερους και αν λέω ότι είμαι σε κάτι σοφότερος από κάποιον άλλον είναι σ' αυτό το σημείο, ότι μη γνωρίζοντας αρκετά για τον Άδη, παραδέχομαι την άγνοιά μου. Γνωρίζω όμως ότι είναι κακό και ντροπή να βλάπτει κανείς έναν καλύτερο και να μην υπακούει σ' αυτόν, είτε θεός είναι είτε άνθρωπος Έτσι λοιπόν ποτέ δεν θα φοβηθώ και δεν θα αποφύγω να κάνω κάτι, διαπραττόντας κακές πράξεις που γνωρίζω ότι είναι κακές, για να επιτύχω άλλες που δεν γνωρίζω αν είναι πράγματι καλές.

Όστε ακόμα κι αν με αφήνατε τώρα ελεύθερο, μη πιστεύοντας στον Άνυτο, ο οποίος σας είπε ότι είτε από την αρχή δεν έπρεπε καθόλου να δικαστώ, ή, αφού δικάζομαι, δεν είναι δυνατόν να μη με καταδικάσετε σε θάνατο. Γιατί, πρόσθεσε, αν γλιτώσει, οι γιοι σας, που ήδη κάνουν ό,τι τους διδάσκει ο Σωκράτης, θα καταστραφούν όλοι εντελώς. Αν λοιπόν, παρ' όλα αυτά, μου λέγατε: "Σωκράτη, εμείς δεν θα πιστέψουμε τον Άνυτο και θα σε αφήσουμε ελεύθερο, με τον εξής όμως όρο, ότι δεν θα περνάς πια την ώρα σου εξετάζοντας έτσι τους ανθρώπους και φιλοσοφώντας. Κι αν πιαστείς να το κάνεις αυτό το πράγμα, θα πεθάνεις". Αν λοιπόν, όπως είπα, μ' αυτόν τον όρο μ' αφήνατε ελεύθερο, θα σας έλεγα ότι: "Εγώ, άνδρες Αθηναίοι, σας εκτιμώ και σας αγαπώ, αλλά θα υπακούσω στον θεό κι όχι σε σας, και όσο αναπνέω και μπορώ, δεν θα πάψω να φιλοσοφώ και να σας συμβουλεύω και να νουθετώ οποιονδήποτε από σας τυχαίνει

κάθε φορά να συναντώ, λέγοντάς του αυτά ακριβώς που συνήθιζα να λέω, ότι: "Πως εσύ, αγαπητέ μου, όντας Αθηναίος πολίτης της πιο μεγάλης και της πιο φημισμένης για τη σοφία της και τη δύναμή της πόλης, δεν ντρέπεσαι να φροντίζεις για τα χρήματα, πως θα αποκτήσεις περισσότερα, και για τη δόξα και τις τιμές, και να μην ενδιαφέρεσαι ούτε να νοιάζεσαι για τη φρόνηση και την αλήθεια και την ψυχή σου;" Και αν κάποιος από σας αμφισβητεί τα λόγια μου και πει ότι φροντίζει και γι' αυτά, δεν θα τον αφήσω αμέσως ούτε θα φύγω, αλλά θα του υποβάλλω ερωτήσεις και θα τον εξετάσω και θα τον ελέγξω, και αν μου φανεί ότι δεν κατέχει την αρετή, παρ' όλο που ισχυρίζεται το αντίθετο, θα τον επιπλήξω που νοιάζεται τόσο λίγο για τα πιο σημαντικά και τόσο πολύ για τα πιο ασήμαντα. Αυτά θα τα κάνω σε όποιον τύχει να συναντήσω, είτε είναι νεότερος είτε μεγαλύτερος, είτε ξένος είτε συμπολίτης μας, και κυρίως στους συμπολίτες μας, που είναι πιο δικοί μου. Γιατί αυτά με προστάζει ο θεός καταλάβετε το καλά. Και εγώ πιστεύω ότι μέχρι τώρα δεν έχει υπάρξει μεγαλύτερο αγαθό για σας και για την πόλη από αυτήν την υπηρεσία μου που προσφέρω στον θεό. Γιατί περιφέρομαι μη κάνοντας τίποτα άλλο από το να πείθω τους νεότερους και τους πιο ηλικιωμένους ανάμεσά σας να μην φροντίζουν ούτε για τα σώματά τους ούτε για τα χρήματά τους με τόσο πάθος, παρά μόνο για την ψυχή τους, πως θα γίνει καλύτερη, λέγοντας τους ότι η αρετή δεν γίνεται από τα χρήματα, αλλά τα χρήματα και όλα τα άλλα ανθρώπινα αγαθά, και τα ιδιωτικά και τα δημόσια, από την αρετή. Αν τα λόγια μου αυτά διαφθείρουν τους νέους, τότε είναι βλαβερά. Κι αν κάποιος ισχυρίζεται ότι εγώ άλλα λέω και όχι ό,τι σας είπα, δεν λέει την αλήθεια. Ως προς αυτά, θα έλεγα, άνδρες Αθηναίοι, ή να ακούσετε τον Άνυτο ή να μην τον ακούσετε, και ή να μ' αφήσετε ελεύθερο ή να μη μ' αφήσετε, γιατί εγώ δεν πρόκειται να αλλάξω σε ό,τι κάνω, ακόμα κι αν πρόκειται να πεθάνω πολλές φορές.

Μη διαμαρτύρεσθε, άνδρες Αθηναίοι, κάντε ό,τι σας παρακάλεσα. Μην διαμαρτύρεσθε για ό,τι λέω, αλλά ακούτε. Γιατί πιστεύω ότι ακούγοντάς με θα ωφεληθείτε. Γι' αυτά τα άλλα που πρόκειται να σας πω θα βάλετε ίσως τις φωνές, αλλά να

μην το κάνετε. Να ξέρετε καλά όμως, ότι αν με θανατώσετε, και είμαι πράγματι αυτός που λέω εγώ, δεν θα βλάψετε τόσο εμένα όσο θα βλάψετε τους εαυτούς σας. Γιατί εμένα σε τίποτε δεν μπορούν να με βλάψουν ούτε ο Μέλητος ούτε ο Άνυτος. Δεν θα είχαν τη δυνατότητα, γιατί πιστεύω ότι δεν γίνεται ο χειρότερος άνθρωπος να βλάψει έναν καλύτερο.

Θα μπορούσε βέβαια να με σκοτώσει ίσως ή να με εξορίσει ή και να μου στερήσει τα πολιτικά μου δικαιώματα. Αυτά τα πράγματα ίσως αυτός ή κάποιος άλλος να τα θεωρεί μεγάλο κακό. Όχι όμως εγώ. Θεωρώ πολύ χειρότερο να κάνει κανείς ό,τι κάνει αυτός τώρα, προσπαθώντας να σκοτώσει άδικα έναν άνθρωπο. Τώρα λοιπόν, άνδρες Αθηναίοι, δεν απολογούμαι καθόλου για χάρη του εαυτού μου, όπως θα νόμιζε κανείς, αλλά για χάρη σας, για να μην αμαρτήσετε προς τον θεό, καταδικάζοντάς με, περιφρονώντας αυτό που σας έδωσε.

Γιατί αν με σκοτώσετε, άλλον σαν κι εμένα δεν θα βρείτε - για να το πω απλά αλλά κι αστεία - που να τον έχει ορίσει ο θεός να βρίσκεται κοντά στην πόλη, η οποία λόγω μεγέθους μοιάζει νωθρό μεγάλο άλογο ράτσας και χρειάζεται αλογόμουγα να την ξυπνάει. Νομίζω ότι σαν τέτοια με έχει βάλει στην πόλη ο θεός, να μη σταματώ όλη τη μέρα να σας ξυπνώ, να σας πείθω και τον καθένα χωριστά να επικρίνω τριγυρίζοντας παντού.

Δεν θα βρεθεί λοιπόν εύκολα άλλος τέτοιος για σας, άνδρες, και αν με πιστεύετε, πρέπει να με αθώσετε. Ίσως όμως να βαρεθείτε γρήγορα, όπως όσοι ξυπνάνε νυσταγμένοι, και, έχοντας πειστεί από τον Άνυτο, με ένα χτύπημα να με σκοτώσετε εύκολα. Και έπειτα θα περάσετε την υπόλοιπη ζωή σας κοιμώμενοι, αν δεν σας φροντίσει ο θεός και δεν σας στείλει κάποιον άλλον. Το ότι πράγματι εγώ είμαι εκείνος που έδωσε ο θεός στην πόλη γι' αυτόν τον σκοπό, μπορείτε να το καταλάβετε εύκολα: γιατί δεν φαίνεται ανθρώπινο να έχω παραμελήσει όλες τις υποθέσεις μου και να ανέχομαι να είναι τόσα χρόνια παραμελημένοι οι δικοί μου, για να φροντίζω εσάς, πλησιάζοντας τον καθένα χωριστά, σαν να ήμουν πατέρας σας ή

μεγαλύτερος αδελφός σας, για να σας πείθω να ασχοληθείτε με την αρετή. Αν βέβαια είχα κάποιο όφελος απ' αυτό και σας παρακινούσα να το κάνετε παίρνοντας αμοιβή, θα είχα κάποιο λόγο να το κάνω. Τώρα όμως, βλέπετε οι ίδιοι, ότι οι κατήγοροι, ενώ για όλα τα άλλα τόσο αναίσχυντα με κατηγορούν, γι' αυτό δεν τόλμησαν να με κατηγορήσουν και να βρουν κάποιον μάρτυρα, πως εγώ είτε πήρα ποτέ αμοιβή είτε ζήτησα.

Κι αυτό γιατί, όπως νομίζω, διαθέτω έναν αρκετά αξιόπιστο μάρτυρα, την φτώχεια μου. Ίσως λοιπόν να σας φαίνεται παράξενο που, ενώ τριγυρνώντας ανάμεσά σας σας συμβουλεύω ιδιαιτέρως και μιλώ για πολλά πράγματα, δημόσια δεν τολμώ να ανεβώ στο βήμα και μιλώντας στο πλήθος να συμβουλεύσω την πόλη. Αιτία αυτού του πράγματος είναι εκείνο που πολλές φορές ήδη και σε πολλά μέρη με έχετε ακούσει να λέω, ότι υπάρχει μέσα μου κάτι θεϊκό και δαιμόνιο, μια φωνή, αυτό το έγγραψε και στην καταγγελία του διακωμωδώντας το ο Μέλητος.

Σε μένα λοιπόν αυτό άρχισε να υπάρχει από τότε που ήμουνα παιδί, είναι μια φωνή που ακούω, η οποία, όποτε την ακούω, πάντοτε με αποτρέπει από κάτι που πρόκειται να κάνω, και ποτέ δεν με προτρέπει σε τίποτα. Αυτή είναι που με εμποδίζει να ασχοληθώ με την πολιτική. Και μου φαίνεται ότι κάνει πάρα πολύ καλά που με εμποδίζει. Γιατί να το ξέρετε καλά, άνδρες Αθηναίοι. Αν εγώ από παλιά είχα επιχειρήσει να ασχοληθώ με την πολιτική, από παλιά θα είχα αφανισθεί και ούτε εσάς θα είχα ωφελήσει σε τίποτα ούτε τον εαυτό μου.

Και μη μου θυμώνετε που λέω την αλήθεια. Γιατί δεν υπάρχει άνθρωπος που να μπορεί να διασωθεί, είτε από σας είτε από οποιοδήποτε άλλο πλήθος, όταν εναντιώνεται με ειλικρίνεια και εμποδίζει να γίνονται στην πόλη πολλά άδικα πράγματα και παράνομα. Αλλά είναι αναγκαίο εκείνος που πράγματι μάχεται για το δίκαιο, αν πρέπει να διασωθεί για λίγο χρονικό διάστημα, να παραμείνει ιδιώτης και να μην συμμετέχει στη δημόσια ζωή. Και θα σας δώσω μεγάλες αποδείξεις γι' αυτό, όχι λόγια, αλλά

εκείνα που εσείς εκτιμάτε περισσότερο, έργα. Ακούστε λοιπόν αυτά που μου συνέβησαν, για να δείτε ότι δεν υποχωρώ σε τίποτα που να είναι αντίθετο στο δίκαιο από το φόβο του θανάτου, ακόμα κι αν μη υποχωρώντας θα πέθαινα. Θα σας μιλήσω και με λόγια κοινά και με τη γλώσσα των δικαστηρίων, αλλά θα σας πω την αλήθεια. Εγώ λοιπόν, άνδρες Αθηναίοι, δεν κατέλαβα ποτέ κανένα άλλο αξίωμα στην πόλη, διετέλεσα όμως κάποτε βουλευτής και έτυχε να πρυτανεύει η δική μας η φυλή, η Αντιοχίς, τότε που εσείς, τους δέκα στρατηγούς που δεν μάζεψαν τους ναυαγούς μετά τη ναυμαχία, θέλατε να τους δικάσετε όλους μαζί, παράνομα, όπως αργότερα το καταλάβατε όλοι σας. Τότε, μόνος από όλους τους πρυτάνεις σας εναντιώθηκα, υποστηρίζοντας ότι δεν πρέπει να κάνετε τίποτα αντίθετο προς τους νόμους, και ψήφισα ενάντια στη θέλησή σας. Και ενώ ήταν έτοιμοι οι ρήτορες να με καταγγείλουν και να στείλουν να με συλλάβουν, και εσείς τους παροτρύνατε με φωνές, έκρινα ότι είναι προτιμότερο να διακινδυνεύσω όντας με την πλευρά του νόμου και του δικαίου, παρά να είμαι με το μέρος το δικό σας, που δεν σκεφτόσαστε δίκαια, από φόβο μήπως φυλακισθώ ή θανατωθώ. Και αυτά συνέβαιναν ενώ ακόμα υπήρχε δημοκρατία στην πόλη. Αλλά και όταν έγινε ολιγαρχία, οι τριάκοντα πάλι, αφού με κάλεσαν μαζί με τους άλλους τέσσερις στη Θόλο, μας διέταξαν να πάμε να φέρουμε από τη Σαλαμίνα τον Λέοντα τον Σαλαμίνιο, για να τον σκοτώσουν. Τέτοιες διαταγές έδιναν συχνά και σε πολλούς άλλους, επειδή ήθελαν να εμπλέξουν στα εγκλήματά τους όσο το δυνατόν περισσότερους. Τότε λοιπόν εγώ, όχι με τα λόγια, αλλά έμπρακτα, απέδειξα πάλι ότι εμένα - για να μιλήσω πιο καθαρά - δεν με ενδιαφέρει διόλου ο θάνατος. Το μόνο που με ενδιαφέρει είναι να μη διαπράξω κάτι άδικο κι ανόσιο. Γιατί εμένα εκείνο το καθεστώς, παρά την ισχύ του, δεν με φόβισε τόσο ώστε να αναγκαστώ να κάνω κάτι άδικο. Αλλά αφού βγήκαμε από τη Θόλο, ενώ οι τέσσερις πήγαν στη Σαλαμίνα και έφεραν τον Λέοντα, εγώ έφυγα και πήγα στο σπίτι μου. Και ίσως να είχα πεθάνει γι' αυτή μου την πράξη, αν δεν είχε καταλυθεί σύντομα η εξουσία τους. Γι' αυτά μπορούν να σας μιλήσουν πολλοί μάρτυρες.

Νομίζετε λοιπόν ότι θα είχα φτάσει σ' αυτήν την ηλικία, αν είχα ασχοληθεί με την πολιτική και αν πράττοντας ως τίμιος άνθρωπος υποστήριζα το δίκαιο και αν, όπως πρέπει, φρόντιζα γι' αυτό περισσότερο απ' όλα; Κάθε άλλο, άνδρες Αθηναίοι. Ούτε και κανένας άλλος άνθρωπος.

Αλλά εγώ σε όλη μου τη ζωή, και όταν έπραξα κάτι δημόσια τέτοιος αποδείχτηκα, και το ίδιο και στην ιδιωτική μου ζωή : ποτέ δεν έκανα καμιά υποχώρηση σε κανέναν μπροστά στο δίκαιο, ούτε σε κάποιον άλλον ούτε και σε κανέναν απ' αυτούς που εκείνοι που με κατηγορούν λένε ότι είναι μαθητές μου. Άλλωστε εγώ δεν υπήρξα ποτέ δάσκαλος κανενός. Κι αν κάποιος όταν μιλάω και όταν λέω τα δικά μου επιθυμούσε να με ακούει, είτε νεότερος είναι είτε μεγαλύτερος, δεν το αρνήθηκα ποτέ σε κανέναν. Ούτε μιλάω μονάχα όταν παίρνω χρήματα, και όταν δεν παίρνω δεν μιλάω, αλλά προσφέρομαι το ίδιο και σε πλούσιους και σε φτωχούς, να με ρωτάνε, ή αν θέλει κανείς απαντώντας μου να ακούει αυτά που λέω. Και γι' αυτούς εγώ, είτε κάποιος τους γίνει καλός είτε όχι, είναι άδικο να κατηγορούμαι, γιατί ποτέ δεν υποσχέθηκα σε κανέναν τίποτα, ούτε δίδαξα κανένα μάθημα. Και αν κάποιος ισχυρίζεται ότι από εμένα ποτέ είτε έμαθε είτε άκουσε κάτι ιδιαιτέρως, που δεν το άκουσαν και όλοι οι άλλοι, να ξέρετε καλά ότι δεν λέει την αλήθεια. Αλλά γιατί τότε μερικοί ευχαριστιούνται να περνούν πολύ χρόνο μαζί μου;

Το ακούσατε, άνδρες Αθηναίοι. Σας είπα όλη την αλήθεια, ότι ευχαριστιούνται να με ακούνε να εξετάζω εκείνους που νομίζουν ότι είναι σοφοί, ενώ δεν είναι. Δεν είναι κι άσχημο αυτό. Εμένα λοιπόν αυτό, σας το βεβαιώνω, μου το έχει ορίσει ο θεός να το κάνω και με χρησμούς και με όνειρα και με κάθε τρόπο, με τον οποίο κάθε θεϊκή ύπαρξη ορίζει οτιδήποτε στους ανθρώπους να πράττουν. Αυτά, άνδρες Αθηναίοι, και αληθινά είναι και εύκολα να ελεγχθούν. Αν όμως εγώ άλλους από τους νέους διαφθείρω και άλλους τους έχω ήδη διαφθείρει, πρέπει βέβαια μερικοί απ' αυτούς, αφού μεγάλωσαν και κατάλαβαν ότι όταν ήταν νέοι τους είχα δώσει εγώ κάποτε κακές συμβουλές, να ανεβούν τώρα στο βήμα και να με κατηγορήσουν και να με τιμωρήσουν. Και αν δεν

το ήθελαν οι ίδιοι, όποιος θέλει από τους δικούς τους, είτε πατέρες είτε αδερφοί είτε και άλλοι συγγενείς, αν έπαθαν οι δικοί τους κάποιο κακό από μένα, να το θυμηθούν τώρα και να με τιμωρήσουν. Πάντως είναι παρόντες εδώ πολλοί απ' αυτούς, τους οποίους εγώ τώρα βλέπω, πρώτον απ' όλους αυτόν εδώ τον Κρίτωνα, που είναι συνομήλικός μου και συνδημότης μου και πατέρας του Κριτόβουλου, που κι αυτός είναι παρών.

Έπειτα κι ο Λυσανίας ο Σφήττιος, ο πατέρας αυτού εδώ του Αισχίνη. Ακόμα και αυτός εδώ ο Αντιφώντας από την Κηφισιά, ο πατέρας του Επιγένη. Και άλλοι είναι εδώ που οι αδερφοί τους συχνάζαν κοντά μου, ο Νικόστρατος του Θεοζοτίδου, ο αδερφός του Θεοδότου - ο Θεόδοτος έχει πεθάνει, κι έτσι δεν μπορεί να τον εμποδίσει με τα παρακάλια του - κι ο Πάραλος του Δημοδόκου, που ήταν αδερφός του ο Θεάνης. Να και ο Αδείμαντος του Αρίστωνος, που αδελφός του είναι αυτός ο Πλάτων, και ο Αιαντόδωρος, που αδερφός του είναι ο Απολλόδωρος.

Και άλλους πολλούς μπορώ να σας αναφέρω, και κάποιον απ' αυτούς έπρεπε να ορίσει ο Μέλητος για μάρτυρα στην κατηγορία του. Κι αν το ξέχασε τότε, ας τον ορίσει τώρα, εγώ το αφήνω, και ας μας το πει αν έχει κανέναν. Αλλά θα τους βρείτε όλους τελείως αντίθετους, άνδρες, όλοι τους είναι πρόθυμοι να βοηθήσουν εμένα που διαφθείρω τους δικούς τους και τους βλάπτω, όπως λένε ο Μέλητος και ο Άνυτος.

Και εκείνοι που έχουν διαφθαρεί ίσως θα είχαν κάποιον λόγο να με βοηθήσουν. Εκείνοι όμως που δεν έχουν διαφθαρεί, και που είναι ήδη ώριμοι άνδρες, οι συγγενείς τους, ποιον άλλον λόγο έχουν να με βοηθούν, εκτός από το να υποστηρίζουν το σωστό και το δίκαιο, επειδή ξέρουν ότι ο Μέλητος λέει ψέματα, ενώ εγώ την αλήθεια. Αρκετά, άνδρες Αθηναίοι. Είπα ό,τι είχα να πω για ν' απολογηθώ, ίσως θα μπορούσα να προσθέσω κι άλλα παρόμοια.

Δεν αποκλείεται όμως να αγανακτήσει κανείς από σας αν σκεφτεί τον εαυτό του, που και σε μικρότερης σημασίας δίκη απ' αυτήν εδώ θα παρακαλούσε και θα ικέτευε τους δικαστές με πολλά δάκρυα, φέρνοντας στο βήμα και τα παιδιά του, για να τον

λυπηθούν όσο το δυνατόν περισσότερο, και άλλους πολλούς συγγενείς και φίλους, ενώ εγώ δεν θα κάνω τίποτα απ' όλα αυτά, παρ' όλο που διατρέχω, όπως φαίνεται, τον μεγαλύτερο κίνδυνο. Ίσως λοιπόν κανείς, αν αναλογιστεί αυτά τα πράγματα, να γίνει πιο σκληρός απέναντί μου και να οργιστεί γι' αυτά και να δώσει με οργή την ψήφο του.

Αν λοιπόν κάποιος από σας αισθάνεται έτσι - πράγμα που δεν θέλω να το πιστέψω - αν συμβαίνει κάτι τέτοιο, θα μπορούσα νομίζω να του πω ότι: "Κι εγώ, αγαπητέ μου, έχω κάποιους συγγενείς. Γιατί ισχύει και για μένα εκείνο που είπε ο Όμηρος, "δεν γεννήθηκα ούτε από καμιά βελανιδιά ούτε από καμιά πέτρα", αλλά από ανθρώπους, ώστε να έχω και συγγενείς, και γιους, άνδρες Αθηναίοι, τρεις, ο ένας είναι ήδη έφηβος, οι άλλοι δύο παιδιά. Αλλά όμως κανέναν απ' αυτούς δεν ανέβασα στο βήμα για να σας παρακαλέσω να με αθωώσετε. Γιατί λοιπόν δεν κάνω τίποτα απ' αυτά;

Όχι από υπεροψία, άνδρες Αθηναίοι, ούτε για να σας ντροπιάσω. Αν αντιμετωπίζω τον θάνατο θαρραλέα, είναι άλλη υπόθεση. Για τη φήμη όμως, και τη δική μου και τη δική σας κι ολόκληρης της πόλης, δεν νομίζω ότι είναι πρόπον να κάνω τέτοια πράγματα. Δεν είναι πρόπον στην ηλικία μου αλλά και στο όνομα που έχω αποκτήσει, αληθινό ή ψεύτικο. Γιατί, υπάρχει η γνώμη ότι ο Σωκράτης σε κάτι διαφέρει από το πλήθος των ανθρώπων.

Θα είναι ντροπή να αποδειχθούν κατώτεροι της φήμης τους όσοι από σας θεωρείται πως διαφέρουν στη σοφία, την ανδρεία ή οποιαδήποτε άλλη αρετή. Πολλές φορές έχω δει ανθρώπους, που όταν δικάζονται, ενώ πριν φαίνονταν σπουδαίοι, κάνουν πράγματα ανάρμοστα, σα να θεωρούν ότι θα πάθουν κάτι φοβερό αν πεθάνουν, ως εάν επρόκειτο να είναι αθάνατοι αν δεν τους σκοτώνετε εσείς. Τέτοιοι άνθρωποι μου φαίνεται πως ντροπιάζουν την πόλη, γιατί θα μπορούσαν να κάνουν έναν ξένο να νομίζει ότι όσοι Αθηναίοι διακρίνονται για την αρετή τους, και εκλέγονται από τους συμπολίτες τους για αξιώματα και τιμητικές διακρίσεις, σε τίποτα δεν διαφέρουν από τις γυναίκες. Άνδρες Αθηναίοι, εμείς που έχουμε κάποιο όνομα δεν πρέπει να

κάνουμε τέτοια πράγματα αλλά κι αν τα κάνουμε, εσείς δεν πρέπει να το επιτρέψετε. Αντίθετα πρέπει να δείξετε ότι είστε αποφασισμένοι να καταψηφίσετε όποιον παίζει αυτά τα ελεεινά δράματα μπροστά σας γελοιοποιώντας την πόλη αλλά όχι όποιον φέρεται με αξιοπρέπεια.

Αλλά και εκτός από το θέμα της φήμης, άνδρες, δεν μου φαίνεται ότι είναι δίκαιο να παρακαλεί κανείς τον δικαστή, ούτε παρακαλώντας τον να αθώνεται, αλλά εξηγώντας του και πείθοντάς τον. Γιατί δεν βρίσκεται για το σκοπό αυτό σ' αυτή τη θέση ο δικαστής, για να απονέμει τη δικαιοσύνη κάνοντας χάρες, αλλά για να κρίνει. Και έχει ορκιστεί να μην κάνει χάρες σ' όποιον του αρέσει, αλλά να δικάζει σύμφωνα με τους νόμους. Δεν πρέπει λοιπόν, ούτε εμείς να σας εθίζουμε στην επιπορκία ούτε κι εσείς να τη συνηθίζετε. Γιατί τότε κανένας μας δεν θα έπραττε σύμφωνα με τη θέληση των θεών. Μην έχετε λοιπόν την αξίωση, άνδρες Αθηναίοι, να συμπεριφέρομαι απέναντί σας με τρόπο που ούτε εγώ θεωρώ ότι είναι σωστός ή δίκαιος ή αρεστός στους θεούς, και μάλιστα, μα τον Δία, τη στιγμή που κατηγορούμαι απ' αυτόν εδώ τον Μέλητο για ασέβεια προς τους θεούς.

Γιατί είναι φανερό ότι, αν σας έπειθα παρακαλώντας σας, θα σας έκανα να παραβείτε τον όρκο σας, και θα ήταν σα να σας δίδασκα να μην πιστεύετε ότι υπάρχουν θεοί. Και απολογούμενος μ' αυτόν τον τρόπο θα ήταν σαν να κατηγορούσα τον εαυτό μου ότι δεν πιστεύω στους θεούς. Αλλά κάθε άλλο παρά αυτό συμβαίνει. Γιατί πιστεύω, άνδρες Αθηναίοι, όσο κανείς από τους κατηγορούς μου, και επαφίεμαι σ' εσάς και στον θεό για να αποφασίσετε αυτό που είναι το καλύτερο και για μένα και για σας.

(Η απόφαση βγαίνει, ο Σωκράτης κρίνεται ένοχος)

Ο Σωκράτης κάνει προτάσεις για την ποινή που μπορεί να του επιβληθεί

Το ότι δεν αγανακτώ, άνδρες Αθηναίοι, για το γεγονός ότι με κρίνατε ένοχο, οφείλεται σε πολλούς λόγους και στο ότι είναι κάτι που το περίμενα. Εκείνο όμως που με κάνει να απορώ είναι ο

αριθμός των ψήφων και από τις δυο μεριές. Γιατί δεν πίστευα ότι θα καταδικαζόμουν με τόσο μικρή πλειοψηφία, αλλά με πολύ μεγαλύτερη. Τώρα όμως, όπως φαίνεται, αν τριάντα μόνο ψήφοι είχαν πέσει αλλιώς, θα είχα αθωωθεί Όσον αφορά την κατηγορία του Μέλητου, νομίζω ότι έχει ήδη αποδειχθεί η αθωότητά μου. Και όχι μόνο έχει αποδειχθεί η αθωότητά μου, αλλά είναι σ' όλους φανερό ότι, αν δεν είχαν παρουσιαστεί για να με κατηγορήσουν ο Άνυτος και ο Λύκων, θα χρώσταγε και χίλιες δραχμές πρόστιμο, επειδή δεν θα έπαιρνε ούτε το ένα πέμπτο των ψήφων.

Προτείνει λοιπόν αυτός ο άνθρωπος να με καταδικάσετε σε θάνατο. Ας είναι. Κι εγώ τι θα σας αντιπροτείνω, άνδρες Αθηναίοι; Προφανώς αυτό που μου αξίζει. Τι είναι λοιπόν αυτό; Τι πρέπει να πάθω, ποια ποινή πρέπει να μου επιβληθεί, επειδή έκρινα ότι πρέπει να παραιτηθώ από την ήσυχη ζωή και να παραμελήσω όλα εκείνα για τα οποία φροντίζουν οι περισσότεροι άνθρωποι, χρήματα, οικονομικά συμφέροντα, στρατηγίες, δημόσιες αγορεύσεις, και όλα τα άλλα αξιώματα και τις πολιτικές συμμαχίες και φατρίες; Επειδή πιστεύοντας ότι μπορούσα να κάνω κάτι καλύτερο από το να εξασφαλιστώ ασχολούμενος με τέτοια πράγματα, δεν ασχολήθηκα μ' αυτά - που άμα το έκανα ούτε εσάς ούτε τον εαυτό μου θα ωφελούσα καθόλου αλλά πηγαίνοντας σε κάθε ένα χωριστά του χάριζα τη μεγαλύτερη, κατά τη γνώμη μου, ευεργεσία; Ερχόμουν κοντά του κι επιχειρούσα να τον πείσω να μη φροντίσει για καμιά άλλη υπόθεσή του πριν φροντίσει τον εαυτό του, πως θα γίνει δηλαδή καλύτερος και συνετότερος, ούτε για τις υποθέσεις της πόλης. Αλλά για την ίδια την πόλη, και για όλα τα άλλα να φροντίζει με αυτόν τον τρόπο.

Τι μου αξίζει λοιπόν για αυτό που είμαι; Κάτι καλό, άνδρες Αθηναίοι, αν πρέπει στ' αλήθεια να τιμηθώ σύμφωνα με την αξία μου. Και να είναι βέβαια καλό που να μου ταιριάζει. Τι ταιριάζει σ' ένα φτωχό άνθρωπο που σας έχει ευεργετήσει και χρειάζεται να έχει χρόνο ελεύθερο για να σας παροτρύνει; Τίποτα άλλο, άνδρες Αθηναίοι, από τη δωρεάν σίτιση στο Πρυτανείο, και

μάλιστα σε τέτοιον άνδρα αυτό αρμόζει πιο πολύ παρά σε κάποιον από εσάς που νίκησε στην Ολυμπία σε ιπποδρομίες ή σε αρματοδρομίες με δυο ή με τέσσερα άλογα. Γιατί αυτός σας κάνει να φαίνεστε ευτυχείς, ενώ εγώ σας κάνω ευτυχείς. Άλλωστε εκείνος δεν έχει ανάγκη να τον τρέφουν, ενώ εγώ έχω.

Εφόσον λοιπόν, πρέπει με δικαιοσύνη να μου αποδώσετε ό,τι μου αξίζει, σας προτείνω τη σίτισή μου στο Πρυτανείο.

Ίσως να νομίζετε ότι αυτά, και τα άλλα περί οίκτου και ικεσιών, τα λέω από αλαζονεία. Όμως δεν είναι αυτό, άνδρες Αθηναίοι, αλλά το εξής: είμαι βέβαιος ότι κανέναν άνθρωπο δεν έχω αδικήσει με τη θέλησή μου, ωστόσο δεν μπορώ να σας πείσω γι' αυτό. Ο λόγος είναι ότι μου δόθηκε λίγος χρόνος να σας μιλήσω. Αν ο νόμος όριζε, όπως σε άλλες πόλεις, σε περίπτωση θανάτου, να μην κρατάει η κρίση μόνο μια μέρα αλλά πολλές, νομίζω ότι θα είχατε πειστεί.

Τώρα όμως δεν είναι εύκολο σε λίγο χρόνο να διαλύσει κανείς μεγάλες συκοφαντίες. Όντας βέβαιος ότι δεν έχω αδικήσει κανέναν, δεν πρόκειται φυσικά να αδικήσω και τον εαυτό μου. Δεν πρόκειται να μιλήσω εναντίον του και να πω ότι μου αξίζει να πάθω κάτι κακό προτείνοντας μάλιστα κάποια ποινή. Τι έχω να φοβηθώ; Μην πάθω εκείνο που προτείνει ο Μέλητος και που δεν ξέρω καλά καλά, όπως είπα, αν είναι καλό ή κακό; Αντ' αυτού να προτιμήσω πράγματα τα οποία ξέρω ότι είναι κακά και να τα προτείνω; Μήπως τη φυλακή;

Και τι θα με ωφελούσε να ζω μέσα στη φυλακή όντας δούλος εκείνων που θα ορίζονταν κάθε φορά να με φυλάνε, των Έντεκα; Μήπως χρηματική ποινή, και να βρίσκομαι στη φυλακή μέχρι να τα πληρώσω όλα; Αλλά και πάλι καταλήγουμε στα ίδια που σας έλεγα πριν από λίγο. Δεν έχω χρήματα για να πληρώσω. Μήπως τότε να προτείνω εξορία; Ίσως να δεχόσαστε να με καταδικάσετε σε εξορία. Θα έπρεπε να αγαπάω πάρα πολύ τη ζωή μου, για να είμαι τόσο ασυλλόγιστος ώστε να μην μπορώ να σκεφτώ ότι ενώ εσείς που είσαστε συμπολίτες μου δεν μπορέσατε να υποφέρετε

τον τρόπο ζωής μου και τα λόγια μου, και δυσανασχετήσατε και οργισθήκατε ώστε να ζητάτε τώρα να απαλλαγείτε από αυτά, θα υπήρχαν άλλοι που θα μπορούσαν να τα ανεχτούν ευχαρίστως. Συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο, άνδρες Αθηναίοι. Τι ωραία, αλήθεια, θα ήταν η ζωή μου, αν άνθρωπος σ' αυτήν την ηλικία έφευγα από εδώ και ζούσα πηγαίνοντας από πόλη σε πόλη, διωγμένος από παντού! Γιατί ξέρω καλά ότι, όπου κι αν πάω, άμα μιλάω θα με ακούνε οι νέοι όπως και εδώ. Κι αν προσπαθήσω να τους απομακρύνω, αυτοί οι ίδιοι θα με διώξουν πείθοντας τους πιο ηλικιωμένους. Κι αν δεν τους απομακρύνω, θα το κάνουν γι' αυτούς οι πατέρες τους και οι συγγενείς τους.

Θα μπορούσε ίσως να μου πει κανείς: "Δεν μπορείς, Σωκράτη, να φύγεις από εδώ και να ζήσεις ήσυχα σωπαίνοντας;" Αυτό ακριβώς είναι πολύ δύσκολο να το εξηγήσω σε μερικούς από σας. Γιατί αν σας πω ότι αυτό είναι σα να παρακούω τον θεό και για το λόγο αυτόν είναι αδύνατο να ζω ήσυχος, δεν θα με πιστέψετε νομίζοντας ότι σας ειρωνεύομαι.

Αν πάλι σας πω ότι είναι πολύ μεγάλο αγαθό για τον άνθρωπο να μιλάει κάθε μέρα για την αρετή και για τα άλλα για τα οποία με ακούτε να συζητάω εξετάζοντας τον εαυτό μου και τους άλλους, και ότι η ζωή χωρίς να τα εξετάζει κανείς αυτά είναι ζωή που δεν αξίζει να τη ζει ο άνθρωπος, τότε θα με πιστέψετε ακόμα λιγότερο. Ωστόσο έτσι είναι, όπως σας τα λέω, άνδρες, και να σας πείσω δεν είναι εύκολο. Εγώ πάντως δεν θεώρησα ποτέ τον εαυτό μου άξιο για οποιαδήποτε ποινή.

Αν είχα βέβαια χρήματα, θα πρότεινα να δώσω ένα χρηματικό ποσό που θα μπορούσα να το πληρώσω. Αυτό δεν θα με έβλαπτε καθόλου. Τώρα όμως δεν έχω. Αν πάντως θέλετε να μου ορίσετε ένα πρόστιμο που θα μπορούσα να το πληρώσω, θα μπορούσα ίσως να σας πληρώσω μια ασημένια μνα. Τόσο λοιπόν προτείνω. Αυτός εδώ ο Πλάτων, άνδρες Αθηναίοι, και ο Κρίτων και ο Κριτόβουλος και ο Απολλόδωρος με προτρέπουν να προτείνω τριάντα μνες, και θα εγγυηθούν αυτοί. Προτείνω λοιπόν αυτό το ποσό. Και εγγυητές για τα χρήματα θα είναι αυτοί

οι αξιόπιστοι άνθρωποι.

(Το δικαστήριο επιβάλλει την ποινή του θανάτου στον Σωκράτη)

Ο Σωκράτης σχολιάζει την ποινή του

Επειδή δεν κάνατε λίγο καιρό ακόμα υπομονή, άνδρες Αθηναίοι, θα φορτωθείτε το κακό όνομα και τη μομφή εκείνων που θέλουν να κατηγορήσουν την πόλη πως θανάτωσε τον Σωκράτη, άνδρα σοφό. Γιατί θα πουν ότι είμαι σοφός, ακόμα κι αν δεν είμαι, εκείνοι που θέλουν να σας κακολογήσουν. Αν περιμένατε όμως λίγο καιρό, από μόνο του θα είχε γίνει αυτό. Γιατί βλέπετε την ηλικία μου, ότι βρίσκομαι ήδη μακριά από τη ζωή και κοντά στο θάνατο. Δεν απευθύνομαι σε όλους σας, αλλά σ' εκείνους που με καταδίκασαν σε θάνατο.

Στους ίδιους έχω να πω και το εξής: θα νομίζατε ίσως, άνδρες, ότι καταδικάστηκα επειδή δεν μπόρεσα να σας πω τα λόγια που χρειαζόνταν για να σας πείσω, εφόσον πίστευα ότι πρέπει να πω και να κάνω τα πάντα για να αποφύγω την καταδίκη. Κάθε άλλο. Καταδικάστηκα όχι επειδή δεν μπόρεσα να σας πω τα κατάλληλα λόγια, αλλά επειδή δεν μπόρεσα να φανώ θρασύς και αναιδής, και επειδή δεν θέλησα να σας πω πράγματα που θα τα ακούγατε πολύ ευχαρίστως, να κλαίω και να οδύρομαι, να πράττω και να λέω πολλά άλλα, κατά τη γνώμη μου ανάξιά μου, σαν αυτά που έχετε συνηθίσει να ακούτε από άλλους.

Αλλά ούτε τότε πίστευα ότι έπρεπε λόγω του κινδύνου να πράξω κάτι ανάρμοστο, για ελεύθερο άνθρωπο, ούτε και τώρα μετανιώνω, για τον τρόπο που απολογήθηκα. Προτιμώ να πεθάνω, έχοντας απολογηθεί όπως το έκανα, παρά να ζω αλλιώς. Γιατί ούτε σε δίκη ούτε σε πόλεμο ούτε σε οποιαδήποτε άλλη περίπτωση πρέπει εγώ ή άλλος κανένας να μηχανεύεται πως, με κάθε μέσο, θα αποφύγει το θάνατο.

Γιατί και στις μάχες, πολλές φορές γίνεται φανερό ότι μπορεί κανείς να αποφύγει το θάνατο εγκαταλείποντας τα όπλα του και ικετεύοντας τους εχθρούς. Υπάρχουν σ' όλες τις επικίνδυνες καταστάσεις, πολλοί άλλοι τρόποι, για να ξεφύγει κανείς από το θάνατο, αν έχει το θράσος να πει και να πράξει οτιδήποτε. Δεν είναι λοιπόν κάτι το δύσκολο, άνδρες, το να αποφύγει κανείς το θάνατο, είναι όμως πολύ δυσκολότερο να αποφύγει το κακό. Γιατί το κακό τρέχει γρηγορότερα από το θάνατο.

Εμένα τώρα, αργό και γέροντα, με έχει προφτάσει το πιο αργό απ' τα δύο. Τους κατηγορούς μου όμως, που είναι φοβεροί και γρήγοροι, το χειρότερο, η κακία. Εγώ λοιπόν φεύγω έχοντας καταδικαστεί από σας σε θάνατο, αλλά εκείνοι από την αλήθεια, σε μοχθηρία και αδικία. Φυσικά, εγώ θα υπομείνω την ποινή μου, το ίδιο κι εκείνοι. Ίσως έτσι να έπρεπε να γίνει και νομίζω ότι καλώς έγινε ό,τι έγινε.

Θέλω όμως σε σας που με καταψηφίσατε, να δώσω κι έναν χρησμό για το μέλλον. Γιατί ήδη βρίσκομαι στο σημείο που οι άνθρωποι - σαν πρόκειται να πεθάνουν - αποκτούν τη δυνατότητα να προλέγουν καλύτερα. Λέω λοιπόν, σε όσους από σας, άνδρες, με σκοτώσατε, ότι αμέσως μετά το θάνατό μου θα τιμωρηθείτε πολύ χειρότερα, μα τον Δία, απ' όσο με τιμωρείτε σκοτώνοντάς με. Γιατί τώρα με την πράξη σας αυτή νομίζετε ότι θα απαλλαγείτε από το να δίνετε λόγο για τη ζωή σας. Αλλά ακριβώς το αντίθετο θα συμβεί, όπως εγώ σας τα λέω.

Γιατί, πλέον, θα αυξηθούν εκείνοι που θα σας ελέγχουν, τους οποίους εγώ μέχρι τώρα, χωρίς να το καταλαβαίνετε, εμπόδιζα. Και όσο πιο νέοι είναι τόσο πιο ενοχλητικοί θα σας γίνονται, κι εσείς πιο πολύ θα αγανακτήσετε. Γιατί αν νομίζετε ότι σκοτώνοντας ανθρώπους θα γλιτώσετε από τις επικρίσεις του τρόπου ζωής σας, δεν σκέφτεστε σωστά. Η μέθοδος αυτή απαλλαγής δεν είναι ούτε πολύ αποτελεσματική ούτε καλή. Εκείνη που είναι καλύτερη και ευκολότερη είναι να μην εμποδίζετε τους άλλους να σας επικρίνουν, αλλά να προετοιμάζετε τον εαυτό σας ώστε να γίνει όσο το δυνατόν

καλύτερος. Προλέγοντας αυτά για όσους από σας με καταδικάσατε, σας χαιρετώ.

Όσο γι' αυτούς που με αθώωσαν, ευχαρίστως θα μιλούσα μαζί τους για ό,τι συνέβη, ενώ οι άρχοντες θα είναι απασχολημένοι και μέχρι να πάω στον τόπο όπου πρέπει να πεθάνω. Γι' αυτό, άνδρες, μείνετε λίγο χρόνο ακόμα μαζί μου. Γιατί τίποτα δεν μας εμποδίζει, όσο είναι δυνατόν, να μιλάμε μεταξύ μας. Θέλω λοιπόν σε σας, που είσαστε φίλοι μου, να εξηγήσω τι σημαίνει αυτό που μου συνέβη.

Σ' εμένα λοιπόν, άνδρες δικαστές - και ονομάζοντάς σας δικαστές πολύ σωστά σας ονομάζω έτσι - συνέβη κάτι θαυμαστό. Η συνηθισμένη μου μαντική ικανότητα, του δαιμονίου, άλλοτε εμφανιζόταν πολύ συχνά, και ακόμα και για μικρά πράγματα με εμπόδιζε, αν επρόκειτο να πράξω κάτι που δεν ήταν σωστό. Τώρα όμως μου συνέβη αυτό εδώ που βλέπετε κι εσείς οι ίδιοι, που θα το νόμιζε κανείς το χειρότερο από τα κακά, και τέτοιο θεωρείται.

Εμένα όμως ούτε το πρωί που έφυγα από το σπίτι μου δεν με εμπόδισε το σημείο του θεού, ούτε όταν ερχόμουν εδώ στο δικαστήριο, ούτε κατά τη διάρκεια της ομιλίας μου για κάτι που επρόκειτο να πω. Ενώ σε άλλες ομιλίες μου πολλές στιγμές με σταμάτησε καθώς μιλούσα. Τώρα όμως, σ' αυτήν την υπόθεση, πουθενά δεν με εμπόδισε, ούτε σε κάποια πράξη ούτε σε κάποιο λόγο. Που το αποδίδω αυτό; Θα σας πω. Γιατί φαίνεται πως ό,τι μου συνέβη εδώ είναι για μένα καλό και δεν είναι όπως το νομίζουμε όσοι θεωρούμε ότι είναι κακό να πεθάνει κανείς.

Και έχω την καλύτερη απόδειξη γι' αυτό: Γιατί δεν είναι δυνατόν να μη με είχε εμποδίσει το οικείο αυτό θείο σημείο, αν επρόκειτο να κάνω κάτι που δεν είναι καλό. Ας κατανοήσουμε λοιπόν ότι υπάρχει μεγάλη ελπίδα ό,τι έγινε να είναι καλό. Γιατί ένα από τα δύο είναι ο θάνατος: ή δεν είναι τίποτα και όποιος πεθαίνει δεν έχει καμία συναίσθηση, ή, όπως λένε, συμβαίνει κάποια μεταβολή και μετοίκηση της ψυχής από τον εδώ τόπο σε έναν

άλλον. Και είτε δεν υπάρχει καμιά αίσθηση, αλλά είναι σαν ύπνος, κι αν είναι σαν να κοιμάται κανείς χωρίς να βλέπει ούτε όνειρο, τι θαυμάσιο όφελος που θα ήταν ο θάνατος!

Εγώ λοιπόν νομίζω ότι αν κάποιος έπρεπε να διαλέξει ανάμεσα σε μια νύχτα που κοιμήθηκε χωρίς να δει ούτε ένα όνειρο, και τις άλλες νύχτες και μέρες της ζωής του, αν έπρεπε να τις αντιπαραβάλλει με τη νύχτα εκείνη και να σκεφτεί και να πει πόσα καλύτερα και πιο ευχάριστα μερόνυχτα έχει ζήσει στη ζωή του απ' αυτή τη νύχτα, νομίζω ότι όχι μόνο ο τυχαίος ιδιώτης αλλά κι ο μεγαλύτερος βασιλιάς θα τα έβρισκε πολύ λίγα σε σχέση με τη νύχτα εκείνη.

Αν κάτι τέτοιο είναι ο θάνατος, εγώ τουλάχιστον νομίζω ότι είναι όφελος. Γιατί έτσι η αιωνιότητα όλη δεν φαίνεται παρά σαν μια νύχτα. Αν πάλι ο θάνατος είναι αναχώρηση από εδώ για έναν άλλον τόπο κι είναι αλήθεια τα λεγόμενα ότι εκεί βρίσκονται όλοι όσοι έχουν πεθάνει, τι μεγαλύτερο καλό θα υπήρχε από αυτό, άνδρες δικαστές;

Αν κάποιος φτάνοντας στον Άδη, έχοντας απαλλαγεί απ' αυτούς εδώ που ισχυρίζονται ότι είναι δικαστές, θα βρει τους αληθινούς δικαστές που λένε ότι δικάζουν εκεί, τον Μίνωα και τον Ραδάμανθο, τον Αιακό και τον Τριπτόλεμο και τους άλλους από τους ημίθεους που υπήρξαν δίκαιοι στη ζωή τους; Θα ήταν μήπως άσχημη αυτή η αναχώρηση; Ή πάλι, και ποιος από σας δεν θα έδινε οτιδήποτε για να βρεθεί με τον Ορφέα, τον Μουσαίο, τον Ησίοδο και τον Όμηρο; Εγώ πάντως πολλές φορές θα ήθελα να πεθάνω αν όλα αυτά αληθεύουν, γιατί σ' εμένα τουλάχιστον, φαίνεται θαυμαστή η παραμονή σε μέρος που θα μπορούσα να συναντήσω τον Παλαμήδη, τον Αίαντα του Τελαμώννα κι όσους άλλους από τους παλιούς πέθαναν από άδικη κρίση, και να συγκρίνω τα παθήματά μου με τα δικά τους. Νομίζω πως κάθε άλλο παρά δυσάρεστα θα μου ήταν όλα αυτά. Και μάλιστα, το σπουδαιότερο, να εξετάζω και να ερευνώ, όπως κάνω και για τους εδώ, ποιος απ' αυτούς είναι σοφός και ποιος νομίζει ότι είναι αλλά δεν είναι. Και πόσα δεν θα έδινε κανείς,

άνδρες δικαστές, για να μπορέσει να εξετάσει εκείνον που ηγήθηκε της μεγάλης στρατιάς της Τροίας ή τον Οδυσσέα ή τον Σίσσυφο - ή και χιλιάδες άλλους που θα μπορούσε να αναφέρει κανείς, άνδρες και γυναίκες - να μιλάει μ' αυτούς και να βρίσκεται μαζί τους και να τους εξετάζει; Δεν θα ήταν όλα αυτά ανείπωτη ευτυχία; Πάντως, για τέτοιες αιτίες, όσοι βρίσκονται εκεί δεν θανατώνουν. Εκείνοι, είναι και για πολλά άλλα πιο ευτυχισμένοι απ' τους εδώ, για το λόγο ακόμα ότι τον υπόλοιπο χρόνο μένουν αθάνατοι, αν φυσικά όσα λέγονται είναι αλήθεια. Αλλά κι εσείς πρέπει, άνδρες δικαστές, να σκέφτεστε με ελπίδα τον θάνατο και να καταλάβετε ότι η αλήθεια είναι μόνο μία: Ότι δεν υπάρχει για τον καλόν άνθρωπο κανένα κακό, ούτε όταν ζει ούτε όταν πεθάνει, και ότι δεν αμελούν οι θεοί να φροντίζουν για τις υποθέσεις του. Και ούτε τα δικά μου τώρα συνέβησαν από μόνα τους, αλλά μου είναι φανερό ότι για μένα πια το να πεθάνω και το να απαλλαγώ από τα πράγματα αυτά είναι το καλύτερο. Γι' αυτό και το σημείο του θεού δεν με απέτρεψε καθόλου, και εγώ σ' εκείνους που με καταδίκασαν και στους κατηγορούς μου δεν κρατάω καμία κακία. Παρ' όλο που δεν με καταδίκασαν και δεν με κατηγορήσαν μ' αυτήν τη σκέψη, αλλά επειδή πίστευαν ότι έτσι θα με έβλαπταν. Για το λόγο αυτό είναι αξιοκατάκριτοι.

Απ' εκείνους ένα μόνο ζητώ: τους γιους μου, όταν γίνουν έφηβοι, να τους τιμωρήσετε, άνδρες, στεναχωρώντας τους μ' εκείνα που σας στεναχώρησα κι εγώ, αν σας φανούν ότι νοιάζονται πιο πολύ για τα χρήματα ή για κάποιο άλλο πράγμα απ' ό,τι για την αρετή. Και αν νομίζουν ότι είναι κάτι ενώ δεν είναι, να τους επικρίνετε, όπως κι εγώ εσάς, που δεν φροντίζουν για εκείνα που πρέπει και που νομίζουν ότι είναι κάτι ενώ δεν αξίζουν. Έτσι να πράξετε, κι ότι πάθω εγώ και οι γιοι μου από εσάς θα το έχω πάθει δίκαια.

Αλλά τώρα πια είναι ώρα να φύγουμε, εγώ για να πεθάνω, κι εσείς για να ζήσετε. Ποιο από τα δύο είναι το καλύτερο, είναι άγνωστο σε μας. Μόνο ο Θεός το γνωρίζει.